

1959

VILNA UKRAINA

Vol. 22

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЗБІРНИК Ч. 22

1959

З М І С Т

Від Видавництва: Наша спільна справа	ст. 1
В. Верган — д-р М. Стахів: Конгресовий Комітет у різних дзеркалах	2
В. Данилович: На маргінесі VII Конгресу УККА	8
Д-р М. Стахів: Перехід через Збруч і невикористані можливості	22
Інж. М. Курах: Інтелігенція в СРСР	27
Мгр. Кость В. Варварів: Від Сталіна до Хрущова і назад	36
О. Чернова-Животко: Лицарі жіночого руху	40
В ПОНЕВОЛЕНІЙ УКРАЇНІ	
Проф. Д. Соловей: Колоніальна політика ЦК КПСС у світлі цифрових даних про транспорт і зв'язок України	45
НАШІ ЗАУВАЖЕННЯ	
В. Д.: Політичні єресі д-ра П. Мірчука	55
О. Козловський: Дещо з памфлетної літератури про нашу визвольну боротьбу	56
ОГЛЯД КНИЖОК	
Антін Чернецький: Давно проспівана пісня	60

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ДУМКИ

Видає: Українська Вільна Громада в Америці. Редагує Колегія

Адреса для адміністративних справ і грошових посилок:

Ukrainian Free Society of America, 2961-2965 Carpenter Avenue,
Detroit 12, Michigan.

У всіх справах Редакції звертатися на адресу Редакційної Колегії:
Mr. Mykola Nahirniak, 245 Centre St., Trenton 10, New Jersey.

Ціна примірника \$1.00

Передплата на рік (4 числа) \$3.00

РІК VI.

1959.

Ч. 22

НАША СПІЛЬНА СПРАВА

СЛОВО ВІД ВИДАВНИЦТВА "ВІЛЬНА УКРАЇНА" ДО ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Українська Вільна Громада в Америці від 1954 року видає суспільно-політичний журнал "Вільну Україну", у якому висвітлюється такі проблеми:

1. Нація, держава і політика.
2. Економіка України.
3. Збройні сили і їх роля у визвольній боротьбі нації.
4. Внутрішньо-українська політика і партії.
5. Міжнародні суспільні рухи і їх роля в житті націй.
6. Українська Національна Рада і її проблематика.
7. Історичні пов'язання зі сучасністю.
8. Проблематика підсоветського українського життя в політичному і культурному аспекті.
9. Літературна критика, завваження, історичні документи і т. п.
10. Проблематика українського життя в країнах поза залізною заслоною.
11. Американська, канадійська, німецька, французька і других країн публіцистика та українська справа.
12. Проблематика українського американського життя і УККА.
13. Світова політика і Україна.
14. Публіцистичні і наукові новини.

Багато Читачів дістають "Вільну Україну" вже п'ять і пів року і за той час вони мали нагоду переконатися, що при з'ясуванні повищих проблем, в журналі проповідувано українську правду, гарячу любов до України та тверду віру у власний здоровий розум і власні сили українського народу. Рівночасно з тим "Вільна Україна" мобілізувала українських людей поза кордонами Батьківщини до боротьби за вільну Україну, в якій сама українська нація демократичним способом і при демократичних вільностях вирішувала б весь свій суспільно-господарський і політичний лад.

Автори статей, Редакція та Адміністрація робили і роблять усе, щоб журнал був формою і змістом якнайкращим журналом. Але того всього ще замало. Для кращого успіху журналу повинні причинитися цей Читачі і Передплатники. Тому від Видавництва до них ось таке слово:

1) Приєднуйте якнайбільше нових передплатників "Вільної України".

2) Присилайте до Адміністрації адреси своїх знайомих, приятелів і рідних та переконуйте їх бути передплатниками "Вільної України".

3) Передплачуйте "Вільну Україну" для своїх знайомих чи приятелів, які перебувають поза ЗДА і Канадою, звідки тяжко пересилати гроші на передплату.

4) Переводіть при кожній нагоді збірки на пресовий фонд "Вільної України".

5) Старайтеся негайно вирівняти свою дальшу передплату та вміру своєї матеріальної спроможности додайте свою пожертву на пресовий фонд "Вільної України".

Видавництво звертається з повищим покликом до Читачів і Передплатників тому, що журнал "Вільна Україна" опирається тільки на тих фондах, що їх вони складають. Видавництво вірить, що Читачі і Передплатники розуміють тяжкий матеріальний стан, у якому опинився наш журнал внаслідок подорожіння, паперу, друку і поштової оплати та зі свого боку причиняться до дальшої його правильної появи.

Не вільно ні нашою байдужністю, ні навіть браком нових передплат допустити до того, щоб в нинішній ситуації перестав виходити цей єдиний журнал української визвольно-демократичної думки.

Видавництво від себе дотепер зробило все, щоб цей орган суспільної демократичної думки утримався понад п'ять років. Як Редакція, так і Адміністрація давали весь свій труд для тої справи даром, не бажаючи для себе навіть формального "признання". Виконавши це трудне діло протягом п'ять і пів року, ця видавнича спільнота праці не улаштувала собі ювілею з бенкетом. Це дає Видавництву підставу звертатися до ширшої громади однодумців за підтримкою для спільного діла та уможливлення дальшого видавання "Вільної України".

Кличемо всіх Читачів і Передплатників — негайно мобілізуйте всі сили на вдержання нашого журналу. Висилайте адреси нових передплатників! Вирівнюйте залеглі та вплачуйте біжучі передплати. Переводіть збірки та складайте пожертви на пресовий фонд, бо він тепер вичерпується і перед Видавництвом стоїть велика загроза!

ВИДАВНИЦТВО "ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ"

КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ У РІЗНИХ ДЗЕРКАЛАХ

З ПРИВОДУ СЬОМОГО КОНГРЕСУ АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ
У ВАШИНГТОНІ В ЛЮТИМ 1959

Написали: В. Верган і д-р М. Стахів

I.

НА ПЕРШІМ ПЛЯНІ СТРУКТУРА І ПЕРСОНАЛІЯ

Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) є згідно зі своїм статутом об'єднанням американсько-українських організацій для досягнення визначених там політичних цілей. З того факту треба зробити два логічні висновки: 1) головним предметом дискусії в справі діяльності УККА повинні бути в першу чергу засадничі політичні проблеми, зв'язані з українською визвольною боротьбою і з політикою Уряду ЗДА; 2) цю дискусію повинні започатковувати насамперед політично-ідеологічні членські організації УККА, шукаючи собі підтримки в неполітичних громадських організаціях, які є членами

УККА. В обох випадках ідеться про вплив а м е р и к а н с ь к и х громадян-Українців на політику свого уряду в зовнішніх справах цієї країни, виходячи з добре зрозумілих інтересів ЗДА, як відповідального чинника за долю цілого вільного світу. Інша справа самі по собі визвольні проблеми України в її боротьбі проти сучасної московсько-більшевицької окупації, а зокрема питання зовнішніх зв'язків визвольної боротьби України з міжнародною політикою уряду ЗДА. Цей комплекс питань належить у першу чергу до Державного Центру Української Народної Республіки з його системою органів Української Національної Ради та її офіційного представництва в З'єднаних Державах Америки.

УККА е а м е р и к а н с ь к о-українською організацією не лише тому, що так каже її статут. Цей характер УККА впливає цілком натурально з того факту, що всі членські організації УККА складаються виключно з американських громадян. Тим то УККА ставить собі завданням д о п о м а г а т и українській визвольній справі з погляду американського добре зрозумілого інтересу, а не р е п р е з е н т у в а т и Україну перед американським урядом. В своїй діяльності УККА зустрічається з діяльністю представництва Державного Центру УНР у ЗДА, але ця діяльність УККА не покривається з акцією і компетенціями ДЦ УНР і не ідентифікується з нею. Він може і повинен в деяких акціях координувати свою діяльність з діяльністю ДЦ УНР, але не в формі його органу чи підлеглого йому чинника, бо ж це розуміється само собою з огляду на те, що всі члени УККА е громадянами ЗДА.

Ці короткі замітки конечні тут з тієї причини, що нерідко зустрічаємо деяке непорозуміння цієї проблематики як у рішальних колах централі УККА, так і в дискусії поза цією централею. З другого боку ці замітки дають підставу для вироблення собі opinіi на дискусію перед, під час і після Сьомого Конгресу УККА в зв'язку з діяльністю УККА за минулий період.

Треба ствердити з підкресленням, що тільки "Вільна Україна" піднесла перед Сьомим Конгресом засадниче питання про основну ідею в діяльності УККА. Цій проблемі була присвячена обширна і вичерпна стаття голови "Української Вільної Громади Америки", яка від свого оснування е членською організацією УККА. Пресові органи інших політично-ідеологічних середовищ мовчали взагалі, а тільки деякі їх члени забирали слово на сторінках "Свободи". Проте, ці голоси торкалися в істоті справи тільки питань структури УККА і обсадження її керівних органів, зачіпаючи політичні проблеми тільки побічно і побіжно.

Те саме треба сказати про дискусію на пленумі Конгресу і голоси преси після нього. З політичних організацій тільки ОДВУ і кола УГВР видали письмові деклярації до учасників Конгресу. В них не піднесено засадничих замітів щодо дотеперішнього змісту політичної діяльності керівних органів УККА. Деклярації займалися або структурою УККА і способом обсади його керівних органів або методів діяльності (тобто тактики), не входячи в сам корінь політичної діяльності УККА. Щодо структури і обсади керівних органів УККА, то згадані деклярації вимагали, щоб політичні членські організації УККА мали в керівних органах гарантоване численніше представництво і рішальний голос, а не залишати структуру УККА в тій формі, якою е вона тепер, де всі центральні організації поставлені рівнорядно з тим привілеєм для братських союзів, що вони мають гарантоване представництво по одному в Екзекутиві і в Політичній Раді, коли інші центральні організації тільки загальною згадані як управнені до представництва в Політичній Раді.

Також "атмосферу" самого Конгресу виповняла боротьба за персоналія керівних органів. Ця боротьба була проваджена партизанкою окремих центральних політичних і громадських організацій поза братськими союзами, які мали забезпечене статутом своє мінімальне представництво. На тлі погоні за мандатами для своєї організації в збільшенім числі, деякі політичні середовища цілком не цікавилися політичними проблемами Конгресу. Це торкається однаково демократичного політичного табору і загального націоналістичного сектору. В приватних розмовах перед Конгресом окремі демократичні політичні групи висували тезу, що дотеперішній голова УККА своїми тактичними помилками і нетактами взагалі, а своїм зв'язанням з діячами і політикою АБН, не повинен дістати демократичної підтримки своєї кандидатури на Конгресі. Але ж на практиці виявилось, що в цім напрямку не зробили політичні організації абсолютно нічого, щоб з негативного становища перейти до боротьби за позитивне ставлення справи: висунути свого власного кандидата на голову, політична програма якого була б центром мобілізації демократичних сил на Конгресі. Ситуація була улегшена тим фактом, що несподівано для всіх, навіть своїх власних підтримувачів, проф. Лев Добрянський заявив, що більше кандидувати рішуче не буде. В тій ситуації аж напрошувалася конечність для демократичних політичних груп, які раніше постійно приватно критикували гостро діяльність цього голови УККА, висунути й проголосити кандидатуру іншого діяча на голову УККА. Але так не сталося і не могло статися з тієї простої причини, що демократичні політичні групи фактично йшли на Конгрес у партизанці дії і партизанці цілей. В наслідок того вийшов також той результат, що по дводневній боротьбі в номінаційній комісії за обсадку керівних органів УККА, демократичні політичні групи погодилися на принцип *status quo ante* з малими поправками в некористь дотеперішнього стану. Структура залишилася та сама.

Цей момент підкреслений зрештою виразно в дотеперішніх голосах демократичної преси, зокрема органів політичних груп. Орган середовища членів Товариства Прихильників УНР — "Прометей" — у статті одного з діячів ОУРДП (під криптонімом Вян) заступає становище, що в керівних органах УККА повинні були дістати перевагу представники політичних організацій, а не братські союзи. Автор підкресляє: "Обрання керівних органів відбулося за дотеперішнім принципом, тобто прерогативу входження до Екзекутиви і (Політичної) Ради мали братські союзи, які в першу чергу дбають про союзовські справи бизнесового характеру. Задоволено також амбіції окремих осіб, без заступлення ними окремих конкретних організацій, а вже потім стали на чергу представники політичних організацій. Тому започатковані переговори окремих організацій перед Сьомим Конгресом, треба продовжити тепер, щоб майбутній Конгрес таки відбувся на належному політичному рівні й до керівних органів були обрані кандидати за принципом заступлення всіх політичних напрямків української спільноти на американському терені." ("Прометей", число 10, 1959).

Згаданий голос, на жаль, спеціально не підкреслює факту, що всі представники політичних організацій на Сьомому Конгресі УККА кінець-кінців погодилися на *status quo ante* щодо структури УККА і щодо обсадження його керівних органів, голосуючи однодушно на листу кандидатів, яку предложила в узгідненій формі Номінаційна Комісія Конгресу.

Згадана стаття не висуває ніяких замітів чи претенсій щодо ухвалених Конгресом резолюцій. Автор її тільки жаліється, що резолюції

задовгі і що вони "повторяють всім відомі істини". Має він лишень одну претенсію технічного характеру: що не запрошено на Конгрес Президента УНР і що не відчитано в цілості привітів від УНРади та УГВР, а тільки так, як інші українські привіти — в короткім змісті.

Як бачимо тут цей публіцист згаданого середовища властиво висуває тільки питання персоналій у керівних органах, а більш нічого не згадує навіть про структуральну зміну УККА. Його основна думка про зміцнення представництва політичних організацій в керівних органах УККА виглядає на перший погляд слушною, але при глибшій аналізі показується проблематичною. Фактом є, що всі політичні середовища мали від 1952 року своїх представників у Політичній Раді УККА. Не увійшли туди тільки ті, які утворилися на американськiм ґрунті пізніше ("Селянська Партія", або "Асоціація Політичних В'язнів"). Проблема лежить у тім, чи якби всі політичні організації мали замість по одному по два чи по три представники, а зате зменшити братським союзам та іншим громадським централям по одному чи по двох представників, то чи це наблизить працю УККА до успішніших вислідів? Кожний скаже, що мабуть було б навпаки, бо тепер взаємну боротьбу між цілим націоналістичним і демократичним таборами згладжує та частина членів керівних органів, яка приналежна до громадського, а не політичного сектору організацій. Але прийнявши тезу автора за слушну, все мусить для кожного виринути питання: як мають політичні організації перевести цю реформу проти громадських організацій? Чи шляхом домовлення, чи шляхом боротьби проти громадського сектору? Якщо шляхом боротьби, то яким чином мають протилежні політичні середовища створити солідарний фронт на майбутнім Конгресі, щоб перевести структуральну перебудову керівних органів УККА? На всі ці питання автор не дає відповіді.

В основі ту саму позицію займає делегат на Сьомий Конгрес УККА від централі ДОБРУС-у А. Гудовський ("Прометей", ч. 13, 1959). Різниця між статтею "Вяна" і А. Гудовського є тільки та, що цей останній виразно хвалить хід Конгресу, а лише жаліється, що не змінено структури УККА і при тім не вказано "нових шляхів і нових завдань", а також делегати не почули на Конгресі свіжих ідей, хоч про це все ж ні він сам не говорив на Конгресі, ні навіть не натякує тепер про ці "нові шляхи і свіжі ідеї" у своїй статті.

"Листи до Приятелів", що їх редагує д-р М. Шлемкевич, один з провідних діячів національно-демократичного середовища, ставить проблему ідеального УККА, але цієї проблеми не розвиває. Він лише стверджує в статті "Після Конгресу", що "на жаль дійсність і ідеал УККА розходяться трагічно", але не подає власне, як має виглядати ідеальний УККА, ні не наводить фактів цієї дійсности, яка розходиться з ідеалом. Він тільки стверджує, що ідеальний УККА повинен мати повагу, а дійсний УККА тої поваги не має. "І це відчуває суспільство, твердить згаданий орган, і цим треба пояснити його холод і байдужість". А далі ця стаття продовжує: "Невідрадність поглиблюється ще тим, що суспільство, усвідомляючи собі щораз гірший стан, не знає, як із нього вийти. Обряд виконано, 7-ий Конгрес відбувся, і стара, як скрипучий віз, стара пісня продовжуватиметься: — безнадійні і безуспішні заклики до збільшення жертвености на фонд УККА, такі ж безнадійні з погляду доцільности видання, звіти з засідань і час-до-часу триумфальні повідомлення про осяги... Ніяких нових концепцій, ніяких нових облич. І ясно, що після цього далі вниз котитиметься віз УККА".

Редактор "Листів до Приятелів" д-р М. Шлемкевич, це відомий автор

цікавих суспільно-психологічних і філософічних нарисів. Треба було б саме від нього очікувати не тільки ставлення загальної проблематики, але й відповідей на висунені проблеми. Жаль, що він цього не дав демократичній частині суспільства, перед якою він ці проблеми у "Листах до Приятелів" поставив.

Преса різних націоналістичних напрямків помістила також статті з оцінкою Сьомого Конгресу УККА. Голоси преси цього табору представляють окрему проблематику, якою наша стаття не займається. Цій проблематиці посвятимо окрему увагу в найближчій числі журналу.

II

ЯКЕ СУСПІЛЬСТВО, ТАКИЙ ЙОГО КОНГРЕСОВИЙ КОМПЕТЕТ.

Склад Сьомого Конгресу показав, що тільки націоналістичний табір оцінив правильно значіння цього парламенту українсько-американської спільноти, зокрема ж симпатии середовища ОУН Бандери в його різних розгалуженнях напружили були всі свої сили і фонди, щоб вислали як найчисленніший збір своїх делегатів. Це останнє середовище, як показала проба голосів при виборі президії Конгресу, збрало майже половину голосів, бо до більшості бракувало всього не цілих два десятки голосів. Конгрес був відкритий для всього організованого суспільства і зокрема для самостійницьких антибольшевицьких політичних організацій. Живі політичні сили мусіли просто пхатися на Конгрес і там старатися дати вислів своїй політичній думці. На жаль, демократичні організації (одні більше, другі менше) ставилися до Конгресу байдуже, не вислали належних їм делегатів і не видали для учасників Конгресу відповідної своєї інформаційної літератури. Тим то вони ще раз потвердили стару правду, що неприсутні з-правила не мають рації. Іншими словами, Конгрес не міг у більшій мірі узгляднити постулатів демократичних організацій, як він це конкретно зробив у даних обставинах.

Висловом опінії Конгресу, як цілоти, є дві постанови: збір ухвалених резолюцій і обрання членів керівних органів. Останню справу ми вже коротко згадали. Тут тільки треба зазначити, що делегати демократичних організацій на Конгресі висували тільки вимоги представництва власних організацій, а не робили "відводу" для кандидатів інших політичних чи громадських організацій та зокрема не виставляли власних кандидатур на членів президії УККА, вдоволяючися затриманням основи дотеперішнього статусу, а зміну відкладали на майбутнє. Здоровим проявом того факту, не можна назвати. Він є наслідком основного гріху демократичного табору: партизанка кожної політичної організації своїми власними методами і окремо для своїх власних цілей.

"Листи до Приятелів" і "Прометей" в засаді висловлюють ту саму опінію, мовляв, на Конгресі не було нової політичної концепції. Сказано це ніби з жалем, що таких нових концепцій не було. Цей жаль треба уважати, на нашу думку, не політичним, а літературним наближенням до суспільно-політичних проблем. В літературі власне йдеться завжди про "нове слово" для того самого факту і про "новий поетичний образ" того самого почування. Тимчасом політика — не література. Вона є інженерством життя нації, а тому потребує ясного устійненого пляну дії для будівництва, над яким можуть трудитися довгі покоління, заки не осягнуть повного завершення поставленої мети. Якщо комусь жаль, що нема "нової концепції" і "свіжої ідеї", то треба цим діячам її просто поставити під розгляд громади, а вже вона скаже, чи той "новий плян" щось ліпше від дотеперішнього, який є вже в ході виконання. В

кожнім разі знову треба підкреслити, що ніякий демократичний орган преси перед Конгресом не висував ніякої нової політичної концепції. Не робила того також "Вільна Україна", бо всім відомо, що та організація, яка є видавцем журналу, не бачила аж ніяк об'єктивних даних для шукання нової визвольної політичної концепції в даних реальних обставинах положення в Україні та в міжнароднім світі.

Проте, до деякої міри нова концепція була висунена. Її проголосило середовище "ОУН закордоном" (ОУНз) пером свого публіциста, д-ра Василя Маркуся на сторінках "Українського Самостійника" (число за січень 1959). Ця концепція є дивною мішаниною якогось новозміновіхства з традиціями "революційности" ОУН взагалі. Відгомонам цієї концепції був проект резолюції, зголошений членами цього середовища до резолюційної комісії на Сьомім Конгресі. Над ним проведено основну дискусію в комісії і відхилено цю проектовану резолюцію в цілій основі проти голосів проектодавців.

Зрештою ні одна політична організація, за винятком ООЧСУ і згаданого середовища ОУН, не предложила комісії ніякого проекту резолюцій під увагу й ухвалу Сьомого Конгресу. Дві обширні і проектовані резолюції предложив представник Українського Робітничого Союзу (втім про дефінітивне передрішення державного самовизначення суверенної соборної України) та представник Українського Народного Союзу. Над проектами резолюцій відбулася основна дебата, яка тривала разом 18 годин, поки резолюція про дефінітивне передрішення і інші політичні резолюції були прийняті комісією та предложені Конгресові до ухвали.

Хід Конгресу і його політичний характер та постанови є нічим іншим як відбиткою американсько-українського суспільства. Якби це суспільство було ліпше зорганізоване й активніше в політичних справах, то Конгрес виглядав би інакше. Зокрема з цілою силою переконання треба підкреслити, що характер Конгресу був висловом того стану, в яким знаходяться політичні організації в ЗДА, а в тому спеціально демократичні. В політичних справах суспільство повинно бути під впливом політичних організацій. Коли "Листи до Приятелів", "Прометей" та інші органи демократичної преси пишуть, що стан УККА щораз сумніший і що вниз котиться його віз, то вони мають рацію. Але нема рації в твердженні, що "суспільство усвідомляє собі щораз гірший стан" і при тім "не знає, як з нього вийти". Якби була свідомість злого стану в правильній діагнозі, то була б також рецепта виходу. А такої діагнози ці пресові органи не ставили і не ставлять. На нашу думку вона лежить у тім, що щораз гірший стан УККА є виключним наслідком що раз гіршого стану всіх політичних організацій у ЗДА. Вони корчаться всі, а їх діяльність щораз дробиться і робиться меншою, а не поширюється. Навіть найгаласливіша група, яка творить і керує середовищем ОУН Бандери в ЗДА, ООЧСУ, має всього 1,700 членів. Рецепта напрошується кожному сама: оздоровлення УККА і поліпшення його стану мусить початися від оздоровлення і поліпшення всіх політичних організацій та скасування їх партизанки, заводячи в демократичнім таборі дійсну координацію програми і дії.

Без того самі проекти зміни структури УККА, хоч би вони були найліпші, будуть мертвим словом.

В. Верган і М. Стахів

НА МАРГІНЕСІ VII КОНГРЕСУ УККА

Написав В. Данилович

I.

ЗАГАЛЬНІ ЗАВВАГИ

Коли б ми хотіли означити, яка є мета Українського Конгресового Комітету, то знайдемо її найкраще схоплену у відозві з 16 березня 1940 р., яку проголосив "Конгресовий Комітет", що мав підготувати Конгрес Американських Українців. В тій відозві сказано: "Мета Конгресу-заявити перед широким світом право українського народу на вільний державний розвиток нарівні з іншими народами Європи і наладити дальшу акцію тутешніх українських організацій на допомогу державним змаганням до Самостійної, Соборної і Народноправної України".

Цю відозву підписали в дні 16 березня 1940 р. чотири забезпечені союзи: УНСоюз, УРСоюз, Провидіння і УНПоміч. Обов'язуючий статут УККА йде по лінії згаданої відозви.

Нині об'єднує УККА (стан з часу останньої конвенції): 55 центральних установ та організацій, в тім 4 братські союзи і 13 політично-ідеологічних організацій. УККА має 115 відділів.

Вище згадана відозва і статут УККА вказують, що його завданням є зовнішньо-політична праця в ЗДА з метою відновлення Вільної, Незалежної і Демократичної Української Держави. Є це так велика і політично відповідальна мета, що здійснювання її вимагає повної концентрації уваги органів УККА тільки на той відтинок діяльності. Йде про найвищу політичну мету українського народу, а саме його повну державну самостійність. З тої причини рішуче недопустимою є кумуляція в УККА якихнебудь інших ділянок діяльності української іміграції, н. пр. економічної, суспільної, церковної, культурно-освітньої, наукової і т. д. Досвід виказує, що спеціально в найбільш відповідальній ділянці політичної праці назовні є доцільною повна концентрація уваги і що того року диференціація є конечна, якщо наша праця має бути інтензивна та назовні успішна.

Досвід вчить нас, що політична проблематика вимагає окремих людей, підготованих до праці теоретично і практично. При нинішній диференціації життя навіть у нас на еміграції не можна мішати культурно-освітніх, господарських, наукових, професіональних справ в одній централі. Всі ті справи вимагають окремих людей та окремого підходу, а передовсім іншої організаційної структури.

Досвід вказує, що еміграції інших народів з вище наведених причин не сцентралізували всіх ділянок життя в одній центральній організації.

При обмеженні діяльності такої центральної політичної організації, як УККА, природа його мети та доцільність вимагають від нас, щоб того роду організація була всеукраїнська, себто охоплювала всі прошарки української іміграції в ЗДА, без огляду різниці переконань та її диференціювання, розуміється, якщо вони визнають найвищу мету українського народу: Вільну, Незалежну і Демократичну Державу. Вкажемо тільки на один факт з-перед 40 років, а саме, як погано відбивалося на праці наших представників на Паризькій Мировій Конференції те, що вони, по волі чи неволі, були поділені щодо напрямних визвольної політики, а вкінці навіть виступали роз'єднано перед Мировою Конферен-

цією. Відомо, що всі народи світу ведуть свою зовнішню політику об'єднано, бо цього вимагає державна рація.

Українська нація і українська політична еміграція має такий центральний орган для одноцілих виступів української самостійницької політики в установі, якою є традиційний і легальний Державний Центр УНРеспубліки. Отже, з природи речей, в нім повинні бути об'єднані всі-самостійницькі сили української еміграції. На жаль, мусимо ствердити, що до Виконного Органу і УНРади не входять політичні еміграційні угруповання, які визнають, в більшій або меншій мірі, тоталістичну концепцію співжиття спільноти.

В різних країнах поселення українська еміграція з правових причин та вимог лояльності до країн поселення створила окремі організації для праці в країні поселення з метою акції на користь самостійності України.

Такою організацією в ЗДА є УККА. Розуміється, що ті краєві організації в основних питаннях української визвольної дії повинні бути в згоді з діями Державного Центру УНР. Треба ствердити, що в питанні визволення української нації наша краєва організація УККА ані з огляду на наш правний стан як громадян ЗДА ані з огляду на лояльність не потребує зовсім обмежувати свої дії, бо ми як свободні громадяни свободної країни маємо повне право вимагати від рішальних чинників дії в напрямі визволення української нації. **Йде тільки про те, як далеко в тому напрямі сягає чи може сягати наш вплив в американських відповідальних чинників.** Для цієї мети ми рішуче можемо як краєвий чинник синхронізувати нашу працю з працею Державного Центру, що зовсім не значить, що ми одержуємо доручення від заграничної агентури. На жаль, такої згідності виступів ми не бачимо в більшій або меншій мірі від 10 років діяльності УККА. Це не є якийсь випадок, що між Державним Центром і УККА нема узгодження щодо змісту зовнішніх виступів, так що в наскрізь українських справах є назовні противорічності в такій мірі, що виглядає, немов би ми і на еміграції були розбиті щодо наших зовнішніх справ.

Це розбиття не впливає з цього, що ми як американські громадяни не можемо займати нелояльних становищ до нової батьківщини, але прямо з цього, що від 10 років політичну акцію УККА веде без будь-якої відповідальності його голова, який зв'язався з тоталістичними українськими еміграційними групами.

Органи УККА полагоджують різні адміністративні та внутрішні справи, а т. зв. зовнішня політика є доменом голови УККА. Голова УККА довів до цього, що та організація — в основі демократична установа — перемінилася в авторитарну установу, в якій політичні справи вирішує самовільно він сам. Він ствердив це вимовно на останньому Конгресі, кажучи, що впродовж 10 років зліквідував ілюзію, що УККА є українським парламентом, про що ми далі ще будемо говорити. Голова, хоч народжений і вихований в ЗДА, але по психіці тоталіст, антидемократ. Голова — по психіці тоталіст з'єднався з тоталітарними групами, які мали свої коріння в ріднім краю та разом на спілку зробили з демократично подуманої установи по суті авторитарну інституцію. Тільки звідси походить та обставина, що УККА об'єднує по формі всі демократичні і тоталітарні організації, бо пасивність демократичного сектора заради одноцілих зовнішнього фронту толерує те, що політичний сектор УККА опинився в тоталітарних руках. Як заявив голова УККА на останньому конгресі, він вирішує сам політичний напрям дій УККА, касуючи злосливо означений "український парламентаризм".

Це неприродне подружжя демократії з тоталістами в рамках статутної установи, яка не може відповідати вимогам правильної політичної акції, довело по десяти роках неприродної симбіози до того, що УЖКА є нині на похилій площі. Доведено до такого стану, що голова, диктатор УЖКА, виступає безконтрольно назовні, а від низів вимагається тільки жертв. Словом: мовчати і не критикувати. Доведено до того, що на низах, у Відділах УЖКА, діє гуляй-пілля тоталістів, та в додаток до цього вимагається на низах єдності. Витворився парадоксальний стан, а саме на горі при пасивності демократів, нібито існує "єдність", а на низах діються згіршаючі виступи тих самих тоталістів, що сидять в централі УЖКА, проти тих самих демократів, що сидять там разом з ними. Розуміється, що мови нема про те, щоб у віковій боротьбі тоталізму з демократією, демократи могли погодитися з тим, що не демократія має вирішувати, що є для української справи добре, але "вождь з ласки Бога."

Щож то за єдність, що демократи для святого спокою змушені ради єдності вилускувати з всякого суттєвого змісту проклямації, резолюції і т. д. Щож то за єдність, що останні "могікани" визвольних змагань не можуть виступати на Конгресах УЖКА, на святах, влаштовуваних УЖКА і т. д. і т. д. Що то за єдність, що голова УЖКА, народжений 1918 р. в ЗДА, не запрошує на Конгрес УЖКА нашого Президента УНР в екзилі, який вже 1919 р. був Головноуповноваженим для закордонних справ ЗУНР та має за собою великанський політичний досвід, і від нього не одної речі мігби навчитися теперішній голова УЖКА.

А скаже хтось і я скажу: Все таки доцільним є, щоб українська еміграція в ЗДА мала одну політичну репрезентацію для зовнішніх справ. Так, але в тій формі, як вона нині існує, вона могла б існувати тільки тоді, якщо б в ній засідали люди демократичного світогляду. Цього ми не маємо. Ми маємо сильні групи тоталістичного світогляду як спадок по фашистівським русі в краю. Інші еміграційні спільноти цього спадку не одідичили зовсім, або не в такій мірі, як ми, і вони є в щасливішому положенні. Ми мусимо числитися з тим, що наша еміграція зі західно-українських земель є пережерта тоталістичною демагогією, яка знова є прекрасним підложжям для демагогії різних амбітних, сребренних одиниць.

Дописувач тоталістичного місячника ООЧУСУ "Вісник" висловив побажання, що добре було б, коли б на Конгресі УЖКА було почислено тоталістів. Ми тільки додали б, що добре було б це зробити, але рівночасно почислити, скільки тоталістів є уроженцями бувшої Галичини..

Ми ствердили, що наші тоталісти приїхали на Конгрес УЖКА тільки на те, щоб кричати: "Ми хочемо Добрянського". Вислід такий, що Конгрес в такій ситуації, розуміється, нічого путнього не міг зробити, та, що ті демократи, які з ріжних спонук поїхали на Конгрес, могли сказати тільки одне, а саме, що вони марно викинули гріш на їзду. Розуміється, що ніхто об'єктивно таких конгресів не може назвати позитивними.

УЖКА як всеціло політично установа мусить фактично, як не статутно, бути перебудована згідно з вимогами політичних організацій для політичних справ. Він мусить бути побудований на основах конфедерації, себто, що вибір органів, які вирішують політичні справи, мусить бути узгіднений з всіма членами конфедерації, а вибір репрезентантів полишений членам конфедерації, що рішення тих органів в політичних справах мусять бути узгіднені на форумі відповідного органу та, що нікому невільно виступати назовні без узгіднення його виступу.

Розуміється, що всі письмові політичні виступи УЖКА назовні мусіли б

бути погоджені. Без повного узгодження з репрезентантами конфедерації, її членів чи її секторів не могло б бути мови про якінебудь виступи в імені УККА **назовні**. Для влегшення праці репрезентанти, осібно чи в секторах, мали б уложити мінімальну політичну програму і правильник, які становили б підставу співпраці. Тоді знайшовся б вже і ключ до обсади урядів навіть, коли б він відповідав в приближенні нинішньому ключеві урядів в УККА. Тоді припинилися б перегони на Конвенції УККА, які потягають за собою непотрібну витрату грошей, та є видо-вищем, на яким не можливо обмірковувати поважні справи. Тоді відпали б вибори урядників на Конвенції УККА, бо їх призначували б організації з-поміж своїх найкращих людей і їх кожночасно могли б міняти. Це нормальне явище в конфедерації політичних організацій. Ця форма конфедерації є вже частинно переведена щодо братських союзів. Вона мусіла б бути тільки поширена, а саме так, що політичні рішення западали б за згодою всіх політичних секторів, які діють в УККА. Не треба зовсім побоюватися розходжень, бо треба відверто собі сказати, що в усіх справах, які ми висуваємо в нашій визвольній справі **назовні**, повинна бути в нас однозгідність.

Інша форма організації не буде успішно працювати, бо годі допустити, щоб шануючі себе політичні організації в політичних справах мали дати себе майоризувати механічним голосуванням.

Мінімальна політична платформа обов'язувала б і всі Відділи УККА та і в Відділах обов'язувала б аналогічна процедура, що на верхах.

Тільки в адміністраційних справах обов'язували б існуючі постанови статуту, які, очевидно, вимагають також зміни, бо обов'язуючий статут навіть зі становища чистої адміністрації є уложений "на коліні".

Життя вимагає гнучкості, якщо ми хочемо сповнити велике політичне завдання, яке стоїть перед нами.

Якщо б ми унормували формально політичний сектор в УККА, то конвенції УККА могли б відбуватися в спокійній атмосфері раз на 6 років або в разі важних політичних подій.

Розуміється, що всі ті функціональні зміни можуть бути здійснені покищо дорогою домовлення без потреби зміни статуту та бути пробою аж до евентуальної нової Конвенції УККА.

II.

ДР ДОБРЯНСЬКИЙ ЯК ГОЛОВА УККА

З довгої промови д-ра Добрянського на 7-мій конвенції УККА в Вашингтоні в дні 21-го лютого 1959 р. ми виймаємо з другої частини мови ті місця, які мають відношення до УККА та говорять про працю голови, бо перша частина промови — це загальникові¹⁾ фрази. Ось вони: "Вертаючись до УККА, ми уважаємо, що нинішня нагода (розумій: нинішня конвенція УККА — В. Д.) є особливо замітна для мене особисто. Цього року сповнюється десять років — десятиріччя моєї праці і могого провідництва в УККА. Тому, що в 1949 р., якраз в тім готелі, багато взи-вало мене, щоб я прийняв обов'язки і відповідальність за ту національну організацію.

Остання фаза цього десятиріччя, тобто від останнього Конгресу в Нью-Йорку була побільшеним продовженням праці, початої тому 10 років. Деталі тої праці в останній фазі Ви дістали в окремо виготовленім звіті.

¹⁾ Ми даємо лапки при точнім перекладі з англійської мови, а без лапок, якщо ми відповідні місця тільки переповідаємо. Переклад зроблений зі щоденника "Америка" ч. 46/59. — В. Д.

Тому я не потребую цього повторити. Замість того я зроблю загальний підсумок радше з 10-річної перспективи, як з останньої фази, яка була вдоволеною дією і продовженням досягнутого.

В останній фазі, як також в попередніх, я мав внутрішню обструкцію, а я був би нечесний, якщо б я Вам про це не сказав. Але так, як в минулому, так і тепер я не думаю докладно зупинятись на тих відразливих справах, які мали на меті тільки мені докучити. Засадничо вони (себто обструкціоналісти — В. Д.) не мають більшого відношення до нашого чесного діла в користь нашої країни і визволення України, як має людина на місяці. Зупинятися над тим значило б викривити діяльність УККА в якусь забаву або спорт“. В дальшій частині вичислює промовець, які завдання має УККА, стверджуючи, що вони були ті самі і 10 років тому. "Якими я їх бачив тому 10 років, такими вони остали в останній фазі“. Вичисливши ті завдання, д-р Добрянський продовжував: "Щоб зреалізувати ті негайні цілі, треба було нових ідей, зрівноваженої орієнтації, сміливих доріг до здійснення тих ідей. Коротко кажучи, потрібно було реформ і то так ідеологічних, як також дієвих (функціональних) (розумій: щодо дій УККА як організації. В. Д.). З багатьох важних "перших дій" ми нотуємо в нашій праці слідуєчі інновації-реформи:

1. Розбудова систематичної ідеології, щоб всадовити проблему України в гльобальні рамці з погляду основних засад і користей американської безпеки. Дія кличів і протестів без основної думки є безцільна і марна і в тім місці я хочу подякувати д-ру Смаль-Стоцькому за те, що він побачив і пізнав ту згідну між нами думку тому три роки (себто на просту мову, що др Смаль-Стоцький від трьох років є його однодумцем і помічником в дії. В. Д.)

2) В організацію (себто УККА-В. Д.) влято непомильну американську орієнтацію, щоб зліквідувати ілюзію, що УККА є певного роду українським парламентом.

3) Заведено свідчення в Конгресі.

4) Вперше члени кабінету та високі достойники відвідували наші збори і конвенції.

5) Нав'язано зв'язки з обома краєвими партіями.

6) Заведено молитви в Конгресі з нагоди річниць нашої незалежності.

7) Вперше поміщено статті в "Нью Йорк Таймс", "Чікаго Трібюн", "Вашінгтон Пост", "Ді Івнінг Сар".

8) Започатковано доповіді на університетах про наші проблеми.

9) Вміщується як найчастіше в конгресових рекордах наші публікації.

10) Вперше зроблено передруки тих рекордів.

11) Перший раз щорічно предкладається проблеми в Найвищій Державній Виховній Раді.

12) Місія до Європи (в справі "КАЦАБ" в 1952 р. В. Д.) і місія на Схід були в тім рекорді найбільш визначним розгортанням дії.

13) Конгресові Комітети вперше присвятили час на великі питання українських проблем.

14) Невтральні телевізійні радієві стації давали авдиції, присвячені українським проблемам.

15) Нав'язано контакти і зв'язки з нашими державними агенціями, хоч нераз були основні розходження між нами.

16) Ми брали участь в конференціях, як н. пр. в Всеамериканській Конференції і т. д.

17) Ми неутралізували або розторошували особисто російські ім-

періалістичні зазіхання.

18) Ми брали участь в симпозіоні в справі 20-го комуністичного конгресу.

19) Ми свідчили в Конгресовім Комітеті в справі України (гляди: точка 13-значить повторення. — В. Д.)

20) Ми брали участь в імпрезах різних амбасад, легацій і т. д., що знова було інновацією.

Треба згори заперечити, що ті всі дії були перші за головства д-ра Добрянського.

Це все першорядні дії, яких доконав голова УККА др Добрянський за десятхь років. Але він каже, що він не вичислив ще друго-і третьорядних дій. До них він зачислює між іншим бенкет УККА в Вашингтоні, оголошування його дій в філадельфійськім щоденнику "Америка" і т. д. **Все те, як він каже, вимагало тяжкої праці, часу і великих коштів.**

Др. Добрянський покликуються на свій гектографічний звіт. Отже, щоб ми могли пізнати його діяльність як голови УККА, треба бодай побіжно познайомитися з тим звітом. Є це звіт з його діяльності за час від червня 1955 до лютого 1959.

Характеристичне є, що др Добрянський ані в своїй промові, ані в звіті навіть не подякував товаришам праці в органах УККА за співпрацю. Згадав лише, що то було праця "Ваша і моя".

Промова д-ра Добрянського і його звіт — це документи, які виказують, що маємо до діла з тоталістом зі всіма клясичними ознаками тоталізму. Цікаво, що в ЗДА на основі емпіричних студій стверджено, що тільки 10% Американців є строго авторитарної кондиції. Дивним дивом сталося так, що наш УККА вже від 10 років очолює одиниця з тоталітарною психікою і тоталітарними переконаннями.

Але перейдім тепер до його звіту. Вичислено в нім хаотично аж 258 точок його діяльності за 20 місяців. Мусимо сказати правду. При читанні цього звіту прикро робиться людині з глуздом. Для кого ж те все написано? Вичислено там цілий ряд промов, меморіялів та різних дій, які рішуче не мають нічого спільного з УККА, але їх вписано в рекорд діяльності тої організації. Є там промови, виступи та різні дії, які др Добрянський виконав як професор, як діяльний член республіканської партії та других організацій, але ніколи як голова УККА. Та, все те вписано в рекорд діяльності УККА. Є там цілий ряд меморіялів до Президента, до Деп. Стейту, до різних представників влади і т. д., які не мають нічого спільного з українською справою, які ніколи не були узгіднювані з Екзекутивою УККА, а які з українського становища були зовсім злишні, а навіть шкідливі. Ми собі задали труду і впродовж років діяльності д-ра Добрянського прочитали ті писання до різних американських урядів, які, очевидно, були опубліковані у виданнях УККА або в щоденнику "Америка". Це дійсно унікат. Голова завзявся бути непрошеним дорадником, а радше професором і моралізатором у всіх справах зовнішньої політики ЗДА, які не мають нічого спільного з українською справою. Письма ці-це вода, яка вказує радше на графоманію, як на почуття відповідальности за кожне слово, випсане для спеціалістів-знавців. Навіть призначення амбасадора Болена до Москви було предметом критики дра Добрянського в імені УККА. Правда, який політичний такт, коли він це зробив рівнобіжно з покійним Мек Карті, що не мав вступу до Президента Айзенгавера! Він навіть очорнив Адля Стівензона перед Президентом, з яким Стівензон вдержує товариський контакт.

Ми стверджуємо, що н. пр. Конгрес американської Польонії, який

є демократичною інституцією, висилає, а радше особисто вручує, дуже рідко до відповідальних чинників меморіяли, але він це робить тільки по одобренні з Екзекутивою чи Дирекцією. Розуміється, що шануюча себе установа не дозволить навіть голові висилати до зовнішніх чинників меморіяли без апробати відповідальних перед Конвенцією органів. Зрештою статут УККА не дозволяє голові на того роду дії. Конгрес Польонії стоїть далі на правильнім становищі, що він жадною мірою не має зражувати собі обох американських партій чи їх політичних діячів, якщо вони не шкодять польській справі. Але наш голова, як консервативний республіканець не вагається виступити як голова організації на зібранні чикагівської Українсько-Американської Ліги, яка, на його думку, є Відділом УККА, і в своїй партійній заїлості та з "нетемперованим" невипареним язиком як республіканець назвати визначного демократичного лідера, тепер навіть символічного голову демократичної партії недоуком, трубою Москви, кращою за "Ізвестія" і "Правда", а все те з тої причини, що Стівензон в своїх репортажах з ССРСР не написав того, що др Добрянський хотів би, щоб він написав. Стівензон у своїх репортажах написав, що він уважає, що відносини в ССРСР устатбувалися та, що з тим треба рахуватися, критикуючи поза тим гостро відносини в ССРСР. Др Добрянський хотів би, щоб він написав, що ССРСР завтра завалиться. З тої причини Стівензон невіглас і зрадник. Це така скандальна промова голови УККА, що ми присвятимо їй окрему згадку. Не досить того! Др Добрянський ще й помістив її в офіційнім органі УККА "The Ukrainian Bulletin", ч. 23-24/58. Не досить того, він важився помістити як свою діяльність в звіті під ч. 238 і 239 цей свій виступ та покликуватися, що часопис "Чікаго Трібюн" звітував цю промову та написав, що, за словами д-ра Добрянського, статті Стівензона "наївні і помилкові". Не досить того, д-р Добрянський як голова УККА вислав до Президента Айзенгавера меморіал, в яким він ставить Стівензона на рівні з Сайпрусом Ітоном. Очевидно чужі часописи, і також українські побачили безграничний нетакт д-ра Добрянського і це місце з його меморандуму випустили. Виїмок становить тільки філядельфійська "Америка" і офіційний орган УККА "The Ukrainian Bulletin", ч. 1-2/59.

З найновіших меморіялів варто ще навести один з останніх до Джека Фостера Даллеса як Державного Секретаря. Цей плідний в меморіяли голова УККА виписав на коліні меморіал та зажадав, щоб ЗДА нав'язали дипломатичні зносини з неросійськими республіками в ССРСР. Як він дасть собі тепер раду з тою вимогою, коли на конвенції рішуче відкинено цю фікцію республік і висилання амбасадорів. Тільки для приміру наведемо кілька меморіялів голови, а саме в справі амбасадора Болена, в справі Тіта і т. д. і т. д., які не то, що були злишні, але навіть не на місці.

Питаємо тепер, хто його знає, що понаписував або що говорив на публічних зібраннях др Добрянський в імені УККА в неопублікованих його виступах, які він зробив без відома і затвердження Екзекутиви УККА. Недармо посторонні особи звертали нам увагу, що виступи дра Добрянського в американських середовищах не з'єднують прихильників для української справи, але, навпаки, їх відтручують.

Подав др Добрянський в кількадесяти пунктах, що він постарався про зареєстрування ріжних промов, статей і т. д. в конгресових протоколах. Кожна людина, ознайомена з технікою парламентаризму в демократичних устроях, знає, що конгресмен чи сенатор може зареєструвати в протоколах все, що йому подобається. Треба, щоб виборець попросив свого конгресмена чи сенатора, а він зареєструє навіть при-

ватний лист, який прийшов з-поза залізної занавіси. Ніхто не питає в Конгресі про те, що представник виборця хоче зарекордувати. Очевидно, не тільки в ЗДА, але в цілому світі те все, що було зарекордоване, йде в забуття і припадає порохом. Відомо, що тисячі копій тих рекордів, закуплених в Державній друкарні приходять до Відділів УККА і є на складі в УККА. Треба бути дуже обережним, щоб рекордування до протоколів уважати за якусь дію в інтересі УККА чи українського народу. Але чого то не робиться для своєї популярності і рекорду!

Є згадка в звіті дра Добрянського, як то він впроваджував політиків до Конгресу. Є обширна згадка під ч. 178, як то "після докладної підготовки п. Ярослав Стецько, голова АБН, зізнавав перед конгресовим комітетом не-американської діяльності про загальну світову ситуацію та про положення поневолених немосковських націй в ССРСР. Його поява перед комітетом була прийнята прихильно, а його зізнання при допоміжній співпраці пп. Гната Білінського і Володимира Душника, знайшли належне признание. Це перший раз український лідер мав нагоду і можливість виступати перед цим важливим конгресовим комітетом".

Читачі мають нагоду прочитати ті "зізнання" в лондонській "Українській Думці", чч. 35-45/58 під заг. "Небезпека конференції на вершинах". Там "Українська Думка" помістила в ч. 1/59 в тій справі також інтерв'ю з Я. Стецьком. В тім інтерв'ю Я. Стецько заявив, що він мав свідчення в комісії закордонних справ і комісії дослідів не-американських дій (комісії Палати Репрезентантів) з такою самою заміткою, як у д-ра Добрянського, що це вперше український діяч мав нагоду говорити перед комісіями Конгресу ЗДА.

Зате, "Шлях Перемоги", офіційний орган ОУН (р), в ч. 34/58 пише, що Я. Стецько зізнавав в комісії закордонних справ у формі письмених свідчень у вигляді 39-сторінкового еляборату, та, що ті свідчення втягнено до рекорду комісії, а той же самий "Шлях Перемоги" ч. 27/58 написав, що Я. Стецько зложив візиту в бюрох конгресової комісії для не-американських дій. але ми стверджуємо цікаве явище, що згаданий еляборат, друкований в "Українській Думці", який становить нерозривну цілість, є видрукований як такий, що він частинно був зложений в комісії закордонних справ. (Гляди: "Українська Думка" ч. 35-43/58), а частинно в комісії для розгляду не-американських дій. (Гляди: "Українська Думка" ч. 44-45/58). Дійсно, дуже цікаве, що той самий письменний еляборат є поділений між дві комісії. Що тепер є правдою; чи те, що говорить др Добрянський, себто, що Я. Стецько зізнавав перед комісією для розгляду не-американських дій, чи те, що говорить Я. Стецько, чи те, що говорить "Шлях Перемоги", друкований ще 1958 р. "The Ukrainian Bulletin", орган УККА ч. 17-18/58 заподав знова, що Я. Стецько зізнавав перед згаданими обома комісіями 14 травня 1958 і 30 липня 1958 р. (Ані еляборат Стецька, ані його зізнання не є досі опубліковані в друкованих протоколах комісій — В. Д.). Повищу містерію повинен вияснити др. Добрянський. Але цікавий є той еляборат. Його варто прочитати, щоб переконатися, чи та "політична водиця" надавалася б для конгресменів, якщо б вони мали читати той еляборат. Для цікавості читачів ми вміщаємо кілька коротеньких витягів з 39-сторінкового еляборату, друкованого в "Українській Думці", щоб вони могли зорієнтуватися, що то був за еляборат, та, які то були зізнання Я. Стецька.

Я Стецько певно думав, що він має своїх вічевиків, яких він зануджує своїми пустими, читаними еляборатами, а не інтелігентних конгресменів, а др. Добрянський, який діє "все" з аспекту американських інтересів навіть не звернув уваги Я. Стецькові, що він не повинен таких "конспіраційного" характеру нісенітниць оголошувати в пресі.

Ось тих кілька місць:

"Як на Кремлі 1941 р. довідалися, що Гітлер не визнав українського уряду, створеного у Львові 30. червня (розумій: псевдоуряд Я. Стецька в часі німецької окупації 30 червня 1941 у Львові. — В. Д.) раділи, з тривогою чекаючи, що може це статися і в Києві. Коли ж і там Гітлер повторив свою безглузду помилку-злочин, в Кремлі з радістю вирішили: війна виграна". (Я. Стецько плаче перед конгресменами, що Гітлер поповнив злочин, не визнавши його псевдоуряду, хоч сьогодні він вже знає, що наміром Гітлера було вимордувати половину українського населення, а з решти зробити нацистських рабів. Правда, що це за державний муж! — В. Д.)

"Національно-визвольні революції є єдиною альтернативою до атомової війни... В ситуації атомової війни чи її загрози, ширше поле залишається для дії повстанським загонам, ніж це було досі. Ми ризикуємо твердженням, що з розвитком модерної воєнної техніки зростає, а не маліє значення революційно-повстанських і партизанських частин, бо основною рисою майбутньої війни буде децентралізація збройних сил."

"Другий фронт-повстанський не менше викінчив силу Гітлера, ніж советська армія чи висадка альянтів"...

"Захід вже сьогодні мусить безупинно давати підтримку революційно-визвольним національним організаціям, політичну, але теж не менше технічну і матеріальну, щоб існував теж нерозривний всебічний контакт поміж революційним підпіллям і вільним світом через їхні національно-революційні представництва в екзилі".

"В Україні Організація Українських Націоналістів (ОУН), Українська Повстанча Армія (УПА), Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) і подібні визвольні організації інших народів зосередилися на поглибленні і поширенні боротьби на всі ділянки життя і на всі верстви народу, щоб суцільною силою, усіми царинами життя поборювати ворога"...

В дальших частинах еляборату Я. Стецько двократно вяснює, що **УГВР-це протиставний київському агентурному урядові підпільний уряд України (Розумному досить! Голова УККА і два члени того УККА в той спосіб гльобально визволяють Україну. — В. Д.).**

Але др Добрянський урядив Я. Стецькові (п. 200) якусь офіційну зустріч з другими чинниками в Вашингтоні і ця зустріч "дала основу для дальшої праці". Цікава річ, що Конгрес УККА не має права знати про якісь конспіративні зустрічі, хоч вони відбулися з рамени УККА.

Др Добрянський промовляв на бенкеті АПАБН (віднога АБН на ЗДА. — В. Д.) в Нью Йорку (п. 216) і на тому бенкеті він "підкреслив подібність поглядів і цілей між цією організацією і УККА". Каже др Добрянський, що бенкет зробив на приявних сильне вражіння. Який шум зробив в звіті др Добрянський (п. 181), як то він давав інтерв'ю в часописі АБН — "АБН-Кореспонденс", як і те інтерв'ю поміщено в конгресових протоколах та як конгресмен відмітив в Конгресі: "Ці питання є просто невідкладні, актуальні, а відповіді ясні та гостро проникливі".

Як відомо, конгресмен мусить зложити якусь заяву, коли він рекордує якийсь друк. Ми радимо читачам прочитати те інтерв'ю, щоб переконатися про його проникливу вартість.

В першій частині говорить др Добрянський в інтерв'ю те саме, що Я. Стецько в своїм елябораті, а в другій оклепану річ, що СССР в інтересі ЗДА мусить бути розбитий. Цікаве тільки, що др Добрянський, відповідно до місця освідчень, то розбирає СССР, то боронить його правного стану.

Питаємо, чи не краще було б, щоб др Добрянський обняв головство в АІАБН та виступав на зовні як голова з рамени тої організації. Каже німецька приповідка, що "гарні душі віднаходять себе". Шкода тільки, що др Добрянський не додумався, що краще стати головою в АІАБН, як мати до діла в УККА з опонентами.

Як звучить звіт д-ра Добрянського про свідчення М. Ливицького, голови Виконного Органу УНР (п. 140)? Отже, дослівно він звучить так: "Для п. Миколи Ливицького влаштовано свідчення перед конгресовим комітетом не-американських дій про Україну і СССР". Крапка. Навіть не згадано, що він є головою ВО УНР. Для розумного досить! По що взагалі було згадувати про ту подію!

Або як звучить звіт про те, що пороблено підготовчі кроки для свідчення п. І. Багряного у Вашингтоні. "Маючи на увазі чесну й конструктивну політику в користь України і Америки, голова УККА вірить, що свідчення цього українського поета значно причиниться для добра нашої спільної справи". І. Багрянний приїхав до ЗДА і Канади в характері голови УНРади, але буде, як видно, зізнавати як поет в політичній установі, в Конгресі. І так можна б продовжувати пункт за пунктом в безконечність аж до вичерпання всіх 258 пунктів.

Інтересне також, чому інші платні урядники почавши від Ю. Ревая і В. Мудрого не склали звітів з їх платної діяльності. Цікаво знати платникам "Національного Датку", що зробив голова як почесний голова, а що як платний урядник УККА. Не згадав др Добрянський рівнож, як його виступи були гоноровані установами, які запрошували його на ці виступи.

Стільки щодо звіту, який делегати дістали в українській мові. Перейдемо тепер до звіту, який виголосив др Добрянський усно на Конвенції, а якого зміст ми вище подали. Отже, пічнемо від епохи в 1949 р., але згадаємо дещо і про передепоху, себто, як виглядав УККА до 1949 р., коли "з ласки Бога" став його провідником др Добрянський.

Ми хотіли б ствердити, що 4-та конвенція УККА, на якій став головою др Добрянський, є реакцією в порівнанні з попередніми конгресами. В суттєвмі місці відозва "Конгресового Комітету" з 1940 р. у Вашингтоні звучала ось так:

"Мета Конгресу-заманіфестувати перед широким світом право українського народу на вільний державний розвиток нарівні з іншими народами Європи і налагодити дальшу акцію тутешніх українських організацій на допомогу державним змаганням до Самостійної, Соборної і Народоправної України".

Другий Конгрес УККА в 1944 р. в Філадельфії вирішив в суттєвих місцях наступне: "Відроджена з волі народу та об'єднана Українська Держава по трьох роках героїчної самооборони була знова повалена чужоземними силами та впала жертвою поділу між Росію, Польщу, Румунію і Чехо-Словаччину"... "У світлі згаданих фактів, а також з метою, щоб після перемоги запанувала правда і мир у Східній Європі, Другий Конгрес Американців українського походження звертає увагу на доказану сотками літ історичну конечність відбудови на всіх неоспоримо українських етнографічних землях незалежної демократичної української держави".

Третій Конгрес УККА, який по другій світовій війні відбувся в 1946 р. у Вашингтоні, вирішив у суттєвмі пункті: "Зокрема Третій Конгрес звертає увагу на поневолення т. зв. Советської Української Республіки, яку проголошено незалежною просто для замилення очей світу саме тоді, коли цій "республіці" не то, що не дається ніяких автономних

прав, але поневолюється українське населення всіми можливими способами ославленої поліції НКВД, проти чого населення ставить завзятий опір, який найшов вияв у боротьбі Української Повстанчої Армії“.

В 1948 р. УККА привитав окремою постановою створення Української Національної Ради в Європі як відрадне явище консолідації українських політичних сил і нотифікував її Департаментові Стейту.

Четвертий Конгрес УККА відбувся в 1949 р. у Вашингтоні. Як ми вже згадали, цей Конгрес, на якому вибрано головою д-ра Добрянського, був реакцією в порівнанні з постановами попередніх конгресів. На нім запали в суттєвих місцях такі резолюції: **“Четвертий Конгрес Американських Українців стверджує, що мимо існування правових рамок Української Держави, мимо її членства в Об'єднаних Державах, український нарід на ділі знаходиться під окупаційною владою червоної Росії“... “Злука більшої частини західньо-українських земель, території Карпатської України та території донедавна під румунською владою з материком української землі, в засаді відповідає справедливості, бо то-теперішні окупанти, що на тих землях становили зникаючу меншину, не мали ніякої ні моральної ні правової основи до тих земель. А все таки ця злука під червоною чужою російською владою була досі використана тільки на гноблення українського народу“...**

Тому Четвертий Конгрес Американських Українців апелює до американського народу, до американського уряду та до цілого демократичного світу, щоб допомогли українському народові встановити в Україні правдиво українську владу з волі населення та для його добра.

В справі Державного Центру ось постанова в суттєвмі місці: **“Окрему вагу прив'язує Четвертий Конгрес Американських Українців до факту створення та діяльності Української Національної Ради та її ВО., що являються найповажнішим об'єднанням українських сил на еміграції, як теж репрезентантом Українців, розсіяних поза Україною“ ...**

Але рівночасно той самий Конгрес вже вважав конечним створення Всесвітньої Репрезентації Українців поза Советами, яка мала б боронити прав українського народу на власне державне життя.

Отже в резолюціях яскраво відбився тоталітарний напрям: УРСР вже дістала правні рамки української держави, західньо-українські землі враз з Закарпаттям і українсько-румунською територією справедливо прилучені до ССРСР, а, як видно зі стилізації, то новий окупант — ССРСР має до тих земель моральну і правну підставу. Державний Центр вже не нотифікується як Уряд в екзилі, а УНРада є тільки звичайною консолідацією українських сил, до якої треба ще додати Всесвітню Репрезентацію Українців.

Вислідом цієї “глобальної” політики та становища щодо правового статусу українських земель, було з ініціативи д-ра Добрянського свідчення в справі нав'язання дипломатичних зносин ЗДА з Україною і Білоруссю в Палаті Репрезентантів 15 липня 1953, а опісля в 1955 нещаслива і невдала роля д-ра Добрянського як непрошеного адвоката в Сенаті в обороні “суверенности”. Української Радянської Соціалістичної Республіки.

У висліді цієї “глобальної” політики та нових ідей д-ра Добрянського було те, що УККА підпадав тоталітарному напрямкові чимраз більше, бо спочатку традиційний і легітимний Державний Центр поставлено рівнорядно з Українською Головною Визвольною Радою (УГВР), а коли націоналістичний табор, що був творцем УГВР як своєї надбудівки, розколовся і ЗП УГВР опинилося на еміграції тільки в руках одної групи, т. зв. ОУН (з), то тоді викинено і Державний Центр з орбіти УККА, який

вів і веде політичну дію самопас в імені українсько-американської еміграції, так якби українсько-американська еміграція була сіллю української землі і не уважала зовсім за потрібне бодай узгіднювати свої дії з діями всеукраїнської еміграційної централі Державного Центру УНР в екзилі. На останній Конгрес УККА вже навіть не запрошено Президента УНР д-да Витвицького для зложення привіту.

Що значить двоторовість українських зовнішніх виступів, свідчать найкраще виступи в обох згаданих комісіях Конгресу ЗДА. Др. Добрянський в "глобальних рамках" своєї політики — очевидно без узгіднення її з відповідальними політичними українськими чинниками — організує свідчення перед Спеціальним Підкомітетом Комітету для заграничних справ Палати Репрезентантів Конгресу в дні 15 липня 1953 р. з метою встановлення дипломатичних зносин ЗДА з Україною й Білоруссю.

Зі свідченнями виступали два чужинці та 5 професорів згл. викладачів української національності на американських університетах та представник Білоруського Конгресового Комітету. В брошурі, виданій УККА, говориться: "Це був визначний акт і великий крок вперед в наших політичних змагань в Америці. Бо це вперше (за панування д-ра Добрянського. — В. Д.) відбулося засідання Комісії закордонних справ американського Конгресу, присвячене Україні і нашій посестрі Білорусі". Але в брошурі не говориться про те, що майже ціле засідання Підкомітету відбулося в дійсності в присутності тільки конгресменки п. Френсіс Болтон, та, що ціла та ескапада випала негативно, бо Державний Департамент заявив між іншим, що УРСР і БРСР не є суверенними державами. В протоколах Підкомітету є видруковані два письма Департаменту Стейту з 26 червня 1952 р. та з 13 березня 1953 р. за підписом заступників секретаря Департаменту Стейту, Джека К. МекФолла (McFall) та Т. Б. Мортонна, які зі собою годяться. Останнє письмо говорить, що Департаментові Стейту видається, що нав'язання дипломатичних зносин з УРСР і БРСР мало б той наслідок, що скріпило б міт, що УРСР і БРСР є суверенними республіками, тоді коли вони є складовими республіками ССРСР. Була між іншим основна теза Департаменту Стейту, що фікції не можна піддержувати, бо навіть справи нав'язання дипломатичних зносин вирішуються в ССРСР, а не в УССР. Цікаво, що др. Добрянський як глобальний політик, всупереч всяким українським визвольницьким інтересам, додумався до такої акробатичної штуки, що для своєї популярності виставляється на видовище людей, щоб доказувати, що в американським і українським інтересі є нав'язання дипломатичних зносин ЗДА з колоніями ССРСР.

Ці зізнання мають 112 сторін дрібного і навіть дуже дрібного друку. Запитає читач, що це за зізнання, що до питання, чи ЗДА мали б нав'язати дипломатичні зносини з УРСР і БРСР треба було аж 112 сторін дрібненького друку. Ось розв'язка: Свідки прийшли на Підкомітет з готовими довгими еляборатами, які зложили до протоколу. Ті еляборати є подекуди цікаві, Але вони в змісті не мали нічого спільного з питанням, яке було предметом досліду Підкомітету. До цього додано різні витинки з часописів і т. д. Отже матеріал завдяки доброті голови Підкомітету, конгресменки п. Болтон, зріс до 112 сторін. В часі переслухання доскочили на хвилину і другі члени Підкомітету, поставивши кілька питань і на тім скінчилося. Я радив би всім читачам прочитати зізнання д-ра Добрянського згл. його еляборат на письмо Департаменту Стейту, з якого видно, що він навіть не думає про нав'язання дипломатичних зносин з УРСР і БРСР, а тоді читачі побачать, чи з того роду справою взагалі можна було йти перед Підкомітет. Але брошура УККА написала:

"Українські громадяни можуть пишатися цим великим політичним успіхом, а платникам Національного Датку належиться признання за уможливлення цієї важливої акції". Цікаво тільки дізнатися, що коштувала та ескапада?

В 1955 р. знова трапилася нашому гльобальному політикові нагода виступати перед Підкомітетом Комітету заграничних зв'язків Сенату в питанні чи УРСР і БРСР не належало б виключити з Організації Об'єднаних Націй (ООН) з тої причини, що ці обі "суверенні" держави не є суверенні. Знова проти всякого політичного глузду українського народу, не зважаючи на прецеденс в справі з 1953 р., др. Добрянський взявся за штуку переконувати сенаторів, що УРСР є з правного боку суверенною державою, та, що в інтересі ЗДА є, щоб УРСР остала членом ООН. Ми знаємо, що УРСР і БРСР не можуть бути виключені з ООН бо за ними стоїть "вето" ССРСР. Отже, це питання було зовсім теоретичне. Ми знаємо і цілий світ знає, що УРСР не є сувереном, а колонією, але др Добрянський вже сам без помічників-свідків взявся за оборонця суверенности УРСР, тим разом в Сенаті.

Дійсно, великий політичний геній наш др Добрянський, бо він вже в 30 роках свого життя набув в теорії і практиці знання і досвід, до якого навіть найздібніші люди не доходять в глибокім віці свого життя та віддають справи на вирішення парламента.

На сенатськім форумі вже не пішло так гладко. Йому дозволено коротко з'ясувати проблему та зложити залучки. Тут др Добрянський був вже скромний, як видно з його невдало підготованого свідчення, а мав він час питання підготувати, бо майже ідентичне з правного боку питання мав в 1953 р.

Він повинен був знати хоча б зі споминів Є. Е. Стетініюса- що УРСР і БРСР увійшли до ООН не як суверенні нації, а як складові "республіки" ССРСР. Зрештою не йдеться в добрій вірі боронити слушно програму справу, з політичного боку шкідливу для інтересів українського і американського народів. Але це називається гльобальна політика.

Просимо читачів перестудіювати протоколи в обох згаданих справах та прочитати еляборат Я. Стецька і самим ствердити, чи можна уважати, що Конгрес посвятив час "великим аспектам української проблеми", як це говорить др Добрянський в п. 3, 13 і 19 своєї вже згадуваної промови.

В п. 12 сказано, що його поїздка до Європи в справі КАЦАБ-у і Державного Цетру УНР була історичною подією. Треба дійсно мати відвагу твердити, що поїздка була визначним розгортанням дій, коли вона була осуджена всією українською демократією на еміграції. Яким робом др Добрянський зачислив свою поїздку на Близький Схід на рахунок УККА, то тільки боги знають. Це вказує найкраще, що варта звіт д-ра Добрянського. Те саме треба сказати про бенкет у Вашингтоні, який др Добрянський зачисляє до своїх вдатних імпрез, а насправді, як відомо, цей бенкет вдатний не був і вдобавок получений з великими коштами.

В п. 4 сказано, що нав'язано взаемини з обома краєвими партіями. Вистарчить невести останній напад на Адляя Стівенсона, щоб оцінити, як то виглядають ті взаемини.

Чи може др Добрянський бути головою в інституції, в якій є коаліція демократів і республіканців, а він, не зважаючи на те, шкалює безпідставно лідера одної з тих партій. Чи він те знає, що коли б він був чесний зі собою, то як партієць повинен в часі головства в УККА бути як найбільш неутральним. В УККА не є те саме відношення, що в ЗДА,

бо в ЗДА володіє часом одна партія. Те саме відноситься до факту, що ні УККА, в якому сидять групи різних політичних переконань в українських справах, ні його голова не можуть вислугуватися однієї політичної групі.

В УККА ми маємо до діла з коаліцією українських партій. Отже, з природи речі, коаліційні групи мусять мати довіря до голови.

До політичних здобутків др Добрянський зачисляє: заведення молитов в Конгресі, поміщення статей у великих часописах (скільки і які, бо я їх н. пр. в "Нью Йорк Таймс" не бачу. — В. Д.), використання телевізії і радія, налагодження зв'язків з державними агенціями, поборювання і неутралізація московського імперіялізму, участь в симпозионах, участь в різних прийняттях амбасад, відвідування членами американського Уряду конвенцій і т. д. Попередники д-ра Добрянського працювали тільки "кличами і протестами", а він ввів нові ідеї, щойно вичислені, а їх бідні українські імігранти дотепер не застосовували. Виглядало б так, що весь поступ в інформаційній праці — це патент д-ра Добрянського. Виглядало б, що другі одиниці не роблять тих робіт і не зробили б, якщо б не головство д-ра Добрянського в УККА.

Якщо б др Добрянський міг похвалитися дійсно політичними здобутками, то він не вичисляв би оцих всіх, щойно згаданих речей, які він зараховує виключно на своє конто. Це виглядає дуже неповажно та несерйозно, щоб того роду речі навіть вичисляти. А коли вже йде про зв'язки з рішальними чинниками довкола Департаменту Стейту, то вони були вже давно до появи д-ра Добрянського на політичній арені. А втім, др Добрянський сам стверджує, що ті зв'язки за його панування є з негативними вислідами.

Як же вони можуть бути позитивні, коли голова засипує відповідні агенції і самого Президента макулятурою.

Ми вже маємо інтелігенцію другої і третьої генерації української іміграції, ми маємо нову іміграцію з великим політичним досвідом. Отже, само собою розуміється, що і без д-ра Добрянського була б напевно зроблена та вся робота, яка мала б бути його патентом.

Щодо зв'язків з університетами, то хіба яким є що др Добрянський, як професор чи викладач на університеті повинен, як Українець, утримувати з ними зв'язки в українському інтересі незалежно від головства в УККА.

Нам видається, що др Добрянський краще зробив би для української справи, коли б він був сім на тих 10 років і взявся до дуже важкої праці і написав — не пропаганду — а дійсно наукову річ з української проблематики, яка на основі корисної оцінки в науковому світі могла б дістатися до рук знавців в Департаменті Стейту та конгресменів і сенаторів. Це він повинен зробити в наступних роках, якщо він хоче мати заслуги перед українським народом.

Якщо ми будемо мати таких науковців, що їх наукові речі дістануться до рук сенатора Джей Вільяма Фулбрайта, то тоді цей сенатор не буде писати, що він не знає нашої проблематики.

Ту роботу, яку для української справи зробив др Добрянський, роблять інші люди напевно краще при пошануванні українського парламентаризму, себто демократичних засад.

Те, що він зробив в УККА дотепер, а припечатав своєю промовою і звітом, дискваліфікує його зовсім як політика. Те, що він називає політикою — не є політикою, а політиканством.

В. ДАНИЛОВИЧ

ПЕРЕХІД ЧЕРЕЗ ЗБРУЧ І НЕВИКОРИСТАНІ МОЖЛИВОСТІ

ДЕКІЛЬКА ЗАМІТОК ПРО ПЕРЕХІД УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ
АРМІЇ ЧЕРЕЗ ЗБРУЧ В ЛИПНІ 1919 РОКУ.

Написав д-р Матвій Стахів

I

РОКОВИНИ НЕЗРІВНАНОЇ ВОЯЦЬКОЇ ЕПОПЕЇ.

Сорок років тому, в травні-липні 1919 року, відбулася на українській землі небувала не тільки в нашій, але й у світовій історії геройська вояцька епопея. В половині травня 1919 розпочала ціла Польща велику офензиву проти Української Галицької Армії, щоб розпорошити й знищити її, а одночасно тим способом здобути собі нафтові галицькі терени та сполуку зі своїм союзником, Румунією. В тім самім часі Поляки повели сильний наступ на Дієву Армію УНРеспубліки на Волині, в околиці Луцька і Володимира, з метою здобути собі цю українську землю принаймні по Стир. Перевага ворога була приблизно трикратна щодо чисельности і кількакратна щодо матеріялу й амуніції. В офензиві ворога брала участь зовсім нова, добре вишколена і добре виряджена армія генерала Галлера, в силі 6 дивізій. Уступаючи крок за кроком перед ворожою перевагою, Українські Армії ставили ворогові завзятий опір так, що він тільки з трудом міг посуватися вперед і здобувати новий терен. Одна велика битва за Галичину тривала від половини травня до 8 червня і не має собі рівня в історії воен. Слабша числом, з мінімальною амуніцією і зброєю, Українська Галицька Армія піднялася 8 червня в околиці Чорткова до протиудару, проломила ворожий фронт і в свою чергу розпочала офензиву, проганяючи ворога в паніці. Ворог міг спинити протиофензиву УГАрмії щойно тоді, коли їй цілком не стало амуніції в тій стадії боротьби, коли вона наближалася назад під Львів. Не маючи амуніції, УГАрмія мусіла розпочати пляновий відступ, рішившись перейти тимчасово за Збруч, йдучи за гаслом, що було тоді популярним: "Через Київ на Львів". Перехід через Збруч був виконаний в порядку в половині липня 1919.¹⁾

Для докладности треба зазначити, що приблизно в половині травня 1919 стався інший раніший перехід через Збруч. Це був рух в протилежнім напрямку: зі Сходу на Захід. Внаслідок пролому, доконаного московсько-большевицькою армією, фронт Дієвої Армії УНРеспубліки був розбитий на двоє. Одна його частина мусіла перейти румунський кордон, щоб не бути окруженою. Друга його частина, на Схід від Збруча, була розбита на кілька груп і була примушена перейти Збруч на галицький бік. Пізніше відступила з Волині, зі Заходу в сторону Збруча, також та група Дієвої Армії, яка була відтиснена Поляками в сторону Крем'яця-Тернополя. На Збручі зустрілася спільна соборна оборона проти московської червоної армії: з одного боку постав другий фронт Української Галицької Армії, яка кинула туди частину своїх сил, щоб спинити похід червоної армії далі на Захід, в Галичину і на Закарпаття; з другого боку станула на галицькім боці Збруча також Дієва Армія

¹⁾ Ця стаття є сконденсованим змістом одного з розділів праці автора, яка під наголовком "Західня Україна — її державне будівництво та мілітарна й дипломатична оборона в 1918-1923 рр." появиться ще цього року. МС.

УНРеспубліки. Спільним зусиллям українських військ удалося по дуже завзятих боях відкинути московсько-більшевицького ворога на початку червня назад за Збруч, а там вже здобувати щораз дальшу територію, що знаходилася під ворожою окупацією.

В половині липня 1919 перейшла через Збруч на Поділля вже УГАрмія. З військового погляду це була великої ваги подія. Приєдналося до спільних операцій з Дієвою Армією УНРеспубліки коло 40,000 вояків УГАрмії. Стільки само було ще на харчевім стані, неозброєних або лікувальників. Дієва Армія мала тоді біля 20,000 вояків боевого стану і могла доповнитися принаймні втриє більше з мобілізації визволених теренів і з повстанських відділів. Навіть коли брати лише актуальний тоді боєвий стан обох Українських Армій, то 60,000 вояків на фронті представляло тоді на Сході Європи велику силу, що в певних обставинах могла відограти навіть рішальну історичну роллю. Це могло тоді статися з тієї причини, що Дієва Армія мала при кінці червня підписану з Польщею умову про перемир'я, отже в засаді мала цілком вільні руки проти московсько-більшевицької агресії.

Від половини травня по половину липня припадає власне ця незрівняна геройська епопея обидвох Українських Армій. В обличчі переважної сили ворогів із двох фронтів обидві Українські Армії не тільки відбили ворогів, але й врятували свою боєву субстанцію та здобули на Сході від Збруча значну територію, яку окупував більшевицько-московський ворог. Визволена від окупанта територія представляла майже половину Правобережжя і в крайнім разі могла служити сильною базою для розбудови нових військових з'єднань і при тім для упорядкування апарату цивільної адміністрації. Для тої мети було потрібне безумовне узгіднення стратегічних плянів з актуальною політичною ситуацією так, щоб були використані всі можливості, які витворена мілітарна і політична ситуація давала Україні.

II

"НОЖИЦІ" МІЖ СТРАТЕГІЄЮ І ПОЛІТИЧНОЮ СИТУАЦІЄЮ.

Після переходу великої УГАрмії на східній бік Збруча і після її перегрупування на фронті проти московсько-більшевицького ворога, стала негайно перед об'єднаним штабом обидвох армій неухильна проблема: що далі діяти? На це питання всі штабовці відповідали коротко: наступати далі вперед та визволити ще більшу українську територію від ворога. Спір виринув між ними тільки щодо напрямку офензивних операцій: на Київ, чи на Одесу? Голоси штабу поділилися у відповіді на це питання. Більшість галицьких штабовців радила керувати удар на Одесу, як на вікно до зв'язку зі світом. Більшість штабовців з Дієвої Армії висловились за напрямок на Київ, уважаючи здобуття Києва величезним моральним успіхом для війська і піднесенням політичного престижу для Уряду УНРеспубліки. Сам С. Петлюра, як Головний Отаман, рішив суперечку штабовців так, що вибрав київський напрямок. Згідно з тим головний штаб, спільний для обидвох армій, видав оперативний наказ до переведення пляну операції в напрямку Києва, починаючи генеральний наступ проти червоної армії 2 серпня 1919.

Ні штабовці, ні Головний Отаман Симон Петлюра, в характері генераліссісмуса і в характері голови держави, навіть на хвилину не спинилися над третім питанням, яке ставила їм тодішня політична ситуація України: чи взагалі тепер починати генеральну офензиву проти московської червоної армії, а чи не краще стояти на місці, розбудувати свою

оборону, зміцнити обидві Українські Армії новими доповненнями та вичікувати в сильній оборонній позиції на зміну ситуації в свою користь?

Це питання було в тодішній ситуації найважливішим і, на мою думку, рішальним. Бо ж і мілітарна і політично-дипломатична ситуація категорично вимагала саме це питання ставити на першу чергу. Мілітарне положення характеризував факт, що Дорбровольча Армія ген. Антона Денікіна мала в тім часі приблизно втрое таку силу, якою розпоряджали обидві Українські Армії разом взяті. Денікінові війська були знаменито виряджені й озброєні та розпоряджали не тільки танками і доброю та численною кавалерією, але й ще літаками. Вони були в розмаху та йшли проти червоної армії скоро вперед, відтискаючи її на Північ. Напрямок операцій Денікіна був звернений просто на Москву, але його ліве крило одночасно керувалося понад Дніпром з обидвох його берегів просто на Київ. В моменті видання оперативного наказу для Українських Армій про початок генеральної офензиви на Київ в дні 2 серпня — це все було видно поза всяким сумнівом, — пізно, бо вже більша частина Лівобережжя була в руках Денікіна, а нижній біг Дніпра був також опанований ним. Ліве крило Денікіна зміряло також на Одесу і при скорім та переможнім поході денікінців мусів український штабовець рахуватися з найбільшою правдоподібністю, що денікіці прийдуть до Одеси раніше ніж це вдасться Українській Армії. Отож уже сама мілітарна ситуація вимагала від українського військового проводу глибоко задуматися над питанням, чи взагалі починати похід, все одно, чи в на прямку Києва чи Одеси.

Українська офензива проти червоної армії була б мілітарно оправдана лишень у тім випадку, коли була б налагоджена військова співпраця між українським головним командуванням і денікінським. Тимчасом такого налагодження не було навіть у найменшій мірі. Взагалі ні Уряд УНР, ні українське військове командування не мали в тім часі ніякого, і то абсолютно ніякого, контакту з денікінським урядом.

Офензивна операція Українських Армій була базована тільки на голім припущенні, що Денікін буде мати політичний розум і розуміння своїх власних мілітарних інтересів в боротьбі зі своїми большевиками. Політичний розум казав би йому шукати союзників взагалі, а в українським національно-визвольнім русі зокрема, щоб зламати й усунути большевицький режим із Росії. Розуміння власних мілітарних інтересів привело б його до висновку, що в боротьбі і зокрема в останній рішальній офензиві проти центру большевизму в Москві треба мати власну силу сконцентровану, а не розсівати її на непотрібно поширений фронт на Правобережжі проти Українських Армій. Проте, політична історія свих народів повинна б була підказати авторам пляну генеральної офензиви в тій ситуації на те, що в імперіялістичних діячів тільки вийнятковно рішає здоровий політичний розум і розуміння навіть власних інтересів, беручи їх з дальшої перспективи. В рахунку на політичний розум Денікіна був даний наказ до генеральної офензиви Українських Армій 2 серпня з тим виразним підкресленням у наказі, що при зустрічі з денікінськими військами в ніякім разі не вдаватися з ними в боротьбу.

Ця зустріч мусіла бути дуже скоро, бо ж денікінські війська поступали вже від весни постійно вперед на Північ і на південний Захід, тобто в сторону Києва й Одеси. Про це нам говорять такі дати: 27 червня денікінські війська здобули Харків; 20 червня був зайнятий цілий Крим; 29 червня був здобутий важний центр—Катеринослав (Дніпропетровськ) над Дніпром. З того було і мусіло бути ясным, що Українські Армії напевно зустрінуться при доступі до Києва й Одеси з денікінським

військами, якщо вони їх не займуть ще раніше. І так воно й сталося, бо ще того самого дня, коли 30 серпня Українські Армії визволили були від большевиків Київ, вже з'явилися ввечері денікінські війська. Одеса була зайнята денікінцями також в тім часі.

Українські Армії були розтягнені своїми фронтами далеко на широким просторах від Києва до околиць на Північ від Одеси. На такім широком фронті їм трудно було потім витримати натиск денікінської переваги, коли Денікін дав наказ наступати на війська УНРепублики. Наглий прихід мокрої осені з болотистими шляхами зробив решту: війська не були добре виряджені на осінь — не було взуття та одягу на зимну й мокру осінь і скору зиму. Кинулася нагла пошесть тифу. Українські Армії лягали покотом в тифозній гарячці. Так в листопаді-грудні прийшла страшна катастрофа.

III

ПРИЧИНА — НЕДОСТАЧА ПОЛІТИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙ І ВИСНОВКІВ.

Політичне і мілітарне припущення, що Денікін не нападе Українських Армій, а навпаки — буде займати до них прихильне становище, — було в тодішній ситуації позбавлене всякої підстави. Якби в Уряді УНР та в головнім командуванні були ясні інформації про становище в білім російським таборі, то ледви могло б виринути й утвердитися таке припущення. А власне українське головне командування базувало всю генеральну офензиву проти большевиків з 2 серпня на такім припущенні, будучи в переконанні, що ген. Денікін без довгих розмов погодиться на демарканційну лінію між своїми військами і Українськими Арміями в той спосіб, що основне Правобережжя лишиться при Директорії УНР, включаючи туди також Київ з мостовим причітком на лівім березі, а Лівобережжя залишиться покищо далі при Денікіні, як його головна база в поході на Москву. Маючи таку концепцію, українське головне командування дало наказ до скорого наступу вперед, щоб випередити денікінські війська в самім Києві. Цей скорий похід Українських Армій одначе віддалював їх від своїх основних баз, розкидав военний фронт на дуже широкі простори при своїх нечисленних силах та при тім перетомлював все військо, при чім по здобутті Києва від большевиків виявилось, що головне заложення української генеральної офензиви було цілком помилкове: Денікін відмовився взагалі заключити будьяке домовлення щодо демарканційної лінії, а дав наказ одночасно з походом на Москву розпочати наступ на Українські Армії. Все те допровадило до того, що Денікін спричинив листопадово-грудневу катастрофу Українських Армій.

А політично-мілітарна ситуація біло-російського ворога України перед початком генеральної офензиви Українських Армій була така: Хитання Найвищої Ради Мирової Конференції щодо "російського питання", в тім найвищим органі антантських переможних держав — Франції, Британії, Італії і Японії разом з Америкою — скінчилося остаточно в травні 1919. Ще раніше антанта посилала свої війська на підтримку білих російських центрів — в околицю Архангельська на Півночі, в околицю Баку на Півдні і на Сибір на Сході. Вправді фактично ці сили воювали проти большевиків тільки на Півночі, але зате вони сповняли важливу роль в таборі білого російського руху: вони хоронили залізницю й інші споруди в запіллі білих військ та давали їм морально-політичну підтримку. Разом із тим антанта давала білим арміям величезну допомогу у виряді та зброї. Тим то білі російські генерали по-

чували себе в тім часі вже наперед переможцями. Близько Петрограду (Ленінграду) стояло військо ген. Юденіча. На Півночі були разом з британськими військами сили уряду Чайковського. На Сибірі мав великі успіхи адмірал Колчак, що проголосив себе "верховним правителем" колишньої російської імперії. А на Півдні стояли сили ген. Денікіна. Між цими генералами і їх урядами була конкуренція щодо того, хто з них має очолити всю "велику неподільну Росію". Колишні російські дипломати в антантських країнах і представники політичних партій тиснули на всіх інших в тім напрямку, щоб вони визнали своїм єдиним верховним правителем адм. Колчака, який мав для себе найбільше довір'я в цих колах. Саме тоді Колчак провадив успішний похід з Сибіру в напрямку європейської Росії і антантські дипломати колисали себе надією, що йому вдасться здобути при допомозі Денікіна ще вліті 1919 Москву. До політики Колчака мали застереження російські соціалісти-революціонери (група Керенського). Вони вимагали від антант, щоб вона перед своїм визнанням Колчака, як верховного правителя, зажадала від нього гарантій про те, що в майбутній Росії, після перемоги над большевиками, буде повна політична воля і що про конституційний лад рішить всеросійська конституанта, обрана демократичним способом.

Кінець-кінців саме в тім часі, коли Польща провадила зі Заходу генеральну мілітарну і політичну офензиву проти України, рішила Найвища Рада визнати Колчака *de facto* верховним правителем, якщо він приобіцяє урочисто скликати після перемоги над большевиками всеросійську конституанту. Постанова Найвищої Ради в цій справі була прийнята 26 травня 1919 і була вислана Колчакові відповідна нота з 6 пунктами вимог. Не буду тут переповідати цих пунктів подрібно, а згадаю тільки те, що цікавить Українців. Нота Найвищої Ради вимагала тільки індивідуальної свободи і релігійної волі, а також аграрної реформи для селян. Про майбутній лад єдиної Росії мала рішити конституанта з тим, що всередині цієї Росії мало бути вже тепер відновлене громадське, повітове і губерніяльне самоврядування (земства). Ні про федерацію ні про автономію не-московських націй, не було в ноті згадки. Виняток зроблено тільки щодо Польщі і Фінляндії, вимагаючи від Колчака признати їх самостійність, а щодо Естонії, Лотви, Литви і кавказьких країн, то вимагано, щоб Колчак визнав їх автономічні права. Про Україну і Білорусь, не було навіть застереження щодо якоїсь територіяльної автономії в роді тої, яку признав був колись Тимчасовий Уряд Росії за Керенського. Колчак прийняв ті умови нотою з 4 червня 1919, а Найвища Рада нотою з 12 червня 1919 визнала його *de facto* верховним правителем, обіцяючи далі свою дотеперішню допомогу.

Після того всі білі російські уряди визнали Колчака своїм центральним урядом. Маючи забезпечену допомогу антант матеріалом і фінансами та дипломатичну підтримку в формі ноти Найвищої Ради з 12 червня, не могли ні Колчак, ні Денікін трактувати Уряд УНР як самостійний уряд; вони ждали від нього визнання верховного правителя Колчака та підчинення його програмі єдиної Росії з майбутньою конституантою. Хто знав цей білий російський табір хочби тільки з літератури, не міг ні на момент припускати, що Колчак і Денікін, маючи визнання антант, підуть на якусь угоду з Україною під проводом самостійницької Директорії УНР.

Рішення антант було оголошене публічно в пресі в Парижі і Українська Делегація там навіть зложила після того протест, але на тім політична думка українського представництва скінчилася. Не зроблено з того положення ніяких політичних висновків. Не остережено Уряду

УНР про те, що всяка надія на антантську допомогу і визнання для України в тій ситуації виключена, а ще більше виключені надії на перемир'я з Денікіном. Навпаки, голова Української Делегації в Парижі, інж. Г. Сидоренко посилав далі до Уряду УНР оптимістичні звіти, що, мовляв, ось-ось буде визнання для України. В тій ситуації українське головне командування мусіло зробити ту фатальну помилку, яка вказана вище.

Якби були затримані і зміцнені на дотеперішній базі Українські Армії вліті 1919, то вони восени 1919 були б оперлися силам Денікіна і пережили його упадок.

На весні 1920 наступила зміна в Франції щодо оцінки України, але вже було запізно: Українські Армії в тім часі вже перейшли через катастрофу, а політика Уряду УНР вже не могла відіграти в тих умовах незалежної міцної ролі.²⁾

МАТВІЙ СТАХІВ

²⁾ Повищі рядки, то не тільки відзначення роковин "переходу через Збруч". Моїм наміром є звернути увагу на те, яку велику роль у визвольних змаганнях України грала політична непоінформованість державно-політичного і військового центру і в зв'язку з тим помилкові політичні концепції. Ідеться про те, щоб сучасні відповідальні політичні чинники не повторили минулих оптимістичних помилкових перецінень, замість дбати про реальну оцінку ситуації та направляти помилкові чужі політичні концепції, які йдуть на шкоду Україні і на шкоду тим чужим державам. М.С.

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В ССРСР

Написав інж. М. Курах

Інтелігенція по характері своєї праці та соціальному положенні являється чинником понадкласовим. Західньо європейська наука про суспільство признає за інтелігенцією величезну роль в загально людському прогресі, в творенні духових та матеріальних цінностей, але її не трактує як окрему класу, чи навіть як окрему суспільну групу. Інакше до цієї справи підходять большевики та їх офіційна наука про суспільство, про суспільні взаємовідносини. Сталін у своєму докладі на Зїзді Советів у листопаді 1936 року, торкаючись тих основних змін, які за останні часи відбулися в советській економіці, сказав таке:

— "Відповідно до цих змін у галузі економіки СРСР змінилася і класова структура нашого суспільства.

Клас поміщиків, як відомо, був уже зліквідований в результаті переможного закінчення громадянської війни. Що до інших експлуаторських класів, то вони поділили долю класу поміщиків. Не стало класу капіталістів у галузі промисловости. Не стало класу у галузі сільського господарства. Всі експлуаторські класи були, таким чином, ліквідовані.

Залишився робітничий клас, Залишився клас селян, Залишилась інтелігенція.¹⁾

В цій сталінській інтерпретації, як видно, інтелігенція являється

¹⁾ Й. Сталін: Про проект конституції Союзу РСР, Українське Видавництво Політичної Літератури, Київ 1946, стр. 6.

окремою клясою, окремою соціальною групою. Але треба тямити, що большевицька інтелігенція, це зовсім новий витвір в советськiм суспільствi. Це витвір комуністичного режиму і культури. Це нові кадри працівників на політичному і культурному фронті, працівників інженерно-технічних та різних службовців, а головно партійних бюрократів. Їх всіх зачислюється в ССРСР до советської інтелігенції, бо, згідно з твердженням Сталіна, "... 80-90% радянської інтелігенції — це вихідці з робітничного класу, селянства та інших верств трудящих. Змінився, на решті, і самий характер інтелігенції. Раніше вона повинна була служити багатим класам, бо у неї не було іншого виходу. Тепер вона повинна служити народові, бо не стало більше експуататорських класів. І саме тому вона є тепер рівноправний член радянського суспільства, де вона разом з робітництвом і селянством, в одній упряжці з ними веде будівництво нового безкласового соціалістичного суспільства.

Як бачите, це зовсім нова, трудова інтелігенція, подібної якій не знайдете в жодній країні земної кулі".²⁾

З цього уривка бачимо, що Сталін лишень побіжно згадує про різницю між "старою зашкарублюю" інтелігенцією і "новою большевицькою". Фактично між ними різниця є кольосальна. Ця стара інтелігенція, тобто інтелігенція старої школи, це нині, в Советському Союзі, останні могікани справжньої інтелігенції, високоосвіченої та культурної, яка вмiла шанувати свою гідність та совісно виконувати свої суспільні обов'язки. З її рядів рекрутувались декабристи, петрашiвці, вона видала цілі плеяди поступових діячів, письменників, журналістів, визначних діячів з різних ділянок суспільного життя, які внесли багатий вклад у загальнолюдську культуру. Це були "апостоли правди і науки". Ця інтелігенція погорджувала обманом, демагогією, а коли владу захопили большевики, вона не могла примиритись з їх лицемірством. Вона противилася большевицьким посяганням на провідну роль і державну владу. За цей свій спротив вона так масово гинула від большевицьких куль, мандрувала в далекі північні табори примусової праці. Нині тип старого інтелігента в ССРСР належить майже до минулого. Правда, недобитки старої інтелігенції ще попадаються тут і там, але вони вже не відіграють у нічому жодної впливової ролі.

Тепер у ССРСР є вже нова большевицька інтелігенція, яка нічим та ніяк не пригадує старої. Передовсім ця нова інтелігенція большевицького вишколу здебільша малоосвічена, некультурна, нахабна та аморальна. В більшості, це звичайні кар'єристи, які при допомозі партійного білету стараються пролізти на відповідальні і добре оплачувані становища в большевицькому державному апараті. Вони не перебирають в засобах до цілі, для них чужі поняття про мораль й етику в суспільному житті. Нова большевицька інтелігенція спосібна до найбільшої підлості, щоб тільки вдержатись при владі та користуватись усіми благами, які в'яжуться з командними позиціями в большевицькому суспільстві. Большевицька інтелігенція у більшості не вірить нікому і в ніщо. У неї немає жодних ідей. Примус викоринив у неї почуття обов'язку, а плазування перед начальством, перед "геніальними" вождями партії, в ній убило почуття людської гідності. У неї немає толерантності у відношенні до других, навіть найближчих. Вона просякнута користолюбивим матеріалізмом, егоїзмом, і тому пильнує власного інтересу та не зважає на кривди других. В усіх своїх виступах вона засланяється партійним білетом, та

²⁾ И. Сталін: Про проект конституції Союзу РСР, Українське Видавництво Політичної Літератури, Київ 1946, стр. 8.

покликується на відповідні вислови Леніна, Сталіна (а тепер Хрущова!), а часами цитує Маркса або Енгельса. Вона гнеться перед своїми зверхниками, але зовсім не числиться з думкою підлеглих. Вона спосібна на кожну провокацію, навіть зраду і знищить кожного — хто стане на перешкоді в її кар'єрі та різних махінаціях. Буде держатись генеральної лінії партії, карности, дисципліни, послуху у відношенні до свого начальства, але буде гнобити кожного — хто своїм положенням стоїть нижче і є підвладним. Серед цієї масово процвітає злочинство і хабарництво, та пиянство і розпуста. Щоб не бути голословним наведу пару конкретних прикладів, з якими я особисто стрінувся на західно-українських землях, а відтак і на інших теренах СРСР.

В селі Сердиця, Щирецького району, Львівської області, жив інж. Безушко. Він був на становищі лісничого в лісах барона Бруницького. На тому становищі він вдержався аж до приходу большевиків. Інж. Безушко був людиною аполітичною, спокійної вдачі, в додатку старий кавалір. Він був привязався так до місця, і так свою працю любив, що в 1939 році з місця підпорядкувався новій большевицькій владі. Його так і було залишено на становищі лісничого. В лісничівку, де він мешкав, часто навідувались большевицькі начальники Щирецького району. Тут вони відпочивали, забавлялись, та ходили в ліс на полювання. Заїхав туди і секретар Райпарткому Булига, а від'їжджаючи, не тільки що не подякував за гостину і не попрощався з господарем дому, а забрав з собою 2 подушки, 2 простирала і 1 перину, що були власністю інж. Безушка. Поки той зауважив шкоду, то Булига вже був далеко. Ще не знаючи большевицьких порядків, пошкодований інж. Безушко звернувся до предсідника Райвиконкому Скотаренка і зголосив йому, яку він втрату поніс внаслідок гостини секретаря Райпаркому Булиги. Предсідник обіцяв справу розглянути і полагодити. Два дні пізніше в лісничівку знову приїхав Булига, а разом з ним прибуло і кілька військовиків з формацій НКВД. Інж. Безушка з місця арештовано, а в лісничівці переведено ревізію; шукали за зброєю та антисоветською літературою. Ясно, що нічого не знайшли, але пограбували приватне майно інж. Безушка та його самого забрали з собою. Через деякий час прийшла вістка, що він опинився на засланні в Сибірі. Там він і загинув.

А ось другий приклад. До того ж самого села був посланий представник комсомолу Рогачов, що мав зайнятись організацією молоді. Свою діяльність він започаткував музикою та забавами. Проводячи комсомольську пропаганду, він знайомився з гарними дівчатами, заманював їх на свою квартиру, визначаючи "дижури", коли і котра з дівчат має до нього прийти... Непокірних записував у реєстр та подавав до району, що, вони ведуть антисоветську пропаганду. Райнове начальство не перевіряло тих донесень, ані також жалоб на "діяльність" того комсомольського організатора. Наслідки були такі: непокірних дівчат та їх оборонців — молодих хлопців — арештовано і заслано на примусові роботи в шахтах Донбасу. Але і кінець Рогачова був сумний: він упився на одній із чергових забав та, ідучи до хати, збився з дороги і замерз на засніжених полях.

Або ще такі факти: Директор "винокурного заводу" для власних потреб зужив 5 тисяч літрів "води"; частину випив сам, частину роздав своїм приятелям, а решту продав на вільному ринку. В тому часі (роки 1941-1942) пляшка "води" по державній ціні коштувала 15 рублів, а на вільному ринку, тобто т. зв. "колхозному базарі" за пляшку "води" платили 120 руб. Коли в часі контролі виявилось, що недостає багато сотень пляшок горілки, то директор той недобір покрив з власної кише-

ні, платячи по 15 руб. за одну пляшку. Решта грошей з продажу горілки на вільному базарі (по ціні 120 руб. за одну пляшку) були чистим зиском того досвідченого директора. І все було в порядку, не було жодного надужиття, бо рахунки згоджувались та бухгалтерійно усе було "проведено по формі" і директор далі працював та робив інтереси. Але вкінці він прокрався так, що вже ніяк не вдалось покрити того недобору в такий спосіб, як це було з горілкою. Одначе того директора не віддано під суд, не покрано, бо друзі пильнували його справи і вона закінчилась тим, що його примістили на іншій відповідальній роботі, він став директором "заготзерна". Але і там мав великий недобір в збіжжі. Викрутився тим, що вина за колхозами, бо вони здавали сире збіжжя, яке на зсипних пунктах сохло, тратило на вазі і внаслідок того вийшов такий великий недобір.

Директор "маслозавода" також "розбазарив" около 700 клгр. масла, яке у воєнних роках та з вільної руки продавалось по ціні 180 руб. за 1 клгр., а по державній ціні воно коштувало 12 руб. за 1 клгр. І в цім випадку директор покрити недобір, вплачуючи до каси належність по державній ціні, тобто по 12 руб., а що масло було продане з вільної руки, то директор, вже після покриття дефіциту, ще мав добрий зарібок. Тут також усе було в порядку, бо рахунки згоджувались і бухгалтерійно все було "проведено по формі".

Директор МТС з вільної руки продав 250 літрів бензини, гроші сховав у кишеню, а сам "составив акт" про те, що в часі транспортування бензина витекла зовсім, бо ніхто не завважив, що цистерна була ушкоджена і з неї бензина протікала. Бензина була вписана до рахунку втрат, бо "акт бил составлен по форме".

Старший агроном "Райзо" по колхозах району виписував для себе різні продукти, належитість за ці продукти покривав згідно з державними цінами, а відтак ці продукти перепродував з вільної руки та заробляв великі суми.

Жінка директора ветеринарної лічниці забирала всю падлину, яку вдома переварювала, присмажувала, робила з неї ковбаси, котлети і т. п., а відтак продавала на вільному ринку і з того мала великі прибутки.

Старший бухгалтер "Рай-Банку" фалшував чеки на суму 100,000 рублів, а гроші відтак програвав у карти, пропивав та прогулював...

Ці факти я взяв лише з одного Щирецького району та з діяльності начальників того району, бо розмір статті не дає змоги таких випадків навести більше. Ці і їм подібні зловживання та звичайні злочинства в СРСР іноді прибирають такі форми, що їх вже ніяк не можна тушувати. Тоді справа мусить іти в суд. Кара за такі злочинства звичайно буває менша від карі за політичні провини. І головне, що тих кар за надужиття ніхто не соромиться. Це в советській буденщині явище нормальне, тому воно так шириться серед різних начальників, їх заступників, помічників, бухгалтерів, секретарів і т. п. Тай не одна мірка справедливості для всіх, бо як прокрадеться якийсь директор, якийсь большевицький начальник, то він уміє викрутитись, бо має якісь зв'язки з іншими начальниками, а ці вже знають як належить кінці пустити у воду. Зрештою, такого начальника судять не за крадіж, розтрату, а за "халатное отношение к служебным обязанностям", бо тоді кара менша (від кількох місяців до двох літ найбільше), а по відбутті карі він має змогу знову включитись у свою роботу. Таких можливостей немає політичний в'язень. Також звичайний робітник або колхозник дістає вищу кару хоч би за найменшу провину, бо за ним ніхто не вставиться, у нього немає зв'язків з різними впливовими діячами. В цій "пролетарській дер-

жаві“ ніхто не дбає про робітника і про колхозника.

Освіта нової большевицької інтелігенції дуже односторонна. Її знання йде в якомусь одному напрямку, відповідно до цієї роботи, яку приходиться виконувати по закінченні освіти. Але навіть і тоді бувають великі недотягнення. Мені приходилось говорити з учителями "русской словесности", які не мали поняття про таких поетів і письменників: Полежаєв, Гаршин, Бунін, Мережковський. Я говорив з большевицькими правниками, які твердили, що, крім, Советського Союзу, ніде в інших країнах світу жінки не мають виборчого права. Я знав советських агрономів, які не мали поняття про т. зв. закон Лібіха. Знав я інженерів, які нічогосінько не могли сказати про Айнштейна, Едізона та інших винахідників і учених. Вони твердили, що найважливіші відкриття та винаходи учених — це осяг московської науки, московського духа. Але зате вони майже напам'ять знали "Історію Всесоюзної Комуністичної Партії", орієнтувались в писаннях Леніна, знали дещо з писань Маркса й Енгельса, знали все те, що писав Сталін.

Крім цієї інтелігенції, яка виходить з советських шкіл та вищих навчальних закладів, ще є інтелігенція, що рекрутується з різних самоуків та видвиженців з народу. Їх можна б назвати інтелігенцією "наказною", бо вона не має відповідної освіти, але належить до партії і партія висунула її на таку роботу, яку звичайно виконує людина з середньою або й вищою освітою та відповідною фаховою підготовкою.

Таких "наказних" інтелігентів приходилось мені бачити на кожному кроці, говорити з ними і працювати. Вони вносять замішання в загальну роботу, так багато, що через них бувають різні непорозуміння і навіть нещасливі випадки. Але ці видвиженці й самоуки не раз доходять до найвищих становищ в большевицькій державі, як це бачимо на прикладі з Каленіном, Ворошиловом, Шверніком, Хрущовом та цілим рядом інших большевицьких діячів.

Большевики твердять, що не офіційна освіта і диплом, а послідовна праця й самоосвіта дає право на найвищі державні становища. Тому не раз ці самоуки й "наказні" інтелігенти сміються з усіх шкіл та дипломів, чваняться своїм неуктвом у всіх інших ділянках, але зате підкреслюють своє фахове знання і досвід. Це можна було бачити, як недавно у телевізії це робив Мікоян.

Те, що в інших країнах вимагає довгої науки і праці, щоб здобути відповідну освіту, знання, щоб здобути науковий ступень і право приналежности до кругів інтелігенції, в Советському Союзі іноді дається шляхом номінаційного декрету уряду на пропозицію партії. Внаслідок такого декретування часто неук у військових справах стає маршалом або генералісімусом, слюсарі й вахмістри також стають маршалами, державними достойниками, а малограмотні чекісти членами Академії Наук.

Ця титуломанія особливо розвинулась в часі другої світової війни, коли Советський Союз мусів співпрацювати з Америкою, Англією, Францією та іншими західньо-європейськими країнами. Наступив обмін різними місіями та комісіями і большевицькі тюхтії побачили людей зпоза кордонів ССРСР, людей високоосвічених, культурних і тактовних, з науковими ступенями, з відповідними високими рангами. Большевикам на гвалт треба було достосовуватись до своїх нових союзників. Треба було скидати свої косоворотки, гімнастюрки, та надівати нові уніформи. І почали множитися "производства" в маршали, генерали, міністри і т. д. В разі потреби давалось і наукові ступені, начіплялось різні ордени, медалі та інші відзнаки. Захопившись цією титуломанією та орденманією, большевики не подумали над тим, що в культурному світі титул, чин,

це довга і послідовна праця, наука, а не сам декрет і партійна приналежність. Вони не подумали над тим, що чим більше блиску і зовнішніх відзнак, чим більше золота на ковчезі, пагонах і грудях, то тим менше його у самих грудях, у серці й душі. Забули про те, що колись писав Державин:

— "Осел всегда останет ослом,
Хотя осип его звездами:
Где надо действовать умом,
Он только хлопает ушами."

У безпосередній зустрічі з культурними людьми Америки та західно-європейських країн, большевики наглядно побачили свою культурну відсталість, брак інтелігентних людей для репрезентативних завдань та співпраці з новими союзниками. Ці браки, які можна окреслити браками інтелектуальної натури, большевики стали заступати зовнішніми формами: вони своїх тюхтіїв іменували маршалами і генералами, міністрами та міністеріяльними радниками, приоділи їх в парадні уніформи, поначіпляли на них золотих відзнак, орденів, медалів і т. п. Але ця зовнішня форма і блиск ніяк не могли заступити внутрішнього змісту, бо той внутрішній зміст можна набути шляхом відповідного виховання, а не шляхом декретування. Тюхтії так і остались тюхтіями, хоч їх самих сталінськими декретами "произведено" в "ранг" інтелігентів. В той "ранг" попали навіть колхозні трактористи.

В п'єсі Корнійчука "Приїздить у Дзвонкове", бувший колхозний тракторист вертає з фронту в ранзі лейтенанта. Колхозники дивуються цій дивній метаморфозі їх тракториста, а він згорда відповідає:

— "А хіба ж тракторист не інтелігент? Ми, трактористи, нова радянська інтелігенція."⁹⁾

Видавництво "Радянський Письменник", Київ 1950.

Безперечно, в державі, де Сталін міг бути генераліссімусом, а Корнійчук членом Академії Наук, там і тракторист може бути "произведен" в "чин" інтелігента. Але від такої інтелігенції не велика користь навіть большевицькій державі.

Нещастям Росії все було те, що вона ніколи не була багатою на численні кадри дійсно інтелігентних людей. Вона не витворила сильного третього стану, цього кумулятора міжклясових взаємовідносин та основного двигуна продукційних сил країни. Західно-європейські країни, а за ними і Америка, були сильні тим третім станом, який після великої французької революції прийшов до слова та мав рішачий вплив на всі прояви суспільного життя. Внаслідок специфічних умов соціяльних процесів внутрі Російської Імперії — не мала змоги розвинути середня верства, тобто третій стан, який, звичайно, рекрутується з рядів: дрібних промисловців і купців, техніків та інженерів, лікарів, адвокатів, учителів, професорів та науковців, письменників, поетів, мистців, журналістів, редакторів та інших вільних фахів. У тому третьому стані Росії на перше місце вибились не фахові продукційні сили імперії, а революційна демократія, ця рушійна сила всякої опозиції та малькотенції. Вона постійно бушувала в низах, постійно конспірувала, викликала революційний фермент та поширювала революційний рух. Інтелігенція в Росії створити сильного третього стану, подібного до того, який колись відігравав провідну роль в західно-європейських революціях, не могла і не могла захопити влади у свої руки після повалення царату, щоб Росію пхнути на нові шляхи економічного розвитку і демократичного

⁹⁾ Олександр Корнійчук: П'єси. Том II. Приїздить у Дзвонкове. Видавництво "Радянський Письменник" Київ, 1950.

руху. Інтелігенція в Росії у своїй масі була здеклясованою, бо не мала твердої точки опору в якійнебудь класі. Вона постійно хиталася між робітництвом і селянством, а у світоглядovому розумінні між марксизмом і народництвом. Тому не дивниця, що Ленін до такої інтелігенції ставився з погордою і твердив, що вона постійно і дуже скоро піддавалась силі пануючого режиму. Але не можна було легковажити 3 мільонів умових працівників царської Росії, які становили кадри державної бюрократії. Тому большевики вже з самих початків своєї діяльності стараються, щоби цю силу перехилити на свою сторону та запрягти її у свою роботу. Вони на кожному кроці підкреслюють конечність союзу і тісної співпраці робітників, селян і трудової інтелігенції, щоб спільними силами боротись проти царського режиму за створення нового ладу, який забезпечив би вільний розвиток і добробут усім працюючим.

Большевики своєю тактикою і пропагандою зовсім розбили той третій стан, який з таким трудом творився всередині Російської Імперії, а його основну силу — інтелігенцію — частинно перетягнули на свою сторону, частинно знеутралізували в громадянській війні, а пізніше винищили її систематичними арештами, розстрілами, засланнями. Ставка на інтелігенцію була політичним маневром большевиків, щоб цю інтелігенцію зразу використати для своїх політичних цілей, а вже пізніше зовсім позбутись її, як непевної та ненадійної сили. Російська інтелігенція, це та категорія бурхливих революціонерів, яка, починаючи від декабристів, все була організатором усіх революційних рухів проти царського режиму. Тому большевики числились з тим, що ця сама інтелігенція, після повалення царату, почне конспірувати проти них, тобто проти большевиків. А щоб не допустити до такої конспірації та бунтарських зривів, то за всяку ціну треба було підірвати авторитет інтелігенції, ізолювати її від впливів на робітників та селян. Багато з рядів тієї інтелігенції втягнуто в державний апарат Советського Союзу, щоб використати її фахові знання і досвід. Ця інтелігенція, яка перейшла на службу до большевиків, в процесі співпраці з ними мусіла затратити свій характер, свій універсалізм, любов до волі, залишаючи собі лишень вузьку і суху спеціальність, яка втиснула її в рами советської бюрократії.

Большевицька бюрократія нічим та ніяк не подібна до колишньої бюрократії царської, яка поступала згідно з засадою — "сам живи й другому дай жити". Ця нова московсько-большевицька бюрократія не лишень в більшості злодійкувата, вона ще й хамувата і деспотична у відношенні до підлеглих. До якого небудь большевицького начальника в районі тяжче дістатись у якій небудь справі — чим колись до царського губернатора або міністра. Якщо комусь навіть пощастить дістатись перед лице такої большевицької "достойности", то вона навіть не гляне на петента, а риється у своїх "делах" і вдає дуже зайняту. Часами кине деяке слово і старається, щоб якнайскорше позбутись того петента. Про таких большевицьких начальників знаходимо певні відгуки на сторінках преси, журналів, а навіть і в літературних творах. Про них згадує Володимир Гжицький у своєму романі "Чорне озеро". Він пише: — "...Візьмемо, наприклад, якогось червоного директора. — "Робітник від варстату" — улюблений епітет до речі — хоч він може й при варстаті не стояв, але, як кажуть, — "парень ловкий". Через рік дивишся, а це вже бюрократ, панок, він важко всідає на м'якому кріслі в окремому кабінеті і грубо командує тим же робочим, хазяїном країни, не маючи його за людину, інтелігентом, не маючи його ні за що"...')

*) Володимир Гжицький: Чорне Озеро. Українське Видавництво, Краків-Львів 1944.

Советський напівграмотний бюрократ з цілої душі ненавидить справжньої інтелігентної людини. Він знає всю свою духову мізероту і моральну нижчість від такої інтелігентної людини, а тому на кожному кроці старається дошкулити цій людині, шкодити де лише можна, принизити, а навіть знищити зовсім. В цій ганебній роботі большевицький бюрократ має піддержку зі сторони свого начальства і навіть партійних провідників. Систематичні чистки, які постійно переводились серед інтелігенції, що була повірила большевикам та перейшла до них на службу, мали за ціль позбутись того елемента, вже вповні використаного, який своїм знанням, досвідом і солідністю в роботі міг би успішно конкурувати й дискваліфікувати малокультурних большевицьких бюрократів. Раз посіяне зерно ненависти до інтелігенції старої школи стало рости й поширюватись на інтелігенцію взагалі. В часі перебування по советських тюрмах і таборах мені часто доводилось чути слово "інтелігент", як згірдливе слово, навіть як лайка. Начальники і команданти часто повторювали таке:

— "Ей, ти, інтелігент! Я с тебе скоро виблю всю твою інтелігенцію, ти у меня станеш работать по настоящему, по большевитски"...

Або: — "Ти брось свою інтелігенцію, а с ней пропадьош совсем".

Або таке: — "Нам не нужно інтелігенції, самі справімся совсем, нам нужни работники, которіе работалі б так — как учіть партія і товарищ Сталін"...

Різні большевицькі начальники та бюрократи, ці "видвиженці" з народу, дуже ворожо настроєні навіть до тих інтелігентів, які виходять з советських шкіл і висуваються на чолові становища. Малокультурні советські бюрократи вважають, що не потрібно жодних високих шкіл, щоб стати большевицьким начальником, не потрібно дипломів, бо вистачить партійний білет і протекція впливового партійного діяча. Тому між тими большевицькими бюрократами, що їх називають "апаратчиками", а новою советською інтелігенцією йде тиха, але вперта боротьба за вплив, за владу в самій партії та в советській адміністрації. В цій боротьбі не обходиться без жертв, тому нічого дивного, що лишень в одному 1946 році було усунено з советської адміністрації 730.000 службовиків та послано їх на примусову чорну роботу.

Усуваючи від впливу інтелігенцію старої школи та винищуючи непокірних, большевики мусіли зайнятись школенням нових кадрів інтелігенції, щоб нею виручитись в розбудові величезного державного апарату. Школення інтелігенції большевицького зразку покладено на советські школи та різні курси. Передовсім ходило про створення технічних кадрів і такого типу інтелігенції, яка помагала б большевикам у закріпленні їх влади. Таку інтелігенцію й виводили советські середні школи, технікуми, інститути та університети. Спосібніших вихованців тих шкіл партія брала під свою опіку та вишколювала їх на партійних організаторів, на ідеологів комунізму. З них рекрутувались большевицькі учені й дослідники, які мали заступити учених старої школи. Особливу увагу зверталось на спеціалізацію в тому напрямі, в якому даному інтелігентові прийдеться працювати. Так постали кадри большевицької інтелігенції, большевицьких спеціалістів, які поза своїм фахом мало цікавились іншими ділянками науки й суспільного життя. Різні начальники та відповідальні діячі мусіли кінчати Комуністичний Університет Марксизму-Ленінізму. В основному ціле виховання большевицької інтелігенції зводиться до того, щоб створити тип большевицького бюрократа, сліпо відданого і послухного комуністичній партії, відорваного від народу, сліпого і глухого на всі недомагання і несправедливості советського ре-

жиму. На цім підложжі виріс тип советського бюрократа, сліпо відданого своєму начальству і кожночасному провідникові комуністичної партії.

Якщо в царській Росії третій стан не міг розвинути і вирости в поважну конструктивну силу, то це сталося внаслідок невідрадних умов політичної та соціальної натури. В умовах большевицької диктатури той третій стан був зліквідований ще перед тим — поки він зорієнтувався в новій ситуації та готовився сказати своє слово. Так остаточно загинув той третій стан, бо на його місце большевики не створили нічого нового.

Створена большевиками багатомільйонна армія партійної і советської бюрократії не може вважатись тим третім станом, який міг би стати кумулятором міжклясових взаємовідносин. Тим третім станом не є і большевицька інтелігенція, бо вона чужа робітничій та селянській масі. Вона дбає лишень про свої інтереси, орієнтується на партію і кожночасного партійного диктатора. Інтелігенція вихована большевиками, це в загальному безвольна і бездушна маса, яка не має власного обличчя, характеру, якої ніяк не можна прирівнювати до інтелігенції країн західньо-європейських. Большевицька інтелігенція не є послідовною ні у своїх думках, ні у своїх чинах. Це найбільше непостійний і вічно кочуючий елемент Советського Союзу. Большевицький інтелігент, це нині начальник, відповідальний керівник, службовець і т. д., а завтра вже zdeгравований до ролі чорноробочого, колхозника і т. д.. Він ніде довго не нагріє місця, він наче перекотиполе котиться по цілому ССРСР, куди ним ганяють большевицькі вітри. Тому в політичних і соціальних процесах держави він немає рішачого слова ні значення. Він залежний від волі та примхи свого начальника, партійного диктатора та його прибічної кліки.

Але не дивлячись на загальну "уравніловку", навіть в умовах советської буденщини виростають люди, які не годні примиритись з большевицьким режимом та піднімають голос протесту проти комуністичного обману й визиску. Таких людей знайдете серед большевицької інтелігенції, навіть у рядах комуністичної партії, але це покищо спорадичні голоси, відрухи, які ще зовсім не скоординовані, тому й не знаходять особливого відголосу. Їх скоро викривають та ліквідують "як ворогів народу". Таких людей мені доводилось бачити по советських тюрмах і таборах, на примусових роботах і засланнях. Відомо ж, що "вольного духа не скути в кайдани", а чим більше таких бунтарів проти большевицького гніту й визиску, чим більше буде рости і координуватись їх сила, тим скоріше народиться той рух, який розвалить большевицьку тюрму народів.

М. КУРАХ

"Жадна релігія, жадне переконання, жадна раса й жадна народність не були й не можуть бути предметом нашої ненависти. Таким предметом були й лишаться на все тільки всякий утиск (соціальний, національний чи релігійний), всякий визиск і всяка облуда".

ІВАН ФРАНКО

ВІД СТАЛІНА ДО ХРУЩОВА І НАЗАД

Написав мгр. Кость В. Варварів

До 5-го березня 1953 року уся влада Советської Імперії спочивала в руках її незаперечного диктатора — Сталіна. На протязі майже чверть століття він був втіленням в одній особі чотирьох елементів сили цієї найбільшої в світі тюрми народів, а саме: партії, поліції, армії і державної бюрократії.

Коли 5-го березня 1953 року Сталін помер чи "його померли" (обставини смерті Сталіна ще й досі є, і, можливо, назавжди залишаться загадкою, точної відповіді на яку досі ще ніхто не спромігся сказати), на чолі почесної сторожі біля його домовини стояли чотири постаті: Берія, Маленков, Жуков і Хрущов; вони й були виразниками згаданих нами елементів сили — поліції, державного апарату, армії і партії. На протязі якогось часу, зі змінами порядку черговості, вони творили те, що носило назву "колективного правління". Нікіта Хрущов прийшов до теперішнього свого становища як "primus inter pares" (перший між рівними) підмінуючи по черзі три інші елементи сили і скріплюючи ту, спікером якої він був і є від березня 1953 р., себто: компартію.

В першій частині цієї статті (від Сталіна до Хрущова), я розгляну секрет, як Хрущов зміг розвіяти той міт "колективного правління", промотором якого був же він сам. Цей секрет не є так легко розв'язати тому, що є він завуальований в статистику. Почну від розгляду статистики.

Президія ЦК партії, вибрана на 19-му З'їзді Комуністичної Партії Советського Союзу (КПСС), що відбувся незадовго перед смертю Сталіна, складалася з 12-тьох представників партійної машини і 17-тьох міністрів уряду. З них Сталін і Маленков належали до обох — до проводу партії і до проводу уряду — отже, ключі до влади спочивали в їх руках, а радше в Сталіна руках.

Президія ЦК партії, обрана на 20-му З'їзді компартії в лютому 1956 року, була зредукована до 14-тьох членів. З них партійну машину репрезентувало лише трьох членів включно з першим секретарем Хрущовим, отим терпеливим свідком короткого експерименту, що мав за ціль встановити продомінацію держави над партією.

У червні 1957 р., після ліквідації т. зв. "анти-партійної" групи (Молотова, Маленкова, Кагановича та Шепілова) президія ЦК складалася з 34-ох членів; з них 8 були також членами секретаріату партії, других 8 були партійними секретарями на провінції; лише 5 були державними міністрами. Вислід: з одного боку — (партія), 5 — з другого боку (уряд). Коли від цих п'ятьох відіймемо ще маршала Жукова, якого згодом вичищено з міністра оборони і президії, то пропорція стає дуже наглядною.

Стільки каже статистика. Поставмо тепер ці цифри на свої місця і розгляньмо, що вони собою уявляють в світлі кремлівських подій від березня 1953 року до тепер. 16-го березня 1953 року часописи і радіо світу повідомили про те, що "обрано наслідника Сталіна." Але,, що ж сталося насправді? Попереднього дня, на засіданні Верховного Совету, Берія представив депутатам Маленкова як голову уряду. Пригадаймо собі різні коментарі того часу про те, на довго чи не на довго затримається альянс шефа поліції з Маленковим, завдяки якому він став імовірним наслідником Сталіна. Сила цих коментарів і різnorodних спекуляцій затемнювала один кардинальний факт на який, як ми бачимо тепер, майже ніхто не звернув тоді уваги, а саме: що Сталін був одно-

часно головою уряду і головою партії, що дозволяло йому стати тотальним диктатором, не розділявши влади з ніким! Що найменування нового голови уряду не було рівнозначним з найменуванням наступника Сталіна, що боротьба за наслідництво неминуча доти, доки або партія не буде підпорядкована урядові, або навпаки. Прийняти першу гіпотезу, означало б допустити можливість революційної зміни в дотеперішньому розміщенні сил, що тривало майже на протязі 40 літ від большевицької революції і відображувалося в лозунгу "партія веде".

Друга гіпотеза означала б боротьбу, спочатку приховану, відтак відкриту — боротьбу, що тривала також після смерті Леніна. Хрущов це дуже добре розумів і тому він від самого початку поставив ставку на партію.

Будучи в той час першим секретарем компартії міста Москви і округи (до речі такий же пост займав Сталін за життя Леніна) він, як повідомлялось з Москви, зараз же після смерті Сталіна, здав той пост, "щоб цілковито присвятити себе праці в ЦК партії..." Ця його "цілковита присвята" негайно дала належні наслідки: 14-го березня 1953 року Центральний Комітет обрав свій новий Секретаріят. З 5-ох обраних членів Секретаріату ЦК Хрущов стояв на першому місці. Одночасно (і це найважливіше) той же комунікат повідомляв, що Маленков "на його власне бажання" був увільнений з функції секретаря в Центральному Комітеті. Отже, коли 15 березня з'їхалися депутати Верховного Совету, щоб назначити Маленкова головою нового уряду, то він, Маленков, день перед тим стратив уже всю вагу в партії. Тому те, що прибрало назву "колективне правління", не було вже розподілом сили, а розподілом сил! Вислід змагань між цими силами можливо був не певний, але певним стало те, що конфлікт існує! Цей конфлікт помітився досі трьома виразно окресленими етапами: 1) від ліквідації Берії до упадку Маленкова, 2) від 20-го з'їзду компартії до чистки т. зв. "анти-партійної групи" (Маленков, Молотов, Каганович, Шепілов та ін.) і 3) від 17 червня (цієї ж чистки) 1957 року до упадку Жукова.

Як ми вже сказали, першою жертвою в цій боротьбі за владу впав Берія, що, як відомо, був втіленням одного з основних філярів сили комуністичної системи, цебто апарату терору — поліції. В ліквідації Берії були заінтересовані всі три інші члени "колективного правління": Маленков, Жуков і Хрущов. Цікавим було лише те, що кожний з них мав до цього свої окремі причини: Маленков, хоч ставши на чолі уряду завдяки власне Берії, мусів мати "жертву отпущенія", на яку можна було б звалити всю вину за катастрофальні провали советської політики на внутрішньому і зовнішньому фронтах. Чіпати Сталіна було тоді ще завчасно! Берія, якого ім'я утотожнювалось з страхіттям терору, навіть серед вищих сфер правлячої кляси, надавався до цього ідеально. Жуков був особисто зацікавлений в ліквідації Берії тому, що саме він Берію вважав ініціатором свого фактичного заслання на береги Чорного моря, куди загнав його Сталін перед своєю смертю ніби то як команданта Одеської військової округи. Крім того, просякання апаратчиків Берії в військові кола вже давно не були до смаку Жукову. Для Хрущова упадок Берії означав перш усього усунення з дороги одної з колод, що стояла на перешкоді до плянованого ним захоплення неподільної влади. Тому, звичайно, він радо пристав до проти-беріївської коаліції, щоб при помочі двох своїх потенційних конкурентів знищити третього. Коли перша операція пройшла успішно, Хрущов щораз виразніше почав відвигатися на чоло опозиції проти Маленкова, який запровадив був широкі реформи в економіці імперії, що були наставлені насамперед на

здобуття прихильності широких мас населення, яким Маленков обіцяв зменшення податкових налогів та збільшення товарів першого вжитку— хліба, масла, одягу і т. ін. Конкурувати з Маленковом на цьому внутрішньому, як також і на зовнішньому фронті, де новий прем'єр оголосив політику мирного співіснування, Хрущов не міг. Це означало б для нього йти проти струї, яка щораз більше набирала на силі. Забезпечивши собі більшість в ЦК партії, Хрущов вирішив дати двобій Маленкову на відтинку, на якому ціла комуністична система на протязі всієї своєї історії зазнає найбільшого краху, а саме — на сільсько-господарчому фронті.

В серпні 1956 році на засіданні Центрального Комітету партії Хрущов висміяв оптимізм Маленкова, вказуючи на жахливий стан плекання худоби. Два місяці пізніше Хрущов прилюдно заперечив твердження прем'єра Маленкова про те, що, мовляв, проблема пшениці в Союзі є цілковито рішена. Кульмінаційної точки набрала криза зимою 1956 року, коли то советська делегація, повернувшись з Китаю, ствердила, що легка індустрія і продукція товарів першого вжитку, покровителем якої став Маленков, мусить уступити місце тяжкій індустрії, як основі комуністичного будівництва. Зокрема такої тяжкої індустрії домагається великий "братній" народ — червоний Китай. Але голова цієї делегації — ніхто інший, як той же Нікіта Хрущов — не міг би розпочати і виграти цієї боротьби, коли б він не забезпечив собі більшості в ЦК партії. Коли ж Маленков побачив, що симпатії мас не є достатньою зброєю, щоб не тільки боротися, але й оборонятися, нічого йому не залишилось, як признатися до вини і взяти всі промахи його політики на себе, а всі успіхи записати з признанням на рахунок партії. В лютому 1956 року на його ж "власне прохання" звільнено Маленкова з головства уряду, а його місце зайняв ставленик Хрущова — Булганін, який вже не представляв собою ніякої політичної сили, а був потрібний радше як зовнішня вивіска ймовірного "колективного правління".

Упадок Маленкова був однак початком, а не кінцем усунення другого стовпа опори сили, що стояв на дорозі Хрущова до неподільної влади, себто державного бюрократичного апарату на найвищому рівні. Цілковите усунення репрезентантів цього елементу сили наступило щойно в червні 1957 року, що позначилось відомою чисткою т. зв. "антипартійної групи" на чолі з Молотовом, Шепіловом і Маленковом. Одиноким, хто вцілів з цієї гвардії старих большевиків є — "хитрий Арм'янин" Мікоян "невмірущий"... Вузькі рамки цієї статті не дозволяють розглянути хоч поверховно перебігу цього найбільш характерного і цікавого внутрішнього конфлікту на вершинах повоєнного Кремля. Варто лише зазначити, що у висліді цієї боротьби т. зв. економічна децентралізація є насправді нічим іншим, як найбільш суворою політичною централізацією. Партійні секретарі (а через них і наш об'єкт зацікавлення — Нікіта Хрущов) не є вже більше обмежені лише до функції наглядачів економічної адміністрації імперії — вони правлять нею!

Таким чином ми дійшли до розгляду третьої фази на шляху від Сталіна до Хрущова: Після знищення двох з чотирьох філярів сили: таємної поліції і економічної державної бюрократії, партія залишилась вічно-авіч з армією. Загальним прийнятим на заході поглядом досі було, що після знищення Берії, як і після упадку Маленкова і також після вичищення т. зв. "анти-партійної групи" Хрущов завжди міг числити на попертя армії. Це припущення не враховувало однак одного дуже важливого факту, а саме, що маршал Жуков вимагав, і що важливіше, одер-

жував заплату за свою тиху згоду! Ця заплата виявлялася в тому, що йому дано було партією вільну руку зробити порядок в армії по його — Жукова — смаку. Цей порядок проявлявся в тому, що Жуков повикидав з армії політруків, замінивши їх справжніми військовиками. Більше того, на його ж вимогу усунено з Центрального Комітету партії шефа політичної адміністрації армії генерала Шельтова. Сам же Жуков увійшов до Президії ЦК партії. Іншими словами, Армія почала жити й розвиватися іншими методами від решти советського суспільства.

Ясним було, що таке протиріччя не могло заспокоїти Хрущова. Політичний провід армії спочивав в руках міністра оборони — цебто Жукова і Центрального Комітету партії — цебто Хрущова. Двоподілу влади на такому чутливому місці Хрущов не міг перенести. За його дорученням генерал Шельтов почав встановлювати на всіх щаблях армії справжню політичну адміністрацію. У відповідь на це Жуков, певний в свої сили, звільняє генерала Шельтова з його становища в армії, а сам їде до Криму, де відпочивав Хрущов, щоб дістати в нього апробату цієї своєї акції. Однак Хрущов і тут виявив свою лисячу хитрість: він, мовляв, не компетентний вирішити сам це питання, він мусить поставити його на розгляд ЦК партії, яка мала незадовго збиратись. В міжчасі Жуков виїхав з офіційною візитом як міністр оборони до Югославії і Албанії; повернувся до Москви вже без цього титулу... його передав Хрущов своїй довіреній особі — маршалові Маліновському. Усунувши таким чином з дороги до неподільної влади згадані вгорі три елементи сили — таємну поліцію, економічну бюрократію і армію — звільнення Булганіна зі становища прем'єра уряду було лише питанням часу. Відомим вже від довшого часу було те, що фактичним головою уряду як і головою партії в одній особі був сам Хрущов, що незабаром він поставився оголосити прилюдно, відсилаючи Булганіна до Державного Банку.

Повертаючись тепер до заголовку нашої статті "ВІД СТАЛІНА ДО ХРУЩОВА І НАЗАД" ми бачимо, що Хрущов перевищив у багатьох відношеннях свого вчителя Сталіна. Тоді, коли Сталінові взяло майже 15-цять літ (від 1923 р. до 1937 р.), щоб доказати, що т. зв. колективний провід суперечить самій природі комуністичної системи, Нікіта Хрущов встиг це доклати за несповна п'ять літ. І хоч на пам'ятному 20-му З'їзді КПСС (лютий 1956 р.) Хрущов в своєму трагікомічному таємному звіті розпинав свого вчителя Сталіна за його "культ особи", що змушував не раз бувшого "гауляйтера" України танцювати гопака в присядки — сьогодні перший секретар КПСС і прем'єр уряду в одній особі, пише вже, можливо навіть проти своєї волі, перший розділ майбутнього звіту про "відродження культу особи" — нового Сталіна, ім'я якому Нікіта Сергієвич Хрущов.

КОСТЬ В. ВАРВАРІВ

"Якщо я хочу жити чесним і справедливим життям, то я повинен віддати суспільству стільки саме, скільки суспільство дало мені. Незрівноваження по одній або по другій стороні творить несправедливість".

ДЖ. П. ВОРБЕС

ЛИЦАРІ ЖІНОЧОГО РУХУ

Написала О. Чернова-Животко

Книжку "Поневолення жінки"¹⁾ Джан Стюарт Мілл написав по смерті своєї дружини Гарієти,²⁾ на основі її рукопису. Ця, хоча поміркована і мудра книжка, все ж таки своїм твердженням, що взаємовідносини між чоловіком і жінкою мають спочивати на основі волюнтаризму, викликала навіть серед приятелів Мілла велике невдоволення. Крім цього серед радикальніших поступовців вона спричинила велике розчарування тим, що автор не заторкнув дражливого питання — розводу. Тим часом уся увага Мілла у цій книжці була звернена на основне питання — право голосу для жінок у політичних і суспільних справах. Мілл думав, що як буде досягнене те, то все інше прийде само собою.

Так поставлене питання у жіночих справах мусіло, розуміється, дратувати тих лицарів жіночого руху, які думали про піднесення жінки тільки в цілях її використання в інтересах певних груп чи політичних партій. Такими були аболиціоністи в Америці, в нас — Михайло Павлик, а в російській імперії — революціонери.

Кожна епоха має свої пекучі питання. До розв'язання цих питань беруться не лише компетентні особи, але й аматори. Беруться розв'язувати люде зрівноважені і мудрі, але беруться за те й люди з порушеною рівновагою. Так і жіночий рух покликав до чину поважні конструктивні сили, а разом із тим гальванізував багато істериків і спекулянтів обох статей, які проголошували "вільну любов — ніяких прав, ніяких обов'язків у подружжюму житті".

Ці гасла знайшли місце в світовій літературі, а також і в нашій українській літературі. Одначе подружжя, як духова і суспільна спільнота, витримало всякі штурми та встоялося як єдина і найкраща форма людського співжиття чоловіка і жінки. Фальшиве розуміння свободи та емансипації жінки існувало в різні часи різне, існує воно ще й тепер, як у одиниць так і навіть у цілих суспільних групах. І в жіночому русі все були ексцентрички, які використовували і використовують емансипацію у невластивому напрямі. Вони зловживали і зловживають розводами та активністю у здобуванні забажаного чоловіка, не спиняючись перед ніякими засобами. Але щастя, що скрайності масово не захоплюють жінок. Ніяка жінка, навіть і вільнодумна, не може погодитися з тезою "вільної любови", бо це проти її жіночої природи. Вільнодумна жінка може навіть теоретично прийняти засаду "вільної любови", може навіть пропагувати, як це робила Гаррієта Тейлор, може деяка й піти сама на те, але все це скінчиться одним — вона забажає родинного тепла і правного шлюбу.

В країнах, де громадяни мали якісь політичні права, там гасла Французької Революції зовсім природньо спонукали жінок до висунення вимог урівноправнення у політичних і громадських справах. В російській імперії, як відомо, таких прав не мав ніхто і тому там жіночий рух не

¹⁾ Початок статті гляди ч. 21 "Вільної України".

²⁾ Джан Стюарт Мілл (1806-1873) пізнав п. Гарієту Гарді зам. Тейлор в 1830 р., коли мав 25 років життя, а вона 23 роки. По двадцятьрічній приязні Мілл одружився з нею в 1851 р., але вже в 1858 р. вона померла і оставила дочку з першого подружжя, Гелену Тейлор. В часі 1860-1861 Мілл написав книжку "The subjection of women", яка була опублікована в 1869 р. Примітка Редакції.

виділився в окремі жіночі організації, а влявся у загально революційний рух. В тому загальному революційному русі жіноча молодь брала живу участь і мала своїх героїнь, як Софія Перовська, Віра Засуліч та інші. В тому загальному революційному русі, в політичних партіях, українській соціал-демократичній і соціалістично-революційній, не бракувало і українських жінок. Відносини між жінкою та чоловіком там були одною із пекучих тем дискусій усних і в літературі. Ексцентричність на тих теренах була набрала також поважних розмірів і термін "синя панчоха" уживався тоді дуже часто. Противники звільнення жінки підтягали під цей термін всіх поступових жінок, приєднуючи таким способом поважних до розгуканих дивачок.

Навіть у Західній Україні, яка все таки під австрійською займанщиною мала можливості свобідної організації, жіночий рух довго товкся у покоях консерватистів, заки вийшов на широкий шлях розвитку. Своє борсання жіночий рух на тих теренах відбив у творах І. Франка. Наталії Кобринської, першої піонерки, та других письменниць і публіцистів. Але особливо цікаво відобразила його в своїх творах письменниця Ольга Кобилянська в повісті "Царівна", яку дехто називає сантиментальною, наївною і безбарвною. Всі ці оцінки — не правдиві. Вони походять із неувважності і поверховного трактування цієї проблеми, яка є заторкнена в літературній формі.

Повість "Царівна" була, своєю головною ідеєю, продовженням повісті "Людина", у якій було відображене життя дівчини Олени Лявфер, що не може жити в вузькому міщанському світі і прагне бути вільною людиною. В повісті "Царівна", що була надрукована 1895 р., Кобилянська устами своєї героїні Наталки Верковичівної підносить голос за право жінки на працю, за людську гідність і за її громадські та політичні права.

В особі тітки і Наталки Кобилянська вивела типових представниць двох світів, двох світоглядних розумінь функції жінки в суспільстві. Тітка — запекла консерваторка, амбітна і панівна. У своїй запеклості і впертості вона навіть не помічає, що сама заплуталась у противоріччях. Коли жінка, так як тітка її розуміє, є на своєму місці і її функції почесні, то її треба шанувати, але того немає в самої тітки. Сама тітка ставиться з погордою до своєї власної жіночої статі. Вона дорікає своєму чоловікові словами: "Ти мабуть на віки останешся бабою". Ці слова, то закид консерватистки у м'якості, слабості характеру не тільки її чоловіка але закид українському чоловікові взагалі. Але такі закиди у повісті "Царівна" послідовно повторює і Наталка, представниця нового поступового покоління. І тому обі вони, тітка і Наталка, у цьому погляді на чоловіка, сходяться. Вони обі хочуть мати ідеал, але з різними спрямуваннями. Тітка — для переведення своїх деспотичних намірів, а Наталка — як вартости необхідної для мужа — громадянина, діяча і чоловіка, який може бути природним об'єктом любови і респекту для жінки. Такому сильному і доброму ідеалові Наталка сама готова коритись.

На точці слабости характеру сходяться також консерватист, вуйко Наталки, і поступовий Василь Орядин. Їх єднає матеріалістичний погляд на життя. Правда, Наталка зразу залюблюється в Орядина, але, коли пізніше бачить, що його слова не згоджуються з практикою, вона його лишає і залишається вірною своїм ідеям.

Крім представлення характерів дієвих осіб, які були живою відбиткою людей, Кобилянська ще й в уста цих осіб вклала думки, які висловлювали люди доби про суспільні та жіночі справи. Тітка лається бабою, її синок, пустоголовий Муньо, висловлює погляди на жінку більшости паничів своєї доби, які говорили: "Жінка без мужчин ніщо, вона без

нього, як рослина без сонця і повітря“.

Але ще гірші слова повторювалися у тій близькій історичній добі і ці слова живуть ще й досі у формі різних жартів про жінок. Хто не знає жартів, у яких жінка представлена, як уосіблення зла, мовляв, уже Ева, перша жінка у раю, була спокусниця Адама і довела його до зривання яблука життя. Або, хто не знає жарту про те, що схимники, які відходили в пустиню спасати душу, часто бували жертвою спокус, що являлися в образі жінки. У цих жартах, як бачимо, жінка уважається знаряддям диявола. Але були часи, коли надзвичайна жінка, із лікувальними здібностями і даром провидіння, вважалась чарівницею, відьмою і її карали лютою смертю — спаленням на костирі.

Скаже дехто, всі ці нісенітници про жінку вигадано в добі, коли людство ще блукало в пільмі незнання і забобонів. Можна з цією думкою погодитися, але чим пояснити те, що такі думки існували і існують у добі розвитку наук. Як пояснити те, що люди, які двигали науку чи стояли коло керми державними справами, своїми думками нічим не різнилися від печерних людей. Взяти б добу, коли була написана книжка Джана Мілла "Поневолення жінки". Тоді діяли такі велетні думки, як Спенсер, Конт, Карлейл, Гладстон та інші, і всі вони висловлювали свої думки на жіночі теми не дуже то прихильні.

Наприклад, Спенсер, щодо урівноправнення жінки ставив таку негативну тезу: Жінка не може воювати, отже вона не може мати права голосу. Така теза навіть у той час не витримувала критики, бо ж і не всі чоловіки, які мали право голосу, воювали. А що вже казати тепер, коли жінки беруть участь у війні плече-об-плече з мужчинами.

Огюст Конт був тієї думки, що ментальна кондиція жінки є стало дитинна. Жінка, казав він, не здібна абстрактно і об'єктивно думати. Дати їй відповідальність у суспільних і державних справах було б абсурдом. Пізніше він ще казав, що жінка не може мати власности, а по смерті чоловіка жінка має давати обітницю вічного вдовицтва.

Томас Карлейл думав, що панівна роля чоловіка є вічною аксіомою і природнім законом, якого ніхто не сміє безкарно порушити.

Віліям Гладстон боявся переваги жінок у політиці, а також того, що жінки почнуть переймати від чоловіків невідповідні способи поведінки і характеристичні риси властиві чоловічій статі.

Однак були між великими мужами і такі, які позитивно ставилися до жіночого питання і позитивно дивились на звільнення жінки від духової неволі, яку на неї були наклали старовинні режими. Наприклад, англійський історик, публіцист і політичний діяч Томас Бабінгтон Макколей, коли його переконували консерватисти, що інтереси жінки є забезпечені голосом чоловіка, то він відповідав: "Інтереси жінок, не є більше тотожні з інтересами чоловіків, як інтереси підданих з інтересами короля, отже безправ'я жінок є рабством половини людства". Лорд Бенджамін Дізраелі, лідер консерватистів був також за урівноправнення жінок, але зорієнтувавшись вчас, що королева Вікторія дивиться на жіночу справу негативно, змінив свої погляди. Знайшлися також такі люди, головню послідовники Сен Сімона, які прийняли засаду, що жінка не тільки має право голосу в суспільних і політичних справах, але вона має також право бути священиком.

Протиставитись великим противникам жіночої рівноправности могли люди великого розуму, наукового авторитету і глибокої думки. Таким став Джан Стюарт Мілл. Він до жіночого питання підходив філософічно з залізною логікою розуму, розбираючи науково згубні впливи політичної і державної системи. Для здійснення своїх задумів він кандидував з рамени ліберальної партії в 1866 р. на посла і був обраний,

Цю коротку політичну кар'єру в парламенті він використав для поставлення вимог надання права голосу жінкам. Його промова була глибоко продумана з реальними висновками. На жаль його внесення не мало більшості голосів, але воно було початком того, що пізніше сталося: жінки таки добилися своїх прав.

Ця гучна подія з Міллем була вже в минулому, як Ольга Кобилянська писала свою повість "Царівну", але боротьба за рівноправність жінок у світі і в Україні велася. В Англії проходили вулицями міст великі демонстрації проти провалення пропозиції про рівноправність жінок Гладстоном. В інших країнах жіноцтво приєднувалося і собі до цього протесту і підносило голоси з домаганням признати їм права, як окремим людським істотам. Крім того розвиток капіталізму ставив жінок у тяжкі матеріальні обставини. Становище незамужньої жінки було дуже критичне. Її доводилося існувати або в ролі небажаної проживалки при рідні, або бути безплатною робітницею при ній до самої смерті.

Проблему жінки, як суспільної одиниці, заторкнув Мілл у своїй книжці "Визволення жінки", а також цю проблему і заторкнула Ольга Кобилянська в своїй повісті "Царівна". Наталка у своїм щоденнику в повісті "Царівна" пише: "Найбільше займало мене питання жіноче. Я бачила його при кожній нагоді". Власне, прочитавши книжку Мілла Наталка вирішила дбати більше про свою освіту та про самовдосконалення. Вона твердо собі постановляє здобути освіту і віддати її загалові, зокрема жінкам. Наталка сама починає писати статтейку про положення жінки і при її писанні у неї насувається низка думок, а між ними приходять і думки зневіри. Але вона не зневірюється. Вона перемагає не тільки вплив оточення, але й свої вагання і рішає: "Буду жити і йти тою самою дорогою, що досі. Це неможливо, щоб я не побідила, або щоб надо мною панувало що інше, як сама краса життя".

В "Царівні" Кобилянська представила всі типи жінок, які почали появлятися у суспільстві в наслідок жіночого руху. Вона їх поділяє на такі групи: Жінки господині, учені, письменниці і мистці. Хай кожна, каже вона, буде тим, до чого вона надається для добра суспільства і власного щастя. Цей клич — добро суспільства, піднесення народу на вищий духовий і матеріальний щабель — звучить у цілій повісті "Царівна" та в інших її творах.

Але у цій характеристиці осіб у повісті "Царівна", як також осіб у інших повістях та новелях, як "Мелянхолійний валець", "Ніоба", "Земля", "За ситуаціями", "Через кладку" та інші, поділ на типи перестає бути основним, він поглиблюється до функціональності особи в суспільстві.

В "Мелянхолійнім вальсі" Кобилянська вивела тип жінки скрайно революційної. В українському середовищі, серед якого проживала письменниця, таких жінок досі не було, але вони готові були бути. Щоб не звернути увагу державних і поліційних властей на українських жінок, то Кобилянська своїй дієвій особі каже бути маляркою-артисткою польського походження.

Порушуючи питання звільнення жінки, Кобилянська у своїх творах мусіла зачепити й інші проблеми суспільного характеру та зайняти становище до політичних рухів, зокрема до соціалізму. Її становище було дуже подібне до становища Мілла. До релігійного питання вона підійшла раціоналістично, але не атеїстично. Вона каже, що коли б прийняти твердження того філософа, який вважав релігію останньою ілюзією людства, то все одно не треба відбирати ту ілюзію у людини. Критика нашої національної вдачі Кобилянською — досі жива та хвилюча тема,

і значення ролі та якостей тої вдачі у нашій історичній долі досі не вияснено.

Безумовно, що поява такої літературної сили, як Ольга Кобилянська, в українській літературі на західніх українських землях, була великою подією. Її творчість ще й досі належно не освітлена критикою та науковим дослідом. Критика, як була, то була надто поверховна. Розглянено її творчість, як льокальне явище, в той час, як вона була одною із зв'язкових з широким світом. Не пропагаторкою "іберменшівства", а проповідницею поступових ідей у великій літературі була Кобилянська. У розвитку своєї літературної творчости вона пройшла особливо тяжкий шлях. На початку її талант був пов'язаний з мовними труднощами і через те не розпізнав Кобилянської навіть І. Франко. Цей сам по собі факт глибоко драматичний. Те, що Кобилянської не було у журналі "Перший Вінок", є одним із парадоксів в історії суспільних рухів. Поперше мовні труднощі. Перші її твори — "Гортенза" (1880) "Доля чи воля", "Нарис з життя Буковини", "Вона вийшла замож" — були написані німецькою мовою та залишились недрукованими. Подруге для Кобилянської рамці журналу були за тісні. У своїх перших творах авторка протиставляє своїх героїнь навколишньому обмеженому, як під оглядом суспільним так і політичним, середовищу. Потрете авторка діяла серед поневоленого народу як людина, що приходила з новими думками і ідеями. Почетверте до неї тоді літературний світ поставився якось неприхильно. Навіть такий твір як "Земля", що вийшов друком 1902 р., залишився у вузьких українських межах, а не вийшов на широке міжнародне літературне поле, хоча він ні ідейно, ні літературно ніяк не слабший від твору Реймонта "Мужики" чи "Добра Земля" Перль Бака. Оба автори здобули нагороду Нобеля, а про "Землю" світ не знав і не знає досі, та й свої читачі належно його не знають.

Приймаючи на увагу спізнення українського жіночого руху, треба прийняти особливо те, що книжка Джана Мілла, "Поневолення жінки", була на наших землях новою появою і мало поширена. Її зміст був відповідний до пекучих проблем українського жіноцтва. Розроблені в цій книжці проблеми та втілені ідеї знаходили відгук у провідних жінок, а також відбивалися в творах, як це бачимо в Ольги Кобилянської. Через твір Кобилянської "Царівну" та інші її твори українські жінки включились у літературу західнього світу і Америки, а тим самим включились також у вимозі елементарних прав для жінки. Під тим оглядом твір "Царівна" має стояти в одній полиці із книжкою Анни Люїзи Жермен де Сталь "Жорінна", творами Жорж Санд "Індіана", "Валентина" "Жак" та другими, бо в ній Кобилянська не тільки відобразила епоху, але ще й устами Наталки, як українська жінка-письменниця, склала у літературній формі декларацію української жінки з вимогою суспільних і політичних прав.

Якими світлими постатями були ті чоловіки, які розуміли вимоги своїх жінок і йшли їм на руку. Якими великими були ті наші письменники та політичні, суспільні і духовні діячі, які піддержували жінок на дусі і тим уможливлювали скорий розвиток українського жіночого руху. Залишати їх "безіменними лицарями" жіночого руху ніяк не можна. Треба жінкам дослідницям побіч піонерок жінок поставити і чоловіків.

Що торкається світового лицаря жіночого руху Джана Мілла, то про нього не треба забувати в першу чергу. Він своє завдання виконав у широкому масштабі. Його твори мали величезний вплив у всіх майже країнах світу.

Помер Жан Стюарт Мілл в Авіньоні в домі, коло цвинтаря, де була

похована його велика любов. Як вірний лицар залишився біля неї до кінця і лежить там досі. За його домовиною йшли два лікарі, пастор дочка Гелена, а за брамою цвинтаря стояв натовп селян, які з цікавості приглядалися такому похорону, не знаючи, що в землю кладуть погребники великого оборонця понижених і пригноблених.

На батьківщині в його пам'ять поставлено статую на побережжі ріки Темзи.

О. ЧЕРНОВА-ЖИВОТКО

В поневоленій Україні

КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЦК КПСС У СВІТЛІ ЦИФРОВИХ ДАНИХ ПРО ТРАНСПОРТ І ЗВ'ЯЗОК УКРАЇНИ

Написав проф. Дмитро Соловей

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛА ВІДОМОСТЕЙ

Джерелом наших відомостей є видання:

”Центральное Статистическое Управление при Совете Министров СССР.

ТРАНСПОРТ И СВЯЗЬ СССР. Статистический сборник. Государственное статистическое издательство. Москва, 1957.” Вісімка, 260 ст.

Підготував цього збірника до друку відділ статистики транспорту та зв'язку ЦСУ СССР. У складанні його взяло участь 16 фахівців під керівництвом начальника статистики транспорту та зв'язку ЦСУ СССР Н. Я. Суздальцева та його заступника Н. А. Клімкіна. Редактором же його був заступник начальника ЦСУ СССР С. В. Сазанов.

Основні розділи (проминаючи передмову та зміст) такі: 1) Загальні підсумкові відомості тільки по Союзу в цілому займають 20 сторінок. 2) Залізничний транспорт — 68 ст., 3) Морський транспорт — 20 ст., 4) Річковий транспорт — 40 ст., 5) Автомобільний, повітряний і нафтогінний транспорт — 58 ст., 6) Поштовий, телеграфний та телефонний зв'язок і радіофікація — 41 ст. Всього цифровими таблицями й діаграмами зайнято 235 сторінок. Розподіл сторінок між названими розділами не зовсім відповідає питомій вазі та значенню цих окремих компонентів.

Хоча цього збірника видано вперше, либонь, за останні 27 років; хоча видано його для величезної багатонаціональної держави, яка складається з 15-ти самостійних, нібито, республік і має величезну територію з різноманітними економічними відмінностями; хоча над складанням його працювало багато, як ми бачили, фахівців центрального статистичного органу (окрім технічного апарату) — проте він досить таки бідненький і примітивний та дуже мало придатний для ґрунтовного вивчення процесів у даній ділянці господарського життя по окремих самостійних і суверенних (за сталінською конституцією) республіках у порівняльному співвідношенні. А ці то порівняльні співвідношення тільки й можуть дати дійсні й вірні уявлення. Лише порівняльні співвідношення окремих республік СССР з РСФСР у всіх галузях культурного, політичного й економічного життя можуть дати незаперечні докази, що ті складові республіки є дійсно, самостійні, суверенні, дійсно рівноправні й

дійсно економічно вільні. Або навпаки, ті порівняльні співвідношення можуть виявити, що ті складові республіки є тільки колоніально визискувані території з колоніально залежною й упослідженою людністю. Лише найширше порівняльне співвідношення фактів, що стосуються окремих складових республік, може сказати нам, чи ССРСР є дійсно таки "союзом рівноправних республік", чи тільки замаскованою колоніальною імперією.

На все це даний статистичний збірник старається не дати ясної відповіді. Очевидячки, складаючи збірника, упорядчики ставили собі за мету надати йому не так пізнавального, як пропагандивного значення й дивилися на ССРСР як на імперіальне (а не союзне) ціле.

Окрім цифрових таблиць, у збірникові є чимало діаграм. Вони займають аж 17 повних сторінок книжки. Проте ці діаграми, у порівнянні з цифровими таблицями, не дають абсолютно нічого нового для зрозуміння явищ. І всі вони подають лише динаміку за якусь кількість років деяких вибраних для цього економічних складників. Завданням цих діаграм є: в графічний спосіб, через вплив на зорове сприймання, підкреслити темпи розвитку деяких елементів з ділянки транспорту та зв'язку. Та хоча ССРСР за конституцією, як ми вже підкреслили, є, ніби, союзом самостійних і суверенних республік, упорядчики збірника (державні урядовці союзного органу) трактують цей ССРСР в діаграмах не як союз республік, а як єдине імперське тіло. Тому в с і, як одна, діаграми показують динаміку певних, з обсягу транспорту й зв'язку, явищ тільки по ССРСР в цілому. А того, як ця динаміка відбувалася по окремих республіках, які там були особливості і що та динаміка виявила — не показано. Немає жодної спроби в діаграмах (а також і в цифрових таблицях) дати порівняльне співвідношення тих чи тих господарських явищ по окремих республіках, виходячи із о д н о в и м і р н о ї б а з и. Наприклад, з розрахунку певних цифрових даних на тисячу чи десять тисяч, скажімо, людности кожної окремої республіки, тощо. А проте тільки таке порівняльне співвідношення й дало б, власне, можливість ясно зрозуміти фактичне становище цих окремих республік, як і дійсний напрямок усіх плянових заходів ЦК КПСС. Адже саме він дає директиви урядовому апаратові для неухильного виконання. Та такого порівняння у цьому статистичному збірникові систематично і, очевидно, свідомо уникнуто.

Проте цим своїм твердженням ми аніяк не хочемо сказати, що в збірникові немає ніяких даних в розрізі п'ятнадцяти складових республік. Ні, насправді таблиць у республіканському розрізі є чимало. Вони займають 94 сторінки з усіх 218, що їх віддано цифровим таблицям (без діаграм). Розподіл оцих цифрових таблиць в республіканському розрізі є такий:

Основні розділи збірника	Всього сторінок цифрових таблиць та діаграм	У тому числі з даними по республіках
1. Загальні підсумкові відомості	18	—
2. Залізничний транспорт	66	8
3. Морський транспорт	18	6
4. Річковий транспорт	38	15
5) Автомобільний, повітряний і нафто- гінний транспорт	56	37
6. Поштовий, телеграфний та телефонний зв'язок і радіофікація	39	28
Р а з о м — —	235	94

За даними цього збірника (ст. 7-8), із усіх 1.301,0 мільярдів тонно-кілометрів вантажів, що їх року 1956 було перевезено в ССРСР всіма видами транспорту загального користування, на залізничний транспорт припало 1.079,1 млрд. тонно-кілометрів, або 83%. Таким чином, залізничний транспорт відіграє головну й домінуючу роль у внутрішньому міжреспубліканському вантажообігові ССРСР. Проте в збірникові відведено йому дуже мало місця — тільки 66 стор. з усіх 235 стор. таблиць і діаграм, або 28%. А у розрізі окремих республік на відомості про залізничний транспорт дано тільки 8 стор. з усіх 94 стор. з відомостями про ці складові республіки. А це вже становить всього лише 8,5%.

Взагалі ж про таблиці в розподілі на 15 складових республік треба сказати, що вони дають звичайний і найпростіший розподіл деяких абсолютних даних. І лише іноді, рівнобіжно до абсолютних цифрових відомостей подано таблиці з відносними числами, які показують динаміку того чи того явища по кожній республіці. Нарешті, ще рідше подаються таблиці з питомою вагою окремих республік в ССРСР. Але на цьому аналітична спроба й кінчається, не йдучи далеко в глибіню. Якщо ж у читача чи дослідника з'явиться потреба добути якісь ясніші показники співвідношення між республіками, то він мусить в кожному окремому випадкові проробляти здебільшого складні й морочливі вирахування. Проте й тут він не все зможе виявити й усвідомити, бо цілої низки даних у збірникові взагалі немає.

Наприклад, годі шукати тут даних про повну й безперерву динаміку будь-якого дотичного явища за увесь час диктатури ЦК КПСС в країні. Кількість років, за які подаються відомості, дуже обмежена взагалі. Але й ця обмежена кількість років, ще зменшується в таблицях з республіканським розподілом. Не подає збірник і більш-менш докладної номенклатури руху вантажів. В ньому є тільки загальна кількість вивезених вантажів залізничним, морським та річковим транспортом, а з того числа виділено: 1) кам'яний вугіль та кокс, 2) нафту, 3) чорні метали, 4) лісові вантажі і 5) хлібні вантажі. Як бачимо, номенклатура вантажів абсолютно недостатня не тільки для порівняльного вивчення економіки окремих республік, а навіть економіки цілого ССРСР. Між іншим, треба зауважити, що серед річкових вантажів виділено ще мінеральні будівельні матеріали, проте серед залізничних і морських — їх не виділено. Так само, серед морських вантажів виділено руду, але серед залізничних і річних її також не виділено. Отож, більш-менш певної картини руху цих вантажів залізничним, морським і річковим транспортом разом — здобути не можна.

Вивіз та привіз вантажів залізничним, морським та річковим транспортом по складових республіках, коли підсумувати їх в обсягові цілого ССРСР (сам збірник цього підсумку не дає), — не балансується. За 1955 р. вивіз переважає на 8 мільйонів тонн, або на 488,4 млн. пудів. (За 1956 р. відомості про морський та річковий транспорт у розрізі республіканським у збірникові відсутні). Можливо, що ця значна перевага вивозу над привозом постала в наслідок вивезення вантажів за кордони ССРСР. Але про це ніяких відомостей у збірникові немає. Окремий же статистичний збірник про зовнішню торгівлю¹⁾, в якому подано відомості про експорт та імпорт ССРСР за 1955 і 1956 рр., також не може

¹⁾ Внешняя торговля СССР за 1956 год. Статистический обзор. Внесторгиздат, Москва, 1958. Министерство внешней торговли СССР, Планово-экономическое управление. Велик. формат, ст. 155.

допомогти розгадати цієї загадки. У ньому увесь експорт та імпорт у загальних підсумкових даних показаний тільки у грошовій оцінці без подання вагових одиниць. Але сказаним тут усі дефекти збірника не вичерпуються. Ми звернули увагу лише на дещо.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ РОЗГЛЯД ДАНИХ ПРО ВИВІЗ ТА ПРИВІЗ ВАНТАЖІВ ПО ЧОТИРЬОХ ГРУПАХ РЕСПУБЛІК.

Та всеж, коли підійти до матеріялів цього далеко не досконалого статистичного видання з метою з'ясування дійсного становища в ССРСР окремих складових республік, то, застосувавши методу порівняльної аналізи, можна виявити бодай деякі дуже важливі речі. Хоча для цього й треба витратити чимало часу й зусиль на всілякі технічні вираховання. Ми й спробували бодай дещо зробити тут, підійшовши з погляду висвітлення становища України. Для цього ми, перш за все, склали за матеріялами стат. збірника згусклу цифрову таблицю вивозу й привозу вантажів залізничним, морським та річковим транспортом за 1955 р., за який ця публікація дає найповніші дані. Для більшої наочности й зручности аналізи ми виділили у цій таблиці в окремі групи: 1) РСФСР, 2) УРСР, 3) Азербайджан та Казахстан, взяті разом, бо в цих двох республіках переважає вивіз вантажів над привозом і 4) одинадцять інших республік разом взятих, в яких переважає привіз над вивозом. (Див. табл. 1).

Табл. I. Вивезено та привезено в 1955 р. вантажів залізничним, морським та річковим транспортом у 15-ти республіках ССРСР. (У мільйонах тонн).

Республіки та види транспорту (1)	Вивезено (2)	Привезено (3)	Переважає:	
			Вивіз (4)	Привіз (5)
1. РСФСР:				
Залізничний	761,7	773,9		12,2
Морський	22,8	25,0		2,2
Річковий	123,3	123,3		
Р а з о м	907,8	922,2		14,4
2. Українська РСР:				
Залізничний	347,5	311,9	35,6	
Морський	11,3	14,3		3,0
Річковий	9,9	8,9	1,0	
Р а з о м	368,7	335,1	35,6	
3. Азербайджанська і Казахська РСР:				
Залізничний	70,3	61,1	9,2	
Морський	11,5	3,9	7,6	
Річковий	1,8	1,7	0,1	
Р а з о м	83,6	66,7	16,9	
4. Інші одинадцять республік:				
Залізничний	86,1	116,6		30,5
Морський	10,2	6,7	3,5	
Річковий	4,1	5,2		1,1
Р а з о м	100,4	128,5		28,1

**Загальний підсумок для всіх
15-ти республік ССРСР:**

Залізничний	1.265,6	1.263,5	2,1
Морський	55,8	49,9	5,9
Річковий	139,1	139,1	
Р а з о м	1.460,5	1.452,5	8,0

Зауваження до табл. I.

Складено за "Транспорт и связь ССРСР", Москва, 1957, стор.:67 + 106+127.

Деяким дефектом цих відомостей, що їх взято з офіційного урядового збірника, є те (як ми вже зауважили передніше), що вони не збалансовані на 8 млн. Щоправда, ця кількість до загальної суми вивозу цілого ССРСР (1.460,5 млн. тонн) становить тільки 0,5%. Отож, як підходити до справи з імперського погляду й мати на увазі увесь вантажообіг цілого ССРСР, то цей відсоток (0,5%) на загальні висновки, певно, помітного впливу не зробить. Але, як підходити до ССРСР з погляду союзного і вивчати перевагу вивозу над привозом і привозу над вивозом по кремих республіках, або, як у даному разі, по чотирьох групах республік, то тут безперечно має велике значення, де поділися ці 8 млн. тонн, до якої групи республік вони були привезені. Складачі збірника підходили до справи, як видно, з імперського погляду, а тому згадана неув'язка здавалася їм не значною й не цікавою. Але перейдімо до уважного розгляду цифрових показників граф 4-ої й 5-ої цієї таблиці ч. 1.

Вивіз вантажів дуже переважає над привозом на Україні, в Азербайджані та Казахстані. Зупинімося спершу на Азербайджані й Казахстані. Року 1955 Казахстан дав чистого вивозу (після відрахування привозу) 13,6 млн. тонн вугілля й коксу і 0,7 млн. тонн зернових хлібів. Азербайджан же дав чистого вивозу 9,9 млн. тонн нафти. А разом для обох республік це становить — 24,1 млн. тонн, або 34,2% від усього вивозу бруто з цих двох республік. Чистий же привіз (після відрахування вивозу) за цей же рік до обох республік становили такі найголовніші вантажі, що їх виділяє номенклатура статистичного збірника: 1) лісові вантажі — 11,0 млн. тонн, 2) чорні метали — 1,0 млн. тонн, 3) нафта (тільки до Казахстану) — 1,7 млн. тонн, 4) кам'яний вугіль і кокс (тільки до Азербайджану) — 0,5 млн. тонн і 5) хлібні вантажі (тільки до Азербайджану) — 0,3 млн. тонн, є разом до обох республік — 14,5 млн. тонн, що становить 23,7% всього привозу в ці республіки вантажів бруто (без відрахування всього вивозу).

Як бачимо, серед привезених в 1955 р. до Азербайджану й Казахстану найголовніших вантажів головну роль відігравали лісові матеріали (75,9%), потім — паливо (15,2%) і, нарешті, чорні метали (7,0%), а разом — 98,1%, себто — продукти потрібні в основному (якщо не виключно) для копалень та інших видів державної промисловости, здобувної і обробної.

Що ж до України, то в 1955 р. у чистому вивозі головну роль відіграли: кам'яний вугіль та кокс — 33,9 млн. тонн, чорні метали — 7,5 млн. тонн і хліб — 0,6 млн. тонн, а всього 42,0 млн. тонн. У чистому ж привозі на першому місці стояли лісові матеріали — 14,6 млн. тонн, нафта — 6,5 млн. тонн і якась руда — 1,3 млн. тонн, а всього — 22,4 млн. тонн. Теж продукти постачання для державної промисловости.

Таким чином, у межах даної в збірникові номенклатури товарів вивіз з України був більший за привіз на 19,6 млн. тонн. Та проте вивіз з України не обмежувався, звичайно, самим кам'яним вугіллям, коксом,

чорними металами та хлібом. Безперечно він охоплював величезну номенклатуру товарів, а в тому числі: цукор, м'ясо, шкури, вовну, масло, яйця, трактори, тепловози тощо. Досить сказати, що згаданий передніше збірник "Внешняя торговля СССР в 1956 г." в частині експорту з СССР подає близько 400 назв різних товарів-вантажів, з яких на частку України припадає, певно, дуже багато. У всякому разі чистий вивіз вантажів з України (після вирахування привозу) становив у 1955 році, як це видно з табл. 1, цілих 33,6 млн. тонн, або 2.051,3 млн. пудів. Разом же Україна, Азербайджан і Казахстан в 1955 р. мали перевагу вивозу поза межі своїх територій над привозом на 50,5 млн. або на 3.083,5 пудів. Із цієї переваги 66,5% дала Україна і 33,5% — Азербайджан та Казахстан. Оцей чистий вивіз, як вирахувати 8,0 млн. тонн., що не відомо куди пішли (можливо, що на експорт), розподілився так: до РСФСР вивезено 14,4 млн. тонн і до інших одинадцяти республік — 28,1 млн. тонн.

Тепер згадаймо, що ще року 1919, коли за твердженням Д. А. Чугаєва "Центральна Росія — вогнище світової революції, не могла була б довго продержатися без допомоги окраїн, що були багаті на сировину, паливо, харчові продукти" і коли саме провадилося завоювання України російською червоною армією, — банки й товарні фонди України й РСФСР були поспішно оголошені об'єднаними і знайшлися в розпорядженні московського уряду. Тоді ж "передвижение продуктов из одной республики в другую устанавливалось (на підставі накинутих Україні договорів — Д. С.) не на основі товарообмена, а в порядку осуществлення единого плана снабжения".²⁾ Оцей стан колоніальної підпорядкованості економіки України Москві знайшовся потім зафіксований і в сталінській конституції. Таким чином, вивіз з України протягом року більш як двох мільярдів пудів різних продуктів (33,6 млн. тонн) не на основі товарообміну — це незвичайно яскрава картина колоніального випомповування продуктів з окупованої території, дармащо та територія формально має конституційні права самостійної й суверенної республіки. Практично бо ті конституційні права, завдяки системі диктатури ЦК КПСС, лишаються тільки на папері й не є чинні.

На продукти народної праці переважно українського народу (66,5%), частково народів Азербайджану та Казахстану (33,5%) розбудовується господарська могутність РСФСР. Як бачимо з табл. ч. 1, РСФСР року 1955 привезла у свої межі із інших складових республік вантажів на 14,4 млн. тонн (879 млн. пудів) більше, ніж вивезла до них із своєї території.

РСФСР та одинадцять інших складових республік разом взяті мають перевагу привозу вантажів над вивозом рівну 42,5 млн. тонн. З цього на РСФСР припадає тільки 14,4 млн. тонн, або 33,9%. Значить решта — 66,1% припадає на частку інших одинадцяти складових республік. З цього видно, що ЦК КПСС таки турбується (виходячи з експлуатаційних імперських інтересів) над розвитком промисловості в тих одинадцяти республіках і спрямовує туди значну кількість вантажів (себто — матеріальних цінностей). Проте робить це виключно за рахунок України, Азербайджану та Казахстану.

²⁾ Д. А. Чугаев: Коммунистическая партия — организатор советского многонационального государства. Госполитиздат, Москва, 1954, ст. 18 і 36.

3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ РОЗГЛЯД ДЕЯКИХ ДАНИХ ПРО РОЗБУДОВУ ЗАЛІЗНИЦЬ, ТЕЛЕФОННОЇ І РАДІОПРИЙМАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ.

Та якщо Україна стоїть на першому місці у справі разючої переваги вивозу поза свої межі над привозом матеріяльних вартостей у вигляді транспортних вантажів, то у всьому іншому вона, виявляється, вже далеко не на першому місці. Але й од цього користей вона не має.

Візьмімо залізничний транспорт, що, як вже сказано, відиграє зараз в цілому ССРСР головну роль. Збірник (ст. 30) дає відомості про рух експлуатаційної довжини залізниць міністерства шляхів від 1940 р. в розподілі на республіки. З таблиці ми бачимо, що на Україні довжина залізниць у 1940 р. дорівнювала 20,10 тис. кілометрів, а року 1956-го — 20,65 тис. кілометрів, себто — у порівнянні з роком 1940-им довжина залізниць зросла на 2,7%. Що ж до РСФСР, то року 1940 вона мала довжину залізниць 58,68 тис. кілом., а року 1956-го — 69,11 тис. клм., себто — відбулося збільшення довжини на 17,8%. Ріжниця, як бачимо, досить велика.

Знаючи кількість людности в 1940 і 1956 рр.: в РСФСР — 108,4 млн. і 113,2 млн., а на Україні — 41,0 млн. і 40,6 млн.^{*)}, ми можемо вирахувати й побудувати таку порівняльну таблицю ч. 2.

Табл. 2. На 100.000 людности припадало довжини залізниць міністерства шляхів:

	1940 р.	1956 р.
а) У кілометрах:		
РСФСР	54,1	61,1
Україна	49,0	50,9
б) У % до РСФСР:		
РСФСР	100	100
Україна	90,6	83,3

Таким чином, на 100.000 людности в порівнянні з РСФСР на Україні припадало залізничної колії 1940 р. менше на 9,4%, а 1956 р. менше на 16,7%. Це свідчить про те, що протягом 16-ти років (1940-1956), за які статистичний збірник дає відомості, для розбудови залізничної мережі засоби із спільної державної скарбниці видавалися зовсім не за принципом рівноправности і рівнорядности республік, а навпаки з явною дискримінаційною тенденцією щодо України і з тенденцією протекціонізму щодо РСФСР.

А ось візьмімо кількість телефонних апаратів, приєднаних до міських телефонних станцій (ст. 232). Статист. збірник дає динаміку з 1940 по 1956 р. З неї бачимо, що за 16 років по цілому ССРСР кількість телефонних апаратів зросла з 1.044 тис. в 1940 р. до 1.770 тис. в 1956 р., себто — на 70 відсотків. Але по різних республіках відсоток зростання був дуже різний. В РСФСР, наприклад, в 1940 р. телефонних апаратів було 667 тис., а в 1956 р. їх стало 1.148 тис. Себто — збільшення відбулося на 72 відсотки, досягши в 1956 р. рівня на 2% вищого за всесоюзний рівень. На Україні ж телефонних апаратів було в 1940 р. — 162 тис., а в 1956 р. стало 242 тис. Тут збільшення відбулося тільки на 49% і року 1956-го досягло рівня нижчого за пересічний всесоюзний показчик на 21 відсоток.

Взагалі ж за 16 років в цілому ССРСР телефонних апаратів, що їх приєднано до міських телефонних станцій, збільшилося на 726 тис. З то-

^{*)} Народное хозяйство СССР. Статистический сборник. ЦСУ СССР, Москва, 1956, ст. 18. РСФСР взято тут разом з Карело-Фінською республ., що тепер вже не існує, як самостійна республ. а тільки є часткою РСФСР.

го числа на РСФСР припало 481 тис., або 66,3% (при питомій вазі людності — 56,5%), на інші 13-ть неросійських складових республік, окрім Укр. РСР, припало 165 тис., або 22,7% (при вазі людності — 23,2%) і на Україну припало 80 тис. новоприєднаних апаратів, або 11,0% всієї кількості (при питомій вазі людності — 20,3%).

Щоправда, все це ще не дає цілком ясного уявлення. Не відомо бо, чи не мала бува Україна в 1940 р. цих телефонних апаратів занадто багато у порівнянні з РСФСР. Щоб з'ясувати це, спробуємо вирахувати кількість їх на 100.000 людності в обох республіках. (Див. табл. 3).

Табл. 3. Припадало телефонних апаратів на 100.000 людності:

а) Кількість апаратів:

	1940 р.	1956 р.
РСФСР	618	1.014
Україна	395	595

б) У % до РСФСР:

РСФСР	100	100
Україна	63,9	58,7

Із даних, що їх здобуто в табл. 3, видно, що року 1940 Україна мала телефонних апаратів на кожні 100.000 людності у порівнянні з РСФСР менше на 36,1%, а року 1956-го менше вже на 41,3%. Отож і тут, в розбудові телефонної мережі, за 16 років (1940-1956) виявився яскравий дискримінаційний підхід ЦК КПСС при визначенні капіталовкладань для України й для РСФСР із спільної державної скарбниці.

Все це, до речі, перебуває у цілковитій відповідності із загальною грубою дискримінацією, яку виявив ЦК КПСС по відношенню до України при визначенні сум капіталовкладань для розбудови її народного господарства. Адже за всі 37 років окупації (1918-1955) за офіційними даними, у порівнянні з РСФСР, на кожну особу людності України припало капіталовкладань на 31,8% менше.⁴⁾

Ще більш цікава картина виявляється з кількістю радіоприймачів, коли цифрові показники статистичного збірника (ст. 248) піддати порівняльній аналізі. Року 1940-го в цілому ССРСР радіоприймачів було 1.123 тис., а року 1956 стало 7.380 тис., отож — збільшення кількості відбулося в 6,6 рази. Проте в РСФСР року 1940-го радіоприймачів було 410 тис., а року 1956-го стало 4.525 тис.. Тут відбулося збільшення вже в 11 раз. На Україні ж року 1940-го було їх 256 тис., а року 1956-го стало 1.338 тис., себто — збільшилося тільки в 5,2 рази і досягло рівня нижчого за пересічний показник по ССРСР. Якщо ж розрахувати радіоприймачі на 100.000 людності, то матимемо наступне порівняльне співвідношення (див. табл. 4):

Табл. 4. На 10.000 людності припадало радіоприймачів:

	1940 р.	1956 р.
а) Кількість радіоприймачів:		
РСФСР	378	3.998
Україна	624	3.296
б) У % до РСФСР:		
РСФСР	100	100
Україна	165,1	82,4

Як свідчать показники табл. ч. 4, радіоприймачів на кожні 100 тис. людності на Україні року 1940-го було у порівнянні з РСФСР більше на 65,1%, а року 1956-го виявилось вже менше на 17,6%.

⁴⁾ Докладно див. нашу статтю: "Політика колоніалізму ЦК КПСС у ділянці капіталовкладань у господарство України". — "Український збірник", кн. 15, Мюнхен, Інститут для вивчення ССРСР.

4. ПОРІВНЯЛЬНИЙ РОЗГЛЯД ДАНИХ ПРО ОБСЛУЖЕННЯ ЛЮДНОСТІ ТРАНСПОРТОМ І ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИМ ЗВ'ЯЗКОМ.

Зробивши вирахування, можна також здобути цікаві показники й про обслуження людности транспортом, автобусним і залізничним. За даними статистичного збірника (ст. 176), року 1956. автобусним транспортом загального користування було перевезено: в РСФСР — 3.547,5 млн. осіб, а на Україні — 642,0 млн. осіб. Залізничним же транспортом (ст. 44) року 1955. перевезено було всього пасажирів: в РСФСР 1.189,1 млн. осіб, а на Україні — 261,7 млн. осіб. На підставі цих вираховуємо й будуємо табл. ч. 5.

Табл. 5. Обслуження людности автобусним і залізничним транспортом.

	Автобусами в 1956 р.	Залізницями в 1955 р.
а) Скільки разів пересічно кожна особа людности республіки була перевезена:		
РСФСР	31,3	10,5
Україна	15,8	6,4
б) У % до РСФСР:		
РСФСР	100	100
Україна	50,5	61,0

З даних табл. 5-ої видно, що у порівнянні з РСФСР кожна особа людности на Україні пересічно була обслужена: автобусним транспортом (за даними 1956 р.) менше на 49,5%, а залізничним транспортом (за даними 1955 р.) менше на 39,0%. Ці показники, треба думати, свідчать не тільки про гірше обслуговування людности України з боку державного транспорту, автобусного й залізничного, а й про гіршу матеріальну забезпеченість самої людности України, яка менше, ніж людність РСФСР, може користуватися з послуг цих видів транспорту. Принаймні гірший на 31,6% рівень життя на Україні в порівнянні з РСФСР ми встановили, зробивши аналізу даних про роздрібний товарообіг за 6 років (1950-1955). ⁵⁾

Нарешті спробуємо вирахувати порівняльне співвідношення України й РСФСР у справі надсилання поштових листів, поштових пакунків, грошевих переказів та телеграм за даними 1956 р. (ст. 221, 222, 223, 225).

Поштових листів надіслано було: в РСФСР — 2.392 млн., а на Україні — 728 млн. Поштових пакунків: в РСФСР — 49.689 тис., а на Україні — 14.672 тис. Грошевих переказів: в РСФСР — 173,1 млн., а на Україні — 14.672 тис. Телеграм: в РСФСР — 136,8 млн., а на Україні — 31,2 млн. Взявши за одинимірну базу сто осіб людности, ми вираховуємо й будуємо цифрову таблицю ч. 6.

Табл. 6. Надіслано в 1956 р. із розрахунку на сто осіб людности:

	РСФСР	Україна	Україна у % до РСФСР
Поштових листів	2.113,1	1.793,1	84,9%
Поштових пакунків	43,9	36,1	82,3%
Грошевих переказів	152,9	117,2	76,7%
Телеграм	120,9	76,9	63,6%

⁵⁾ Див.: "Вияв наслідків політики ЦК КПСС за допомогою статистичних даних про роздрібний товарообіг України". (Журн. "Вільна Україна", Дітройт, ч. 18 за 1958, ст. 1-22 і окрема відбитка).

З оцієї останньої ілюстративної таблиці ч. 6 теж наочно можна побачити, що у порівнянні з РСФСР на кожні сто осіб людности на Україні року 1956 було надіслано **менше**: листів на 15,1%, поштових пакунків на 17,7%, грошових переказів на 23,3% і телеграм на 36,4%. Ясно, що це перебуває у цілковитому зв'язку із гіршими побутово-економічними умовами життя українського народу.

5. КОРОТКІ КІНЦЕВІ ЗАУВАЖЕННЯ

Зроблена тут аналіза деяких показників статистичного збірника "Транспорт и связь СССР" не є, звичайно, вичерпна й повна, а лише фрагментарна. Щоб здобути максимум порівняльних показників співвідношень України й РСФСР, треба було б витратити на це в багато разів більше часу і на підставі даних цього збірника скласти новий порівняльний статистичний збірник, виходячи в основному із одновимірної бази (де це можливо, звичайно, при наявності недостатніх даних про динаміку людности). Але надрукування такого збірника-довідника в наших умовах натрапило б на величезні матеріальні труднощі й могло б ударемнити всю таку працю. Тому нам довелося обмежитися лише яскравими фрагментами й невеликим розміром статті.

Робимо тепер підсумок на підставі всього, що було сказано передніше. Вивіз вантажів з України лише за один 1955 р. (який, до речі, не був винятком) переважив привіз на Україну на колосальну кількість вагових одиниць, яка дорівнювала 33,6 млн. тонн, або 2.051,3 млн. пудів. З цього можна було б зробити висновок, що за нормальних умов самостійного й суверенного існування торговельний баланс України мав би яскраво **активний** характер і був би для українського народу **позитивний**. Але за сьогочасних умов, коли Україна фактично позбавлена політичної свободи, коли вона не має незалежної своєї валюти і навіть позбавлена можливості мати свою власну неконтрольовану чужою силою державну скарбницю — її активний торговельний баланс є явищем **не позитивним, а негативним**. Увесь вивіз з України провадиться **не на основі товарообміну** й не на основі продажу вивожуваних продуктів за валюту чи девізи, а тільки на підставі плянових директивів ЦК КПСС "в порядку внутрісоюзного перерозподілу". Себто — велика перевага вивозу вантажів-товарів з України над привозом їх на Україну має характер звичайного колоніального випомповування різних матеріальних вартостей, такого прикметного для всіх підбитих і підлеглих колоніальних країн.

У всьому ж іншому, де тільки можна було за даними цього статистичного збірника зробити цифрове порівняння з РСФСР, виходячи з одновимірної бази, Україна та її людність, як про це незаперечно свідчили факти, також перебувають у яскраво виявленому стані колоніального упослідження.

Тут ми мали документальну ілюстрацію того, яким фальшем є постійне твердження большевицької пропаганди, що в СССР, нібито, "здійснено принцип пролетарського інтернаціоналізму та дружбу й рівність народів".

25.ІІІ.1959

ДМ. СОЛОВЕЙ

Наші зауваження**ПОЛІТИЧНІ ЄРЕСІ Д-РА П. МІРЧУКА**

В трьох числах щоденника "Америка" з 7,10,11 березня 1959 року д-р П. Мірчук помістив статтю п. н. "22 січня 1918 — роковини УНР чи незалежності Української Держави?"

Ця довга стаття повна перекручень та всяких баламутств. Партійна ненависть до демократії, соціалізму і УНР просто засліплює автора в доборі історичних фактів та їх оцінці.

Ми наведемо тільки те місце зі статті, яке говорить про українську державу взагалі, а про державу гетьмана і УРСР зокрема, нібито з правно-політичного аспекту. Дослівно воно читається так: "І тому теж, коли в періоді 1918-1920 рр. українська держава двічі міняла форму свого правління, то акт привернення Четвертим Універсалом самостійности української держави стосується точнісінько такою самою мірою "Української Народньої Республіки" з її формою правління передгетьманського періоду, як і "Гетьманської Української Держави", яка замінила "УНРеспубліку" виключно щодо форми державного правління, так як і УНРеспубліки з Директорією на чолі, яка в свою чергу замінила "Гетьманську Українську державу" теж тільки під оглядом форми державного правління. І, якщо б "Українська Радянська Соціалістична Республіка" була насправду самостійною, від нікого незалежною державою українського народу, то акт 22 січня 1918 р. такою ж самою мірою, як трьох попередніх, стосувався б і її; не стосується він до УРСР тільки тому, що УРСР ніякою державою українського народу не є, а є тільки формою московського колоніяльного панування над Україною.

На повище баламутне сформулювання проблеми української державности треба сказати ось що: Український самостійницький табор, без різниці політичних поглядів, заявляє, що подія з 22 січня 1918 р. з державного і міждержавного становища є відновленням української держави по втраті козацької держави українського народу. Кожна держава є конкретним і фактичним та правним явищем. Отже, ми святкуємо в дні 22 січня конкретно відновлену державу в формі "Української Народньої Республіки", а не якусь платонівську ідею або теоретичне поняття в науці про державне право. Дата гетьманського перевороту 29 квітня 1918 р. не є вже датою відновлення української держави, а є це дата перевороту в існуючій вже державі.

Гетьманська українська держава, як відомо, постала на основі німецького інтервенційного перевороту (coup d'etat). З правного становища українська держава за гетьмана П. Скоропадського не є правним продовженням "Української Народньої Республіки" з тої простої причини, що вона не прийшла до існування в правній дорозі, а в дорозі перевороту при помочі чужого війська. По перевороті була це фактично вже німецько-австро-угорська окупація України, на яку уряд УНР не хотів погодитися. Поза тим фактично це була українська держава без українського змісту, а тільки по назві. Нині з історичного аспекту треба припустити, що якби Німці були не знайшли кукли в особі П. Скоропадського, українська нація напевно не була б змарнувала 7 місяців дорогого часу та була б приготувилася до відпору московсько-більшевицької навали. Український нарід як цілість та його історія ніколи не оцінять позитивно дати 19 квітня 1918 року і цієї дати не поставлять побіч 22 січня 1918 р..

Дивним виглядає твердження автора про те, що нинішня Українська Радянська Соціалістична Республіка могла б бути уважана продовженням УНРеспубліки, якщо б вона була дійсно державою (Розумій: з атрибутами суверенної держави — В. Д.). Автор, правда, застерігається і каже, що УРСР не є взагалі державою, а не то суверенною, але слідуюче його твердження є виявом його незнання звичайних підстав державного та міжнародного права... Він каже, що УРСР була б продовженням УНРеспубліки, якщо б вона була нині в правнім розумінні самостійною українською державою. Москва під фірмою РФСР завоювала УНРеспубліку, яку передше була на папері визнала самостійною державою, а вслід за тим УРСР не може бути продовженням УНРеспубліки.

Гетьманська українська держава не є ні з правного, ні фактичного боку тою самою (ідентичною) державою, що УНР. Вона тільки постала на основі існуючої вже держави Української Народньої Республіки. Тим менше можна з правного боку твердити, що УРСР була б продовженою державою УНР, якщо б вона була суверенна. Треба ствердити згідно з історичними фактами тільки одне, а саме: коли б не було УНРеспубліки, а в тім і української держави, то московсько-більшевицькі окупанти не були б створили навіть державної фікції в виді своєї большевицької УНР чи опісля УРСР, яка в початках свого існування мала певну автономію.

Але, щоб писати статті про такі справи, треба їх знати. Моя рада для автора така: писати статті на революційні теми, бо на ці теми не зобов'язують правила науки.

В. Д.

ДЕЩО З ПАМФЛЕТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРО НАШУ ВИЗВОЛЬНУ БОРотьБУ

З нагоди 40-річчя відновлення нашої державности мені було запропоновано зробити публічний виклад про наші збройні сили в роках 1917-1920. По скінченні викладу один із слухачів запитав мене, як то було зі знищенням 1800 гетьманських вояків в підмінованому будинку в Києві у грудні 1918 року. Я не міг зразу відповісти на це питання, бо хоча в той час і був у Києві, але чогось подібного не чув. Тоді той слухач витягнув книжку О. Войнаренка (псевдонім) під назвою — "До нової Полтави" і щойно з цієї книжки я відчитав опис несамовитої події, в переказі якої більше буйної фантазії, а може й свідомої неправди, ніж дійсности.

У гетьманському органі "Ранок", що виходив, здається, в англійській зоні Німеччини, під редакцією проф. Марченка, був надрукований спогад про цю подію "очевидця", З. Снігура¹⁾). Автор "До нової Полтави" передрукував цей спогад дослівно для ілюстрації ніби жорстокостей українського республіканського війська над переможеними Українцями-гетьманцями, без всякої критичної оцінки його вартости.

Хто такий З. Снігур? Як сам подає, він був вояком (від травня до половини грудня 1918 р.) кінної сотні в м. Хоролі. Отже, це була так зва-

¹⁾ З. Снігур — "Спомини з каламутних днів кінця 1918 року", "Ранок", 10 липня 1954.

на кінна охоронна сотня числом 170 шабель. Поведінка цих сотень, які часто виконували поліційні функції і приборкували незадоволення селян владою за гетьманщини, є добре знана. По всіх ознаках ця сотня вирушила з Полтавщини до Києва на допомогу гетьманській владі. По дорозі до неї, очевидно, прилучилися інші охоронні сотні або симпатички влади і в Дарниці перед Києвом назбирався загін, більш 800 козаків і старшин, під командою полк. Сахно-Устимовича. В Дарниці — на другому боці Дніпра, вони, як подає З. Снігур, довідалися, що Київ вже 5 днів як в руках республіканського війська, і відбули нараду, що далі робити. Частина загону, як оповідає З. Снігур, навантажилась у вагони і була вивезена в Австрію (?), друга частина разом з полковником Сахно-Устимовичем направились до штабу генерала Юрка Тютюнника²⁾, де їх прийняв сам Юрко Тютюнник і повів кудись полк. Сахно-Устимовича і більше, мовляв, вони його не бачили (це так ніби натяк, що Ю. Тютюнник його кудись запроторив, а між тим цей полк. Сахно-Устимович приєднався до Армії УНР і пізніше був в складі цієї Армії інтернований в Каліші).

Далі З. Снігур оповідає, що всіх їх без полк. Сахно-Устимовича повели до "Думи" ("а може то був інший будинок, каже Снігур, бо я Києва не знаю"). Коли стали заводити їх до цього будинку, то стався "страшений вибух". Снігур і декілька його товаришів вибігли з будинку і їх на вулиці затримали та повели до отамана Палія-Палієнка (?), що містився в готелі Гладинюка на Пушкінській вулиці³⁾. Відсіль отаман Палій-Палієнко повів їх чомусь сам (?) до "Думи" (тобто до того будинку, де стався "страшений вибух").

"Дійшли ми туди, оповідає З. Снігур, але там біля Думи, де стояла купка вартових, у всіх їхніх руках відчувався неспокій; відчувалося, що тут щось особливе сталося. Порівнявшись із цими військовими, отаман Палій-Палієнко запитав — це у вас стався вибух і яка причина? Один із військовиків підійшов ближче і розповів таке: Сюди привезли сьогодні 800 осіб, а разом із попередніми було тут 1800 гетьманців. Цей будинок був підмінований трьома піроксилінами й однією міною; одна піроксиліна вибухнула й, перервавши шнур, перешкодила висадженню в повітря всього будинку...⁴⁾

Це дослівне оповідання З. Снігура про "страшений вибух". Сам З. Снігур не тільки не був знищений вибухом чи розстріляний республіканцями, а разом з іншими товаришами, яким очевидно теж нічого не сталося при "страшенному вибуху", по його словам пізніше прилучився "до ударного куреня отамана Палія-Палієнка", так, що їх там з бувшої охоронної сотні було разом 39. І далі він оповідає, як вони всі, бувші гетьманські вояки, були "взірцем мужньої постави проти большевиків" і "їм цілком довіряли командири". А ті, мовляв, що "виступали з соціалістичними гаслами, найбільшу боєздатність виявляли тільки під час грабунку".

І. З. Снігур патетично закінчує:

"Лишаюся я свідком того винищення 1800 вояків у підмінованому

²⁾ Це невірно! Юрко Тютюнник тоді в Києві не міг бути, бо він в той час був начальником штабу так званої Селянської Армії отамана Григорієва на Доліш. Дніпрі і мав титул не генерала, а отамана. Див. том III Енцикл. Українознавства, стор. 1120. О. К.

³⁾ Готель Гладинюка, як відомо, містився не на Пушкінській вул., а на Хрещатику. О. К.

⁴⁾ "До нової Полтави", стор. 212.

будинку в Києві і ніколи в українській пресі не доводилось мені читати і згадки про цей доконаний злочин".⁵⁾)

В українській, а ще більше в московській пресі про це писалося, але не так фантастично, як це оповідає З. Снігур.

Що мені відомо в цій справі? Підчас повстання проти гетьманської влади я був мобілізований, як резервний старшина і зачислений до гетьманського пішого Радомисльського полку, що мав касарні на Львівській вулиці. В складі цього полку я пробув цілий час осади Києва республіканським військом. Той будинок, про який говорить З. Снігур, не був будинком "Думи", але будинком Центральної Ради на Володимирській вулиці. Річ в тому, що коли вранці 14 грудня 1918 р. почали входити до Києва переможні республіканські частини, то гетьманські частини, які були в Києві, просто розбіглися по домах, ніхто не затримував, не ловив, не арештовував. Але в складі цих частин були свідомі Українці, які не розбіглися, а навпаки, зосередились в невеличкі загони, підпорядкувалися Українському Революційному Комітетові на чолі з Володимиром Чехівським, що пізніше став прем'єр-міністром, і виконували його накази. Йшло про те, щоб в цей переходовий час, поки Осадний Корпус полк. Коновальця перебере владу в столиці, запобігти ексцесам злочинного елемента (шумовиння).

Невеликий загін, в якому я був і який складався переважно з мобілізованих гетьманом студентів Українців, колишніх старшин російської армії, спочатку одержав наказ зайняти Старокиївський участок Державної Варти (гетьманська поліція), бо в арештах цього участку збунтувалися арештанти, переважно карні злочинці, і почали ломати двері. Ми живо навели там порядок, віддали розпорядження чекати спокійно приходу Судової Комісії, яка розбере справу і всіх політичних в'язнів випустить.

Невелика частина нашого загону лишилася доглянути за цими в'язнями, а решта одержала нові завдання — обсадити комендантуру міста на Володимирській вулиці та головну квартиру Добровольчеської (російської) розвідки на Пушкінській вулиці. У всіх цих випадках обійшлося без пролиття крові. Відтак невелика група нас, що складалася з самих студентів, була диригована до будинку засідань Центральної Ради на Володимирській вулиці. На чолі цієї групи був мій товариш по семінарії А. Волосевич. Тут ми побачили, що будинок Центральної Ради є оточений козаками Чорноморського Коша, які чекали на прибуття гармат. Від А. Волосевича я довідався, що в будинку зачинилася вся еліта Добровольчеської Армії, переважно Москалі що наїхали за гетьманських часів з Москви. Вони не хотіли скласти зброї, а вимагали, щоб їх вільно і зі зброєю пропустили на Дон. Чорноморці вимагали їх безумовної капітуляції і готувалися після відповідної гарматної і кулеметної підготовки до наступу. А. Волосевич мав від Революційного Комітету інструкцію за всяку ціну запобігти пролиттю крові, мовляв, це зробить погане враження на держави так званої Антанти (Англія, Франція і ЗДА), а Директорії йшло про налагодження добрих стосунків з цими державами. А. Волосевичеві, що був добрим промовцем, вдалось домовитись з командиром чорноморців, щоб він не громив гарматним вогнем будови і заждав, поки буде зроблено ще одну спробу намовити "добровольців" скласти зброю.

Парляментарі з білим прапором підійшли до зачинених масивних дверей будинку Центральної Ради і почали переговори. А. Волосевич

⁵⁾ "До нової Полтави", стор. 213.

намалював безвиглядність всякого відпору і обіцяв "добровольцям" поводження, як з полоненими вояками. Розмова, розуміється, велася в московській мові. Нарешті вони заявили, що складуть зброю, але щоб при цьому був присутній французький, чи якийсь неутральний консул. Про це був повідомлений Революційний Комітет і незабаром прибув один з членів Революційного Комітету (здається, М. Галаган) і відпоручник консуляту. Почалася здача зброї, якої у вестибюлі Центральної Ради назбиралось цілі купи: револьвери, рушниці, шаблі, кулемети, ручні гранати та набої. Всі "добровольці", а було їх там мабуть зо дві тисячі, були залишені в будинку Центральної Ради, варту над ними перебрали студенти з нашої групи.

На другий день я був покликаний до Військового Міністерства і одержав там інші доручення. За ту добу, що я пробув в будинку Центральної Ради, я не чув, щоб хтось із "добровольців" розмовляв по-українськи. Після мого відходу товариші з нашої групи якийсь час тримали варту, а потім були замінені регулярною частиною Осадного Корпусу. В цей час і стався вибух, про який чув З. Снігур, але це не був піроксилін, ані міна, а вибухла ручна граната чи самочинно, бо їх в будові валялося досить, чи хтось підкинув, було поранено декілька "добровольців", а будинок залишився неушкоджений. Про це писалось в пресі, а московські газети з того приводу навіть дорікали Директорії за необережність зі зброєю. Пізніше всі ці полонені "добровольці" були вивезені на Дон, увійшли в склад армії Денікіна і воювали проти Армії УНР за "єдиную неделимую".

Підсумок:

1) Ті 1800 душ, про які оповідає З. Снігур, не були українськими вояками, а "махровими" російськими монархістами на чолі із своїм командиром генералом Кірпічовим та князем Долгоруким.

2) В пресі говорилося про вибух гранати і то ручної, а відомо, що в першій світовій війні вони не були великої вибухової і розривної сили.

3) Хто був у війську, той знає, що ручною гранатою взірвати таку монументальну будову, як будинок Центральної Ради, не можна, як не можна забити нею 1800 вояків нараз.

Нарешті є ще багато живих свідків, які можуть засвідчити, що за весь час перебування Директорії в Києві і до приходу большевиків стояли цілими і непорушними і будинок "Думи" на Хрещатику і будинок Центральної Ради на Володимирській вулиці.

Спогад З. Снігура, це взірець, як для паплюження свого політичного противника послуговуються всілякими неправдами. Треба лише шкодувати, що п. Войнаренко, який старається нібито незаперечними фактами довести перевагу державно-творчої гетьманської влади 1918 року над ніби руйницькою владою республіканської Директорії, базує свої докази на таких фантастичних оповіданнях, бо ж і він сам був в той час у Києві (Див. стор. 271 його біографії в книжці "До нової Полтави") і певне знає, що одного будинку в той час не було взірвано так, щоб під його сутинами загинуло 1800 вояків. Отже, він несумлінно уживає наклепів, бо це годиться йому для гльорифікації гетьманської влади.

Взагалі ж твір О. Войнаренка "До нової Полтави" належить до поганого гатунку памфлетної літератури. Подібна література не може мати виховавчого значення, а скорше навпаки.

З історичних прикладів ми знаємо, що не завжди той, якого сучасники проголошують за великого чоловіка, за генія (Нерон, Гітлер, Сталін) дійсно є ним, буває якраз навпаки.

Ми знаємо, наприклад, якою нині пошаною користується в Америці і в цілому світі перший Президент ЗДА, Джордж Вашингтон. І Шевченко тужив за "українським Вашингтоном з новим і праведним законом".

Але чи завжди було так? За життя Вашингтон не вгнувся долі інших президентів. І у нього були вороги та напасники. Його називали "великою нікчемністю" та обвинувачували в диктаторських замислах, хоч він рішуче спротививсь проєктові оголосити ЗДА монархією, а себе монархом.

Видатний публіцист того часу Томас Пейн, герой американської і французької революцій, в особистому листі до Вашингтона писав, що "світові буде важко рішити", чи був перший президент більше "зрадником у своїй приватній дружбі", ніж "лицеміром в громадському житті", чи був він "віровідступником", чи "обманцем", чи часто відходив від своїх засад, чи взагалі їх ніколи не мав.

Сам Вашингтон жалувався раз, що його критики користуються "перенагленими" проти нього виразами, які "навряд чи можна навіть прикласти до Нерона, до запеклого злочинця чи до кишенькового злодія".

Були несправедливі навіть один час до Вашингтона й історики. Поборюючи все ростучу ідеалізацію першого президента в народі і легенди, які оточували його ім'я, багато з істориків впадали в другу крайність, вони старались понизити Вашингтона, відмовляючи йому в багатьох добрих властивостях і заслугах.

Прочитайте, як старано зібрав у своїй памфлетній книжці О. Войнаренко всі калюмнії та перегуди про С. В. Петлюру з метою його понизити та розвіяти ту легенду, яку про нього створив простий український народ, і ви переконаєтесь в певних аналогіях. Розсудливий читач знає, що памфлетна література, це література, якої авторами є люди злісні, злобні, мстиві і самолюбні. Не маючи фактів, автори памфлетної літератури їх видумують, фальшують відомі факти та прикрашують свій стиль лайкою і злобною іронією.

О. КОЗЛОВСЬКИЙ

Огляд книжок

ДАВНО ПРОСПІВАНА ПІСНЯ

Józef Lobodowski: "Pieśń o Ukrainie" z tłumaczeniem na język ukraiński światosława Hordyńskiego. Biblioteka "Kultury", tom XXXVIII. Instytut Literacki, Paryż, 1959.

(Юзеф Лободовський: "Пісня про Україну" з перекладом на українську мову Святослава Гординського. Бібліотека "Культури", том XXXVIII. Інститут літератури, Париж, 1959).

Юзеф Лободовський — це Поляк родом із України, — дехто припускає, що він нащадок козацького старшини, отамана Григорія Лободи (в 1593-1596 роках) — виявив себе як визначний польський поет і публіцист. Він опанував досить добре українську мову і дав знамениті переклади клясичної і новітньої української поезії на польську мову та написав цікаві публіцистичні статті про українсько-польські проблеми.

Недавно "Бібліотека Культури", як свій XXXVIII том, видала новий твір Лободовського п. н. "Пісня про Україну". Цей твір — це властиво політичний маніфест у поетичній формі. Його генеза: 300-річчя Гадяцького договору. Задум, як бачимо, не оригінальний. Москва в 1954 р.

бундючно і галасливо святкувала 300-річчя Переяславського договору, а Лободовський, взявши від Москви взір, випустив також польський маніфест з приводу 300-річчя Гадяцького договору. Правда, сучасна комуністична Польща, як сателіт Москви, також святкувала і славословила Переяславську угоду і з лояльності до Москви не могла святкувати 300-річчя Гадяцького договору. Але польська еміграція та її інтелектуальний представник Юзеф Лободовський 300-річчя Гадяцького договору відзначили статтями та окремим твором "Пісня про Україну".

Провідною думкою поеми "Пісня про Україну" є ідеалізація творця Гадяцького договору, українського гетьмана Івана Виговського, який його заключив з Польщею 1658 р., а ніби його повторенням є Варшавський договір, що його заключив 1920 р. Симон Петлюра з Пилсудським. У цих договорах, і тільки в них, бачить Лободовський щастя і майбутність Польщі та України.

У мистецькій формі в цій поемі включені, і політика, і економіка, і прогнози на майбутнє. Лободовський хоче:

**"Забути все, що серце горем стигло,
Знов піснею Дніпро з'єднати й Вислу".**

Отже, він хоче шлюб Польщі із Україною. Але Лободовському замало України. В його поетичній уяві вириває ще одна концепція, що в тому подружжі Польщі з Україною можна створити "подружній трикутник" з Білоруссю, який дасть "Річпосполиту з трьох братніх народів". Юзеф Лободовський ідеалізує цю Річпосполиту в поетичній візії ось такими словами:

**"І бачив я, як Шлезьк крізь димну даль
Простяг долоні ген, до шахт Донбасу,
І вже не тільки сіль, і віск, і сталь,
Не лиш важку, пшшеницю, гречку, жито
Везуть у шпихлір нового часу,
Щоб спільну справу голосити світу".**

Словом, Лободовський є за Річпосполиту "від моря до моря". Мало того, він пророкує їй месіянстичну ролю, яку вона має здійснити на Балкані. Дослівно про це він пише:

**"Таке встає майбуття недалеке:
Знов шлях новий з Варяг у Греки
Народами пробитий молодими.
І Царгород з'єднався з давнім Римом!"**

Не каже тільки Лободовський, чи це має бути новий похід католицизму на Царгород проти невірних бісурмен. Але з кількох строфок, можна догадуватися що так. Бо як же ж розуміти такі слова:

**"Крик світом потрясе, як зграї гайворон
На стерві татарви присядуть по-старому",**

а тоді постане могутня держава, очевидно, стара шляхецька Ягайлонська Польща.

Завершення цієї політичної візії таке:

**"І западається під землю Переяслав
і ген, під небо,
підлітає Гадяч".**

Як скінчився Гадяцький договір і що сигнатори не додержали умови, а гетьмана Івана Виговського розстріляло польське військо, то це Лободовського мало турбує. На світі, каже він, так буває, що не раз чоловік жінку вбиває, а проте люди женяться.

Не легко вже собі самому докінчити, що те все, що сталося по Га-

дяцьким договорі, — то ніщо. Українці мають забути. Лободовський пише:

**"Не треба меж. Єднати не ділити!
Не винуватити, а вибачити".**

Для Лободовського не існує у новітній історії з відносин Польщі і України ніщо інше, як тільки часи, коли на чолі держави УНРеспубліки стояв Симон Петлюра, а на чолі Польщі Юзеф Пілсудський. Від того часу на думку Лободовського настали золоті часи. Тоді:

**"Золотить усміх сонця
Польського вождя і С. Петлюру.
І зблизились, з'єднали їх обійми,
І привітались навхрест поцілунком.
Тепер, вітчизно, долю без рятунку
Ти зором зустріватимеш спокійним!"**

А в дійсності, це все була велика трагедія. По Гадяцькому договорі 1658 р. Польща 13 січня 1667 року заключила договір в Андрусові з Москвою, а по Варшавським договорі 1920 р. прийшов Ризький договір Польщі з московськими більшовиками за ціну поділу України між Польщу і Москву. А далі прийшов колонізаційний похід Польщі в Україну з гаслом "Нема України, є тільки Польща" та запровадженням Берези Картузької і пацифікації.

Що боротьба Польщі з Україною вийшла на шкоду обом народам, це правда і що на тому скористала Москва, це також правда. Але правдою також є те, що в тому не завинила Україна, а тільки Польща, бо вона Україну зрадила і пішла на угоду з Москвою, яка її вкінці поневолила при допомозі комунізму.

Що українсько-польські взаємини треба унормувати, це також правда, але питання, як це зробити. У всякому разі не так, як у поетичній формі пропонує Лободовський. Ягайлонська ідея, протекторат Польщі над Україною, Білоруссю і Литвою, це стара і давно проспівана пісня. Вона сьогодні не то що не модна, але й негармонійна. Та й, зрештою, заледви чи знайдеться хтось, щоб її пробував співати. Сьогодні інша політична дійсність. На протекторат і на колонізацію, на перехід з-під пана до пана, сьогодні українська нація не піде. Вона сьогодні на шляху боротьби за повну самостійність і соборність.

Українці не були і не є за ізоляцією народів. Вони все були за те, щоб були дружні культурні, економічні і політичні взаємини, але вони рішуче були і є проти того, щоб були поневолені і пануючі. Вони абсолютно є проти того, щоб добродушний польський шляхтич по доброму бенкеті кликав свою челядь та дозволив їй заспівати українських пісень та потанцювати гопака для радості і веселости своїх гостей, а потім хвалився, що він любить український фолкльор і дбає про розвиток української культури.

Україна і Польща мусять знайти способи для свого існування, але не за рахунок одна одної, ані за рахунок своїх сусідів. Вони мусять залишитися жити на своїх етнографічних землях і вдоволитися тим простором, що його етнографічно мають.

Польський історик Євгеніюш Старчевський у своїй монографії "Можновладство в Польще на тле дзеюф", яка вийшла друком перед першою війною, аналізуючи боротьбу Польщі з Україною, прийшов до висновку, що у всьому винна Польща. Він писав: "Якби народи вмiли дивитися у майбутнє, то Польща не нищила б України военним походом, а протинвно, вона б у своїому інтересі помагала Україні сконсолідуватися і добровільно як друзі розійшлася б з нею, так як на наших очах без

війни, ухвалою парламенту розійшлись Норвегія зі Швецією (1903). Цього не сталося і в Україну верталися магнати“, кінчить мелянхолійно Старчевський свої міркування на тему польсько-Українських взаємин.

Юзеф Лободовський не приймає думки, що її висловив Старчевський, та недолюблює Швеції і скандинавських народів, бо вони “опирі давніх літ“. Але саме скандинавські народи є найкращим прикладом того, що можна знайти спільне порозуміння не через протекторат, а через чесний сусідський договір і співпрацю. Швед, Манергайм, був оборонцем самостійности Фінляндії.

Лободовський у своїм поетичнім маніфесті кидає приманливе гасло: “За нашу і вашу свободу“! Слова гарні, але вони не нові. Є заповідь Божя краща: “Люби ближнього свого, як себе самого“! Є гасло Маркса: “Пролетарі всіх країн єднайтеся!“ Але на практиці ніхто цих гасел не респектував і не респектує, а особливо той, що має силу. Нас, Українців, життя багато вже в тім напрямі навчило. Католицька Польща нищила українські православні церкви на Холмщині та Підляшші не гірше, як їх колись нищили Турки і Татари. Колись польські соціялісти годилися теоретично на етнографічний поділ Галичини в давній Австрії та навіть на конгресі в Брні 1899 р. спільно голосували за програмою австрійських соціялістів про національну незалежність народів Австрії; навіть лідер польських соціялістів Дашинський заявив прилюдно, що вся польська культура в Галичині втримується податками українських селян і робітників, але для практичної роботи польські соціялісти послали українських соціялістів на села, а для себе залишали міста і в 1918 році пішли проти Українців війною.

Українці знають, що не всі антибольшевики є рівночасно їх приятелями. Не були приятелями провідні німецькі політичні чинники, не є ними рішальні польські, чеські, і других народів, як у минулому так і в теперішньому часі.

З дотеперішнього досвіду історичних фактів виходить ясно, що то Польща пхнула колись Україну до Переяслава, а в новіших часах вона пхнула до большевиків найперше різні політичні групи, а потім своєю тактикою на Міровій Конференції в Парижі і в Ризі уможливила їм окупувати збройною силою величезну частину території України.

До Лободовського я ставлю конкретне питання: Навіщо він видвигає Варшавський договір, коли його не ратифікував польський сойм? Відомо всім, що не ратифікована умова фактично не обов'язує ні одну, ні другу сторону. Чи Юзеф Лободовський думає, що видвигнувши історичні нереальні і шкідливі для України польсько-українські договори, в сучаснім тотальнім московсько-комуністичнім поневоленні українські селяни, робітники і інтелігенція замінюють колхози та концентраційні табори за нову польську окупацію, Березу і паціфікацію? Чи Юзеф Лободовський думає, що Українці будуть скидати московсько-большевицьке ярмо на те, щоб на їх шию заложила нове ярмо нова “демократична“, або сучасна комуністична Польща?

Українці хочуть бути вільними, як і хочуть того Поляки, але без загарбання чужих земель на основі давно нереальних історичних претенсій, а на підставі природного права, що кожний нарід має на своїх етнографічних землях сам творити свою вільну і соборну державу. Український нарід не хоче ні московського, ні польського, ні мадярського, ні чеського, ні румунського чи німецького опікуна, протектора. Він свою волю про те виявляв продовж своєї історії у збройній боротьбі зі всіми окупантами, які одинцем чи спільно намагалися загарбувати його землі. Цю свою волю український нарід виявляв і в численних письмових де-

кляраціях та універсалах. Четвертий Універсал 22 січня 1918 р. і Акт Соборности України 22 січня 1919 р. ще в силі діяння і змінити його не має права ніяка особа ні партія, хіба нарід у своїй вільній самостійній і соборній державі.

Український нарід хоче мати сусідів мирних і спокійних. Сусідські спори він хоче вирішувати мирним шляхом, а не розбоем і грабіжем. Коли окремі Поляки чи навіть польські політичні групи хочуть бути українськими приятелями, то Українці раді тому. Вони тільки одного хотіли б від цих приятелів, а саме: щоб вони переконували свій нарід в тім, що Україна має таке саме право на самостійність, як Польща; що Україна ніколи не повернеться до минулих історичних договорів; що Україні у боротьбі з московсько-комуністичним режимом треба помагати, а як не помагати, то бодай не перешкоджати та не входити в таємні договори з її ворогами.

Такої політичної групи дотепер серед Поляків не було. Не було і навіть невеличкого гуртка людей, які видали б з цієї ділянки твори та старалися б ними приєднати до своєї думки людей. Були поодинокі особи, поети, політичні мрійники. А політика — не поезія.

Юзеф Лободовський, як польський патріот, має право популяризувати свої ідеї та політичні погляди навіть у поезії, але, як він береться писати історичні поеми, то в них мусить бути захована історична правда. А історична правда каже: Польща, як держава, була імперіялістична держава і ніколи ніяких договорів не додержувала.

"Пісня про Україну" — це гімн польському імперіялізмові. І дивно, що за переклад цього твору взявся Святослав Гординський та тим способом уможливив його поширення серед тих Українців, які польської мови не розуміють, і з яких багато польської історії не знають.

АНТІН ЧЕРНЕЦЬКИЙ

Конечна об'єктивність в оцінці Виговського і Мазепи

"Микола Костомарів, описуючи виговщину, станув на бік "черні" й Запоріжжя, котрі підпирали московського царя проти автономізму козацької старшини і через те власне втратив провідну думку для суду над московською політикою в часи від "Чорної Ради" в 1663 до мазепівщини". (Чудацькі думки).

"Українофіли в писаннях про часи в XVII столітті тільки протягали в публіці панування фальшивих думок, що, мовляв, Українці на те тільки й живуть, щоб Польщу розвалити, а потім благоденствувати під московсько-петербурзькими царями (при чому праці істориків-демократів і хлопоманів фальшують діло найгірше, бо вони "катають в ус і рило", не тільки Мазеп, а й Виговських і Полуботків, а про Петрів і Катерин, по крайній мірі, мовчать, вольно чи невольно — все одно)." (Архів, 1887).

МИХАЙЛО ДРАГОМАНІВ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД "ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ" ЗЛОЖИЛИ:

Збіркова ліста ч. 8/58 (В. Лазечко) \$195.00, в т. ч.: В. Лазечко \$50.00 (\$10.00+\$40.00 з ювілею свого 75 річ :) по \$25.00: В. Довгань, М. Дашинич, по \$20.00: Т. Цимбал, М. Ковальчук, по \$15.00 М. Лакуста, М. Казимирів, по \$10.00: С. Юстій, Р. Цебринська, \$5.00 Т. Яник; збіркова ліста ч. 6/58 (З. Федоренко) \$41.00, в т. ч.: по \$5.00: З. Федоренко, Б. Білинський, А. Оленець, д-р Т. Ткачук, М. Домашевський, Гр. Шкребець, \$3.00 102 Відділ Українського Робітничого Союзу, по \$1.00: М. Єнджеїловський, М. Шаблій, А. Білодід, С. Кочій, В. Мисів, М. Борух, С. Жовнорега, д-р Р. Ричок; збіркова ліста ч. 9 (П. Слюсарчук) \$29.00, в т. ч. \$5.00 В. Мойсюк, по \$1.00: П. Слюсарчук, П. Грудзінський, Х. Фільос, К. Разуменко, А. Третьак, Д. Третьак, Ю. Третьак, В. Гойвк, А. Гойвк, С. Гойвк, П. Гойвк, Г. Гойвк, В. Гойвк, І. Гойвк, А. Гойвк, М. Данилюк, Ю. Поліхтяк, І. Фучук, М. Мусук, А. Мусук, М. Ботолінський, Дж. Мунтеан, М. Суляк, П. Суляк; С. Кривоус (збірка) \$18.00, в т. ч.: по \$7.00: Н. Цебринський, С. Кривоус, по \$2.00: В. Проців, С. Соляк; Гр. Ничка (збірка) \$17.00, в т. ч.: по \$5.00: В. Дроботій, Г. Денисенко, \$4.00 Н. і Ничка, по \$1.00 С. Нечипорук, В. Калина, І. Витвицький; \$5.00 Л. Марголін-Ганзен; по \$2.00: Д. Верба, Н. Дзвін, К. Доманчук, П. Вибираний; по \$1.00: А. Траска, М. Драганчук, В. Кривуцький, В. Бялий, Д. Ерстенюк, І. Слонський.

Щира подяка жертводавцям і прохання до всіх наших прихильників про дальші пожертви.

АДМІНІСТРАЦІЯ "ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ"

У В А Г А !

У В А Г А !

Вже вийшла з друку книжка спогадів визначного українського державника і великого суспільного діяча д-ра І. Макуха під заголовком "На Народній Службі". Ця книжка має 628 сторінок друку великої вісімки. Вона охоплює історію українського політичного руху і української політичної думки за ціле сторіччя: від половини 19-го до половини 20-го. В ній знаходимо згадки про більше ніж 1000 осіб, а в тім не менше як 200 зі самої ТОВМАЧЧИНИ. Ціна книжки \$7.75, а в твердій оправі \$9.25. Хто ще не має тої книжки, повинен собі її замовити. Замовлення, гроші і чеки слати на адресу:

Ukrainian Free Society, 2961-65 Carpenter Ave., Detroit 12, Mich. USA.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

В. ч. 21 нашого журналу, в статті "Під Суд Громадськості", на означення "Організації Оборони Чотирьох Свобід України" вжито помилково скорочення "ОЧСУ", а має бути "ООЧСУ". Просимо Вельмишановних читачів виправити цю прикру помилку.

РЕДАКЦІЯ

КНИЖКА — ЦЕ ЗБРОЯ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ БОРОТЬБІ

Значення доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, яка від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотеці вона видала такі книжки:

1. СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ. Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ. Написав Д-р М. Стахів. Сторін 60.

3. ДОМАШНІЙ ВОРОГ. Як боротися проти ворожої підривної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТЕРДАМІ. Історія убивства полк. Євгена Кошовальця. Частина Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кутько.

Разом ці три частини сторін 160.

7 і 8. УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД У БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ. Дві частини. Написав Мар'ян Зореславич.

9-10. ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ. Історія поліційної провокації Р. Барановського в українській підпіллі. Написав Я. Кутько. Сторін 92.

11-12-13. ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ДОГОВІР З 1654 РОКУ. Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін. Написав Д-р Сократ Іваницький.

14-15. УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В СОЦІОЛОГІЧНІМ НАСВІТЛЕННІ. Написав Д-р Матвій Стахів.

16-17. ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ СОВЕТСЬКА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ХТО ЇЇ БУДУВАВ? Написав Д-р Матвій Стахів.

18-19-20-21. ПЕРША СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стахів. Частина друга.

22. ЛЮДСЬКА І ГРОМАДСЬКА ГІДНІСТЬ І. ФРАНКА. Написав Мит. Сріблянський, сторін 32.

23-28. ДРУГА СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Частина третя. Написав Д-р М. Стахів.

Кожне число коштує 40 центів. Поширенням книжок серед читаючого громадянства, причинитесь до скріплення української визвольної боротьби та до поширення ідей української політичної і суспільної демократії. Хто замовляє комплект книжок від ч. 1-28 одержує 30% опусту, а пошту оплачує Видавництво.

Замовлення книжок посилайте на адресу:

UKRAINSKA VILNA HROMADA, SCRANTON BRANCH
524 OLIVE ST., SCRANTON, PA., USA.